

**A MEZŐGAZDASÁGI TANÁCSADÁS
INTÉZMÉNYI FELTÉTELEI ÉS
MŰKÖDÉSI TAPASZTALATAI**

**Budapest
2010**

Kiadó:
Agrárgazdasági Kutató Intézet

Felelős kiadó:
Udovecz Gábor
főigazgató

Szerkesztőbizottság:
Biró Szabolcs, Juhász Anikó, Kapronczai István,
Kemény Gábor, Mihók Zsolt (titkár), Popp József,
Potori Norbert, Udovecz Gábor

Szerzők:
Székely Erika
Halász Péter

Lektorok:
Dr. Cser János, egyetemi docens
Dr. Kozári József, egyetemi docens

Szerkesztőség:
Agrárgazdasági Kutató Intézet
H-1093 Budapest, IX. Zsil u. 3-5.
Tel.: (36-1) 217-1011 Fax: (36-1) 217-7037
aki@aki.gov.hu
www.aki.gov.hu

Nyomda, kötészet: Prime Rate Kft.

ISBN 978 963 491 552 2
HU ISSN 2061 8204

Minden jog fenntartva. A kiadvány bármely részének sokszorosítása, adatainak bármilyen formában (nyomtatott vagy elektronikus) történő tárolása vagy továbbítása, illetőleg bármilyen elven működő adatbázis kezelő segítségével történő felhasználása csak a kiadó előzetes írásbeli engedélyével történhet.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
A kutatás adatbázisa, módszere.....	7
1. A szaktanácsadás szerepe a gazdálkodók felkészítésében	9
1.1. A tanácsadás megalapozottsága, gazdálkodóink szakmai felkészültsége.....	10
1.2. A gazdálkodók felkészültsége az Unióban	16
2. A hazai mezőgazdasági tanácsadás intézményi háttere	19
2.1. A tanácsadás szereplői, feladatai	19
2.1.1. Térítésmentes tanácsadás	21
2.1.2. Térítéses tanácsadás	25
2.2. A mezőgazdasági szaktanácsadás támogatása	29
2.2.1. Támogatás nemzeti forrásból	29
2.2.2. Támogatás uniós forrásból	31
3. A mezőgazdasági szaktanácsadás uniós tapasztalatai	33
3.1. A tanácsadás formái	33
3.2. A szaktanácsadás támogatása az Unió tagországaiban	36
3.3. A szaktanácsadás iránti kereslet bővítési lehetőségei	38
4. Empirikus vizsgálat eredményei	41
4.1. Az intézményi oldal tapasztalatai	41
4.1.1. A szolgáltatói oldal feladataival kapcsolatos tapasztalatok	41
4.1.2. A szereplők közötti kapcsolatok	43
4.1.3. Verseny a tanácsadásban	44
4.1.4. Tanácsadók szakmai felkészültsége	46
4.1.5. A kutatás, oktatás és a szaktanácsadás kapcsolata	46
4.1.6. Gazdálkodók felkészültsége, tanácsadási igényei	48
4.1.7. A tanácsadási rendszer értékelése hazánkban	51
4.2. A felhasználói oldal tapasztalatai	52
4.2.1. A vizsgált gazdálkodók általános jellemzői	53
4.2.2. Kapcsolat a tanácsadó szervezetekkel	55
4.2.3. A kapcsolati hiányosságok okai	56
4.2.4. A szolgáltató szervezetek értékelése	56
Összefoglalás, következtetések, javaslatok.....	59
Summary, Conclusions and Proposals	65
Kivonat.....	71
Abstract	72
Irodalomjegyzék	73
Táblázatok jegyzéke.....	77
Ábrák jegyzéke	78
Mellékletek	79
Mellékletek jegyzéke	80
A könyvsorozatban megjelent kiadványok	95

Bevezetés

A nemzetközi és hazai szakirodalom igen sokféleképpen határozza meg a **mezőgazdasági szaktanácsadás** definícióját, mint ahogyan maga a szaktanácsadás rendszere is országonként eltérően működik.

Hazánkban a mezőgazdasági szaktanácsadást a 73/2007-es évi FVM **rendelet¹ definiálja**. A rendelet értelmében az a szolgáltatás tekinthető mezőgazdasági szaktanácsadásnak, amely az úgynevezett Mezőgazdasági Szaktanácsadó Rendszer (MSZR) (Farm Advisory System) keretein belül valósul meg. Minden egyéb, mezőgazdasághoz kötődő tanácsadási szolgáltatást kizár a mezőgazdasági szaktanácsadás köréből. A szó nyelvtani értelmezése, valamint a szakirodalom áttekintése alapján azonban úgy véljük a mezőgazdasághoz, vagy agrárgazdasághoz kapcsolódó témakörben szakmai képzettséggel rendelkező tanácsadó által nyújtott szolgáltatást szaktanácsadásnak tekinthetünk. Így tehát a tanulmány tágabb értelemben értelmezi a mezőgazdasági, vagy agrár-tanácsadást, szóhasználatunkban a „szak” előtagot „mezőgazdasági²” vagy „agrár” előtaggal helyettesítjük. Amikor pedig névjegyzéki vagy mezőgazdasági-, illetve agrár-szaktanácsadásról beszélünk, az alatt mindig a MSZR körében végzett tevékenységet értjük.

A mezőgazdasági tanácsadást elemző szakemberek egyetértenek abban, hogy az információhiány jelentősen hozzájárul a termelés veszteségességéhez, ami kihat a teljes agrárvertikumra a termelői kapacitásokról, az árualapokról, vagy a piaci lehetőségekről szóló ismeretekben tapasztalható elégtelenségek miatt. Pető-Nagy (2002) szerint hazánkban „jellemző probléma, hogy sok gazdálkodó nem képes az információkhoz segítség nélkül hozzájutni, mivel a magángazdálkodók számára a szükséges információk köre, illetve megfelelő csatornái nincsenek megfelelően kiépítve”. A szerzők vizsgálták a szaktanácsadás szerepét a mezőgazdaság versenyképesebbé tételében. Vizsgálatuk eredményeként megállapították a hatékony szaktanácsadási rendszer kialakításának és működésének legfontosabb prioritásait:

- A szaktanácsadás a gazdák minél szélesebb körére terjedjen ki.
- Érvényesüljön a bizalom feltétele.
- Hálózat formájában működjön.
- Legyen pártatlan, a gazdálkodók szakmai fejlődését segítő.
- Rugalmasan alkalmazkodjon a gazdák változó igényeihez.
- A gazdák minél nagyobb hányadát vonja be a programok tervezésébe, végrehajtásába és értékelésébe.
- A gazdálkodók megerősödéséig az alapszolgáltatások legyenek ingyenesek.
- Valósuljon meg az oktatás, kutatás, szaktanácsadás hatékony kapcsolata.
- A tanácsadást végzők alkalmazása, kiválasztása és szakmai, működési kritériumrendszere igazodjon a nemzetközi gyakorlathoz, illetve a szaktanácsadói névjegyzékbe kerülés követelményeihez.

A hazai és a nemzetközi szakirodalom áttanulmányozása után úgy véljük, hogy a felsorolt prioritások valóban megteremtik a hatékony szaktanácsadás alapjait. Ugyanakkor bővebb magyarázatra szorul azon megállapítás, mely szerint a gazdálkodók megerősödéséig ingyenes alapszolgáltatásokra van szükség. A szerzők ugyanis nem határozzák meg, mit értenek alapszolgáltatások alatt. Így **kutatásunk célja** egyrészt feltárni, hogy hazai viszonylatban mit jelenthetnek ezek az alapszolgáltatások, valamint **megvizsgálni, hogy a hazai szaktanácsadási rendszer megfelel-e a**

¹ Tanulmányunk 2. fejezete bővebben ismerteti a rendeletet.

² Beleértve az erdészetet, a halászatot.

felsorolt **követelményeknek**. A kutatás elsősorban a szolgáltatói oldalt valamint egy kisebb területi egységen gazdálkodó felhasználói kört vizsgál. Legfontosabb célja, hogy **a gyakorlati tapasztalatok segítségével tárja fel a rendszer felépítését, működési jellemzőit, valamint rámutasson az eredményes működést nehezítő tényezőkre**.

A tanulmány az intézményi oldalt nem a tankönyvekben szereplő hagyományos módon kívánja bemutatni. Elsősorban arra összpontosít, hogy **mit tekintünk Magyarországon mezőgazdasági tanácsadásnak, kik a rendszer szereplői**. Megvizsgálja továbbá a szereplők **feladatait**, rávilágít a feladatok közötti esetleges párhuzamokra, átfedésekre. Választ keres mindazokra a kérdésekre, melyek a felsorolt prioritások alapján fogalmazódnak meg:

- **Átlátható** hálózat formájában működik-e a rendszer?
- A gazdálkodók **igényeinek megfelelő szolgáltatásokat** kínál-e?
- **Mit tekintünk** a gazdák megerősödését lehetővé tevő **ingyenesen igénybe vehető alapszolgáltatásnak**?
- A gazdák **elég széles körére terjed-e ki** a tanácsadás?
- Biztosított-e az **oktatás, a kutatás** és a **szaktanácsadás** egymásra épülése?
- A gazdákkal közvetlenül kapcsolatba kerülő **tanácsadók szakmai felkészültsége** elősegíti-e a hatékonyságot?
- **Érvényesül-e a bizalom** feltétele?

Úgy véljük, hogy a fenti kérdésekre adott válaszok látni engedik a rendszer esetleges hibáit. Az egyes kérdésekben feltárt hiányosságok egyértelműen megmutatják hol szükséges beavatkozni a rendszerbe, egyúttal a következtetések és a fejlesztést szolgáló javaslatok is könnyebben megfogalmazhatók.

A mezőgazdasági tanácsadás hazai és nemzetközi szinten is történelmi múlttal rendelkezik. **A rendszerváltást követő hazai tanácsadási rendszer vizsgálatával intézetünk először foglalkozik**. Tanulmányainkban (Tóth et al, 2002; Kapronczai et al, 2005; Hamza és Tóth, 2006; Dorgai et al, 2008) többször érintettük a témát, de a hazai rendszert mélyebben vizsgáló anyag még nem készült.

A kutatás adatbázisa, módszere

Az első fejezet tisztázza a szaktanácsadás jelentőségét a mezőgazdaságban. A nemzetközi és hazai szakirodalom ismertetésén keresztül kíván választ adni arra, hogy a mezőgazdasági szaktanácsadásnak van-e általánosan elfogadott definíciója, mik a céljai és mi a szerepe a mezőgazdaságban. A fejezet további részében a KSH Gazdaságszerkezeti Összeírásainak 2003, 2005, 2007 adatai alapján **mutatja be a hazai egyéni gazdálkodók szakmai felkészültségét**, ezzel választ keres arra a kérdésre, hogy a termelők szakmai ismereteinek jellemzői, mennyire támasztják alá a szolgáltatás szükségességét. Egy, az intézetünkben készült tanulmány (Kapronczai et al, 2005) segítségével, mely többek között a gazdálkodók felkészültségét empirikus vizsgálattal mérte fel, választ kapunk arra, hogy maguk a gazdálkodók hogyan értékelik saját ismereteik színvonalát.

Uniói tagságunk kapcsán felmerül a kérdés, hogy **más tagországok termelői** felkészültebbek-e a hazai termelőknél, így **versenytársakként előnyben, vagy hátrányban vannak-e** az itthoniak a szakképzés szintje tekintetében. Erre az EUROSTAT közlése által elérhető nemzetközi adatbázist használjuk, és hasonlítjuk össze a hazai adatokkal, valamint vizsgáljuk, hogy az elmúlt évek tendenciái alapján előnyösebb, vagy hátrányosabb helyzetbe kerültek-e gazdálkodóink versenytársaikhoz képest.

A második fejezet a hazai mezőgazdasági tanácsadási rendszer finanszírozási formáját, szereplőit, valamint a szereplők **céljait, feladatait mutatja be.** Feltárja a feladatok közötti hasonlóságokat, átfedéseket, párhuzamokat. Az elemzéshez felhasználtuk az egyes szereplők működését szabályozó dokumentumokat. Bemutatjuk a szaktanácsadás hazai támogatási rendszerét, feltételeit a rendszerváltást követően, illetve vizsgáljuk, hogy uniós csatlakozásunkat követően hogyan változtak a támogatási források, feltételek.

A következő fejezet a mezőgazdasági tanácsadás nemzetközi tapasztalatait összegzi. Az országok szaktanácsadási rendszereit vizsgálva mutatja be a tanácsadás **működési és finanszírozási formáit.** Összeveti azokat a hazai rendszerrel, illetve javaslatot tesz a magyar rendszer fejlesztésére. A fejezet második része vizsgálja, hogy a 2007-2013-as programozási időszakban hogy alakul az egyes tagországok szaktanácsadási rendszerének támogatása. Ehhez felhasználjuk egyrészt az EMVA-rendelet³ általános feltételek szerint tagországonként kialakított mezőgazdasági és vidékfejlesztési programdokumentumokat. Emellett felhasználjuk az FVM-VKSZI által készített a szaktanácsadást támogató intézkedés tagországi gyakorlatot bemutató beszámolóját.

A negyedik fejezet foglalja össze a kutatás empirikus vizsgálatának eredményeit. A vizsgálat kétféle szemszögből közelíti meg a szereplők tapasztalatait. Elsődlegesen az intézményi rendszer, vagyis a szolgáltatói oldal empirikus felmérésével válaszol a bevezetőben feltett kérdésekre. A felmérés során a 4. mellékletben található 20 előre meghatározott nyílt kérdéssel kerestük fel a **tanácsadás irányításában, szabályozásában, szakmai felügyeletében, koordinálásában, a közvetlen szolgáltatásban részt vevő szereplőket.** Összesen **28 interjú készült**, ezekből 18 Majoros (2004) módszertani leírása szerinti, mélyinterjú előzetesen egyeztetett időpontban személyes beszélgetés formájában, a többi esetben pedig a kérdéseket írásban válaszolták meg az érintettek.

A fejezet **második része a felhasználói oldal** tanácsadással kapcsolatos **tapasztalatait elemzi.** Egy néhány települést magában foglaló mikro-körzetben a kutatás kiterjedt **42 egyéni és 1 társas gazdaság** – 5. melléklet szerinti – **kérdőíves felmérésére.** Figyelembe véve a vizsgált települések elhelyezkedését és a felkeresett gazdaságok számát, a felmérés eredményeiből **nem**

³ 1698/2005 EK Rendelet az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról, valamint az azt módosító 73/2009-es EK rendelet.

vonhatók le az ország egészére jellemző általános tendenciák, azonban jelzi a felhasználók tapasztalatait, véleményét a rendszerről. A felmérés során a gazdaságok vezetőit minden esetben személyesen kerestük meg az általunk összeállított kérdőív kitöltését kérve. Ezt követően a témával kapcsolatban egy kötetlenebb beszélgetésre is sor került, így a végső eredmények a két módszer ötvözésével születtek.

Ezúton szeretnénk megköszönni a megkeresett szolgáltatói és felhasználói oldal minden szereplőjének a közreműködést, a gyakran hosszabb időt igénylő beszélgetéseket és őszinte válaszait, melyekkel nagyban segítettek feltárni a hazai tanácsadás jellemzőit, hiányosságait, illetve megfogalmazni a jövőt érintő feladatokat.

1. A szaktanácsadás szerepe a gazdálkodók felkészítésében

A hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintése során kiderül, hogy a szaktanácsadás meghatározásában hiányzik egy egységes, mindenki által elfogadott definíció. Szinte valamennyi, a témával foglalkozó szakember másképp definiálja, sokszor kiegészíti az előtte már valaki által meghatározott fogalmat. Megállapíthatjuk ugyanakkor, hogy általában közös pontot jelent a definíciókban, hogy a **szaktanácsadás információt szolgáltat, közvetít**. A következőkben eltekintünk attól, hogy külön-külön leírjuk az egyes meghatározásokat, inkább a további közös pontokat emeljük ki. A szakemberek **értelmezéseiben az információ továbbítása mellett megtaláljuk még a segítség, ezáltal az ismeretek bővítése, az életszínvonal emelése, a jövedelmi helyzet javítása, fejlesztése kifejezéseket**. Ezek ismeretében megállapíthatjuk, hogy a szaktanácsadás lényege az információszolgáltatáson keresztül a fejlődés segítése.

Magyarországon Kozári (2000) szerint a mezőgazdasági szaktanácsadásnak olyan szolgáltatásnak kell lennie, amely hatékony kommunikációs módszerek alkalmazásával segíti a gazdálkodókat az általuk adaptálható legújabb ismeretek megszerzésében.

Az információ továbbítása jelentősen felértékelődött a globalizálódó világban. A tudomány és a technika fejlődésével az új ismeretek száma jelentősen bővült, elterjesztésükben kiemelt szerepe van a különböző ismerethordozó eszközöknek. Napjainkban számos ismerethordozó áll rendelkezésünkre, hogy a felhasználható tudás a társadalom minél szélesebb rétegéhez eljusson (Tóth, 2005).

Az információk sokasága miatt elengedhetetlen azok folyamatos nyomon követése, szűrése. Ezt a feladatot látja el a szaktanácsadási rendszer, melynek információkkal való ellátását a fejlett rendszerrel rendelkező nyugat-európai országokban a Mezőgazdasági Ismereti Rendszer (MIR) biztosítja (Tóth, 2005). Tóth leírja, hogy hazánkban a rendszer elemeként az ismeret mellett jelentős hangsúlyt kapott az információ, így ennek figyelembevételével a MIIR (Mezőgazdasági Ismereti és Információs Rendszer) elnevezést kapta. A rendszer a mezőgazdasággal kapcsolatos ismeretek és információk kialakítóinak, hordozóinak, továbbítóinak és felhasználóinak összessége, megvalósítja a mezőgazdasági szaktanácsadó rendszer hatékony információellátását, és a szaktanácsadás ebben a rendszerben egy szűrőként működik a gazdálkodók és az információforrások között. **A szaktanácsadás áll ugyanis kapcsolatban mindazon információs forrásokkal** (kormányzat, gazdaszervezetek, piac, civilszervezetek, oktatóintézmények, pénzintézetek stb.), melyet az **ügyfélkörére konvertálva**, személyes igényeinek megfelelően **továbbítja** a felhasználók számára. Az országonként eltérő mezőgazdaság, humán erőforrás, természeti adottságok, valamint a szaktanácsadási rendszerek sajátosságai miatt jelentős eltérés tapasztalható a MIR-ben is. A rendszer sikeressége Tóth szerint nagyban függ az új ismeretek továbbításának gyorsaságától, a részt vevő szervezetek közötti integrációs és koordinációs törekvésektől, kommunikációs és együttműködési szintjüktől, továbbá az információk aktualitásától és hitelességétől.

A szaktanácsadók ismereteinek átadására akkor van leginkább szükség, ha a felhasználói oldal nem rendelkezik ezekkel az ismeretekkel, illetve nehezen tud hozzájutni. Magyarország uniós csatlakozásával a szakmát érintő jelentős számú új információ továbbítása vált szükségessé. Magda (2003b) úgy véli, hogy „az információ szüksége soha nem volt időszerűbb, mint napjainkban”.

Az információk adaptálási folyamatában fontos szerepe van annak, hogy a felhasználói oldal milyen előképzettséggel rendelkezik tevékenységi területén. Kapronczai (2005) és szerzőtársai megerősítik, hogy „A tudásnak, az információnak nagy a szerepe abban, hogy a termelés veszteséges, vagy nyereséges, hogy milyen szinten használják ki a lehetőségeket a gazdálkodók”. Soltész (2000) nagyon jól látja, hogy a szaktanácsadás eszköz a személyes tudás, tapasztalat és kapcsolatrendszer hasznosítására is.

Jacobsen (1983) szerint **a tanácsadásnak kétféle célja lehet: egyrészt segíteni** a felhasználónak **problémái kiküszöbölésében, másrészt pedig** valamilyen kedvező folyamat elérése érdekében **magatartásuk megváltoztatását elősegíteni** (például környezetkímélőbb eljárásra rávezetni a termelőket). Nagy (2004) interjújában a Vidéki Szaktanácsadók Országos Szövetségének elnöke úgy véli, hogy az igazán sikeres tanácsadók nem csak megértetni, hanem elfogadtatni is képesek a termelőkkel az adott szakmai szempontokat. Tehát a jó szaktanács egyben szemléletformáló, szakmai igényességet növelő eszköz.

Erre mutat rá Vámosi (1999), aki szerint a szaktanácsadás tulajdonképpeni lényege, hogy a felhasználónál elindítsa a pszichikum újrendeződésének és átalakításának szellemi folyamatát, vagyis nem csak továbbítja, de személyre szólóan átváltja a szaktudást a felhasználó igényeinek megfelelően.

1.1. A tanácsadás megalapozottsága, gazdálkodóink szakmai felkészültsége

A 2007-2013 közötti időszakra szóló Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) és az ezt megelőző programdokumentumok is kiemelten kezelik a mezőgazdaság versenyképességének növelését. Minden programdokumentumban prioritásként, elsődleges tengelyként jelenik meg, melyhez a programokon belül jelentős arányú forrásokkal rendelkeznek.

Egyetértve Soltésszal (2000) a mezőgazdaság versenyképességének növelésével érhetjük el a ma már a fejlődés kulcsának tekinthető minőséget és fenntarthatóságot is. A szerző a versenyképességet befolyásoló tényezők (közgazdasági környezet, tőkegazdagság, termelési eszközökkel való ellátottság, ismeretellátottság, piaci biztonság) közül kiemelt helyre teszi az ismeretellátást, és azt mondja, hogy az a rendszer üzemanyagaként fogható fel. Jól látja, hogy megfelelő ismeretek nélkül a gazdák nem tudják hasznosítani a közgazdasági, a pénzügyi, a műszaki és a piaci adottságokat sem. Emellett információ és szakismeret nélkül a – beruházásra, műszaki fejlesztésre, az értékesítési biztonságot megteremtésre és a vidékfejlesztésre – szánt támogatások hozadéka is kisebb lesz.

A mezőgazdasági szaktanácsadás egyik legfontosabb célja, hogy a gazdák felkészítésén – az aktuális és a várható változásokat jelző információk, korszerű technikai-technológiai ismeretek átadásán, az ismeretszerzés lehetőségeinek közvetítésén, a termelés szerkezetének orientálásán, a piaci, értékesítési csatornák felvázolásán, a kapcsolatteremtés elősegítésén keresztül **hozzájáruljon a hatékony, eredményes gazdálkodáshoz**. A.W. van den Ban és Hawkins (1996) szerint „a mezőgazdasági termelés növelésének és a gazdálkodás hatékonysága fejlesztésének **fő útja a gazdák képzése**”.

Hasonló következtetésre jutnak Kozári (2000) és szerzőtársai, akik vizsgálták a világ különböző fejlettségű országaiban működő szaktanácsadó szervezetek elsődleges célcsoportjait, ezzel keresték a választ arra a kérdésre, hogy kinek szól a szaktanácsadás, kiket célozzon meg a szaktanácsadó. A szerzők megállapítják, hogy **a célcsoport kiválasztása során az elsődleges szempont** nem a gazdálkodási forma, hanem **a gazdálkodók képzettségi szintje**, mivel szerintük „hatékony gazdálkodás kellő, folyamatosan megújított szakismeret nélkül lehetetlen”. Magda (2003b) azt mondja, hogy „a szakmai háttérhiány az egyik legfőbb korlátja az EU-ban helytállni képes új agrárstruktúra fejlődésének, a lehetséges fejlesztési források kihasználásának”.

Soltész (2000) helyesen állapítja meg, hogy a szaktanácsadásnak igazodnia kell a felhasználó felkészültségi szintjéhez, ezért ki kell szolgálnia mind a felsőfokú, mind a középfokú végzettségű szakembereket, valamint a szakmunkás szintű termelőket, de még a szakismeretekkel egyáltalán nem bíró gazdákat is.

Elfogadva a szerzők megállapítását, meg kell vizsgálnunk a hazai gazdálkodóink szakmai felkészültségét. Korábbi felmérések, intézeti kutatások (Tóth, 2002; Hamza és Tóth, 2006; Dorgai et al, 2008) alapján tudjuk, hogy **gazdáink szakmai felkészültségét tekintve jelentős hiányosságok tapasztalhatók**. Tóth (2002) és szerzőtársai a mezőgazdaságban tevékenykedők mezőgazdasági képzettségét vizsgálva megállapítják, hogy az egyéni gazdálkodók és családtagjaik körében az alacsony iskolázottság (alapfokú szakmai ismeretek, vagy a csak gyakorlati tapasztalat) dominál. Kiemelik, hogy 2000-ben a gazdálkodók 92,2%-a tartozott az említett két képzettségi kategóriába. Ez az állapot az elmúlt néhány évben némi javulást mutat, de még mindig az aluliskolázottság a jellemző a szakirányú ismeretek terén.

A KSH adatai szerint **2003-ban** a mintegy 760 ezer **egyéni gazdálkodó⁴ 87,6%-ának egyáltalán nem volt szakirányú képzettsége, vagy csak gyakorlati (12-15 éves) tapasztalattal rendelkezett** (1. táblázat). Ez az arány csupán **2007-re** mutat **némi javulást** (86,8%). A táblázat adatai is jól mutatják, hogy az elmúlt néhány évben pozitív elmozdulás csak az alapfokú szakmai képzettség tekintetében mutatható ki, azonban ez is csak minimális (1% alatti), mintegy 1400 főt jelent és részben az uniós támogatással megvalósuló szakmai képzési és továbbképzési programoknak köszönhető. Ugyanakkor a **közép- és felsőfokú szakmai végzettségük aránya évek óta stagnál**.

A kedvezőtlen folyamat megállítása azért is sürgető, mivel 2003-2007 között az alapsokaság számában történt változások szerint **a felsőfokú szakképzettséggel rendelkező gazdálkodók száma harmadával csökkent, miközben a szakképzetleneké 8%-kal nőtt**.

1. táblázat

Az egyéni gazdálkodók száma és aránya mezőgazdasági képzettség szerint

Évek	Mezőgazdasági képzettség					Összesen
	Nincs	Gyakorlati tapasztalat	Alapfokú	Középfokú	Felsőfokú	
Létszám, ezer fő						
2003	64 282	598 630	36 498	41 643	16 060	757 114
2005	55 144	564 120	34 952	39 654	13 201	707 072
2007	69 519	467 932	35 534	34 474	11 207	618 665
Létszám megoszlása, %						
2003	8,5	79,1	4,8	5,5	2,1	100,0
2005	7,8	79,8	4,9	5,6	1,9	100,0
2007	11,2	75,6	5,7	5,6	1,8	100,0
Gazdálkodók számának változása, %						
2003/2005	85,8	94,2	95,8	95,2	82,2	93,4
2007/2005	126,1	82,9	101,7	86,9	84,9	87,5
2007/2003	108,1	78,2	97,4	82,8	69,8	81,7

Forrás: KSH adatszolgáltatása alapján

⁴ Ebbe beletartoznak a hagyományos értelemben mezőgazdasági termelőnek nem nevezhető egyéni gazdaságok is, melyek leginkább önellátás céljából, háztáji termelést folytatnak.

Hasonló folyamat figyelhető meg a mintegy 300 ezer főre tehető **értékesítésre⁵ termelő** egyéni gazdálkodónál is. Hasonlóan az összes **egyéni gazdálkodónál** tapasztalható arányokhoz, közöttük is magas (80%-ot meghaladó) a képzettséggel nem rendelkezők és a gyakorlati tapasztalatot szerettek aránya (2. táblázat). Esetükben **magasabb a képzetebb gazdák aránya**, viszont mind a középfokú (0,4%-kal), mind pedig a felsőfokú szakmai képzettségűek (0,9%-kal) aránya egyaránt nagyobb mértékben csökkent.

Az alapsokaság számának változását tekintve még markánsabb a különbség az összes gazdálkodónál tapasztaltaktól. A vizsgált időszakban több mint **másfélszer több szakmai képzettséggel nem rendelkező értékesítésre is termelő** gazdálkodó **tevékenykedett 2007-ben, mint négy évvel korábban**. Mindeközben a felsőfokú szakképzettek száma negyedével csökkent. Úgy tűnik a mezőgazdasággal valamilyen oknál fogva felhagyó **képzetebb gazdákat a szakképzettséggel egyáltalán nem rendelkezők váltják fel**.

2. táblázat

A saját fogyasztáson felül és a kizárólag értékesítésre termelő egyéni gazdálkodók szakmai képzettségi szintje

Évek	Mezőgazdasági képzettség					
	Nincs	Gyakorlati tapasztalat	Alapfokú	Középfokú	Felsőfokú	Összesen
Létszám, ezer fő						
2003	15 351	231 559	22 187	26 960	11 897	307 954
2005	19 347	262 176	23 750	27 934	10 091	343 297
2007	24 966	213 453	23 852	24 926	8 884	296 080
Létszám megoszlása, %						
2003	5,0	75,2	7,2	8,8	3,9	100,0
2005	5,6	76,4	6,9	8,1	2,9	100,0
2007	8,4	72,1	8,1	8,4	3,0	100,0
Gazdálkodók számának változása, %						
2003/2005	126,0	113,2	107,0	103,6	84,8	111,5
2007/2005	128,6	81,4	100,4	89,2	88,0	86,2
2007/2003	162,0	92,2	107,5	92,5	74,7	96,1

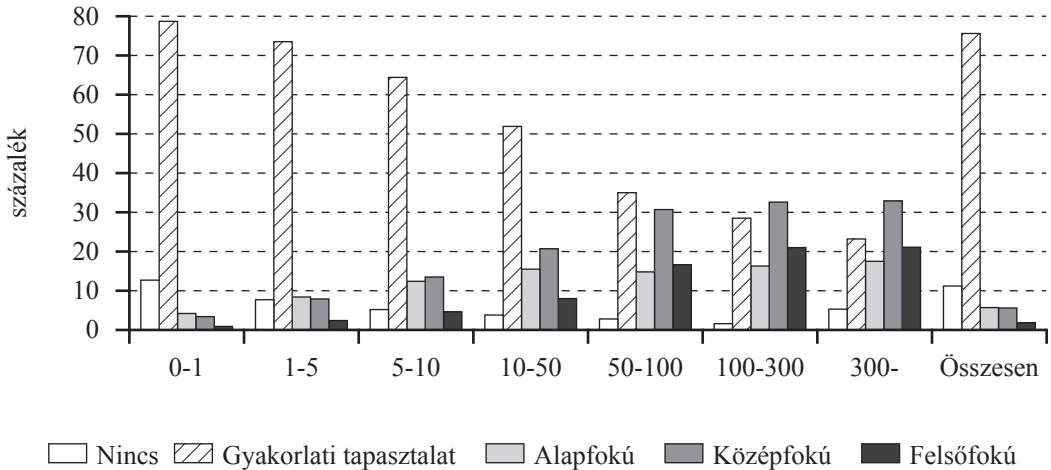
Forrás: KSH adatszolgáltatása alapján saját számítás

A statisztikai adatok alapján pozitív összefüggés mutatható ki a gazdaság mérete, a gazdálkodó kora, a termelés típusa és a tevékenységet irányítók szakképzettsége között.

Talán egyértelmű, hogy **a nagyobb gazdaságméret a szakmai ismeretek magasabb szintjét követeli meg** (1. ábra). A kisebb területet művelő (5 ha alatti, a gazdálkodók 90%-át kitevő) gazdaságok vezetőinek több mint háromnegyede csak gyakorlati tapasztalattal, vagy még azzal sem rendelkezik. Ez az arány a nagyobb (50 ha feletti) területet művelő gazdaságvezetők esetében már csak 25% körüli.

⁵ A saját fogyasztáson felül felesleget és az elsősorban értékesítésre termelő egyéni gazdálkodók.

Az egyéni gazdálkodók mezőgazdasági végzettsége a gazdaság földterületének mérete szerint, 2007

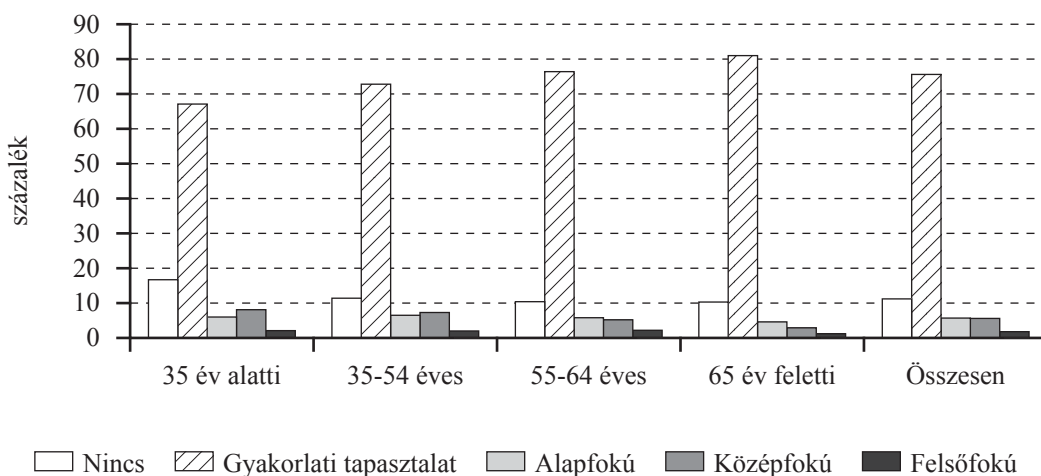

Forrás: KSH adatszolgáltatás alapján saját számítás

Nem szabad azonban lebecsülnünk a csak mezőgazdasági tapasztalatot, hiszen egy 10-15 éve a mezőgazdaságban tevékenykedő gazdálkodó szakmai hozzáértése vetekedhet egy frissdiplomás közép-, vagy felsőfokú végzettségű szakember ismeretanyagával, főleg az operatív teendők megoldásában. Ugyanakkor a fiatal, szakmai képzettséggel nem, illetve csak néhány év gyakorlattal rendelkező gazdálkodók jelentős hátrányban vannak képzettebb társaikkal szemben a hatékony gazdálkodás tekintetében. **Az idősebbek pedig a termelés mellett az uniós követelményekhez, feltételekhez kapcsolódó ismeretekhez juthatnak hozzá nehezebben.**

A kor és a szakmai képzettség között is mutatkozik összefüggés (2. ábra). A legidősebbek körében a legnagyobb a gyakorlati tapasztalattal, illetve legkisebb a közép-, és felsőfokú szakmai képzettséggel rendelkezők aránya. **A kor előrehaladtával tehát csökken a magasabb iskolai végzettségűek és nő a gyakorlati tapasztalattal, illetve a mezőgazdasági végzettséggel egyáltalán nem rendelkezők aránya.** Meglepő ugyanakkor, hogy a legfiatalabbak körében a legmagasabb a szakmai képzettséggel egyáltalán nem rendelkezők aránya. Ez ugyanakkor torzító mutató is lehet, mivel sok esetben gazdasági megfontolásból a fiatal nemzedék tulajdonlása mellett a valóságban az idősebb irányítja a gazdaságot, és hozza meg a döntéseket.

Az egyéni gazdálkodók mezőgazdasági végzettsége korcsoportok szerint, 2007

Forrás: KSH adatszolgáltatása alapján saját kimutatás

A szakmai felkészültség, úgy vélem, igen fontos szempont főleg azoknál az egyéni gazdák-nál, akik értékesítésre is termelnek. **A saját fogyasztáson felül értékesítők és a kizárólag értékesítésre termelők** száma a KSH Gazdaságszerkezeti Összeírása szerint 2007-ben összesen 296 080 fő volt. Az 1. melléklet jól szemlélteti esetükben is a kor és a gazdaság mérete szerinti összefüggéseket. Az idősebb, nagyobb méretű gazdaságot irányító gazdák szakmai felkészültsége általában magasabb szintű, mint a fiatalabb, kisebb gazdaságot vezető társaiké. **A fiatalabb generáció, valamint a középkorúak esetében a gazdaság méretének növekedésével inkább a középfokú szakmai képzettségük aránya növekszik, míg az idősebb korcsoportban a felsőfokú szakmai minőség erősödése tapasztalható.**

A hosszabb távú tendenciák és a jelenlegi helyzet egyaránt arra hívja fel a figyelmet, hogy a szakmai felkészültség javításában még igen sok a tennivaló. Egyértelmű, **ha a mezőgazdasági képzettség terén ilyen hiányosságok tapasztalhatók, akkor nehezen várható el a gazdálkodóktól, hogy tisztában legyenek a kötelező érvényű uniós követelményekkel, szabályozásokkal.** A szabályozás gyorsan változik, így azok nyomon követése még a képzettebb gazdálkodók számára is nehéz.

Köváriné (2009) vizsgálta a gazdálkodókat legközvetlenebbül érintő jogszabályi változások számának alakulását 2009-ben. Megállapítja, hogy 127 FVM rendelet, 71 ÚMVP IH (Irányító Hatóság) közlemény, 4 kormányhatározat, 13 kormányrendelet született, ami számításai szerint azt jelenti, hogy **egy gazdálkodónak heti 9 joganyagot kellene elolvasnia, értelmeznie és megjegyeznie** ahhoz, hogy felkészülten, a szabályoknak megfelelően tudjon gazdálkodni. Természetesen ez egy összesített adat, és nyilván ezek még bonthatók növénytermesztésre, állattenyésztésre, és az is igaz, hogy egy szántóföldi kultúrával foglalkozó gazdálkodónak nem kell a szarvasmarha tenyésztéshez, vagy halászatához kapcsolódó jogszabályokat és rendeleteket, valamint azok változásait elolvasnia. Még, ha a heti joganyag száma jóval kevesebb is az említett 9-nél, nem várható el a napi, operatív termelési feladatokat ellátó gazdálkodótól, hogy ezekben naprakész legyen. Viszont az említett „naprakészség” hiányában a felzárkózás, a versenyképesség lehetőségei erősen korlátozottak. Véleményünk szerint **hazánkban itt van a legnagyobb szerepe azoknak a mezőgazda-**

ságban részt vevő **tanácsadói szolgálatoknak**, amelyek célja gazdálkodóink versenyképességének fokozása az ismeretátadás segítségével. Valamint az uniós támogatási források hozzájutásának megkönnyítése a pályázati feltételeknek való megfelelés elősegítésével. Mindemellett alapvető fontosságú a termeléshez kapcsolódó új szakmai ismeretek, kutatási eredmények átadását célzó feladatok szerepe is.

Intézetünk 2005-ben végzett felmérése (Kapronczai et al, 2005) vizsgálta a hazai termelők napjaink kihívásaival szembeni felkészültségét. A vizsgálat a teszttüzemi rendszerhez tartozó gazdaságok közül mintegy 300 vállalkozásra (2 EUME feletti) terjedt ki, melyek háromnegyede egyéni gazdaságként, negyede pedig gazdasági társaságként tevékenykedett.

A vizsgálat – többek között – választ keresett arra, hogy a termelők mennyire tartják magukat felkészültnek az uniós csatlakozással járó versenyre. A kutatás eredményei alátámasztják a statisztikából is levonható következtetéseket. A felmérésből kiderül, hogy a vizsgált **gazdálkodók kétharmada nem érezte magát megfelelően felkészültnek, és csak 7%-uk volt teljesen elégedett felkészültségével, a többiek megfelelőre minősítették ismereteiket**. Kedvezőbb eredményt mutatott a társas gazdaságokból megkérdezettek önértékelése: a gazdálkodók majdnem fele teljesen elégedett volt szakmai hozzáértésével. Meglepő, hogy a kisebb⁶ társaságok szakemberei felkészültebbnek értékelték magukat, mint a közepes, vagy a nagyobb méretű vállalkozást vezetőik.

Az említett kutatás az intézményi és adminisztrációs háttér, a támogatások, piaci szabályozók, pályázati feltételek esetében is vizsgálta a felkészültség minősítését. Az intézményi, adminisztratív háttér, a támogatási feltételek terén az egyéni gazdálkodók fele, míg a gazdasági társaságot képviselők 80%-a érezte megfelelőnek a birtokában lévő ismereteket, információkat. **A piacsabályozás változásait tekintve azonban az egyéniek alig ötöde volt elégedett saját felkészültségével.**

A gazdaságok közötti különbségek nem kizárólag a gazdaságvezetők képzettségében mutatkoznak meg, de az üzemméretben, a tevékenység során elért eredményekben is. A hazai statisztika szerint 2007-ben hazánkban a gazdaságok háromnegyede alig 1 hektáros területet művel, és az 5 ha alatti területet használó gazdaságok aránya már több mint 90%, amely – az intenzív kertészeti kultúrák kivételével – nem alkalmas egy család megélhetésének biztosítására, leginkább csak az önellátást szolgálhatja. Meg kell jegyeznünk, hogy az intenzív kertészeti termelés viszont sokkal nagyobb hozzáértést igényel, így a szakmai felkészültség esetükben még jelentősebb.

Az ökonómiai méretkategóriákat (EUME) figyelembe véve szintén azt tapasztaljuk, hogy a gazdaságok alig 15%-a tartozik **a 2 EUME-nél nagyobb** méretkategóriába. Ezekben a **gazdaságokban a gazdálkodók szakmai felkészültsége is kedvezőbb** (2007-ben kétharmaduk volt szakképzetlen). A kisebb gazdaságok esetében viszont a versenyképesség (termelés színvonala, piaci lehetőségek) elérése nem képzelhető el méret-, és hatékonyságnövekedés nélkül. Ehhez azonban a tőkeellátottság, a termelési eszközök korszerűsítésére, esetleg bővítésére van szükség, aminek egyik alapfeltétele az információhoz (lehetőségek, támogatási források, új technológiák, stb.) jutás gyorsasága. A gazdálkodók elfoglaltsága azonban nem mindig teszi lehetővé a naprakészséget, amiben viszont nagy segítséget jelent egy jól felkészült szaktanácsadó.

⁶ A gazdaságok kategóriái: Kicsi: 2-8 EUME közötti, Közepes: 8-40 EUME közötti, Nagy: 40 EUME fölötti. A vizsgálatban szereplő gazdaságok 49%-a a közepes, 33,8%-a a nagy, és 17,2%-a a kicsi kategóriába volt sorolható.

1.2. A gazdálkodók felkészültsége az Unióban

A következő összehasonlítás a hazai és más uniós tagországok gazdálkodóinak szakképzettségi színvonalára vonatkozik. A két statisztikai rendszer kissé eltérő módszertana miatt a hazai adatközlésektől némi eltérés mutatkozik. Az uniós statisztika ugyanis közös csoportba sorolja a mezőgazdasági szakmai ismeretekkel egyáltalán nem és a csak gyakorlati tapasztalattal rendelkezőket, és ugyancsak közös csoportba tartoznak a közép- és felsőfokú képzettséggel rendelkezők. Az arányok azonban nem sokban térnek el a hazai adatközlésektől, így a többi országgal összevethető.

A tagországokkal összehasonlítva, a mezőgazdasági szakmai ismereteket tekintve, hazánk nem tartozik a sereghajtók közé, mégis inkább a kedvezőtlenebb arányokat mutató országok csoportjába sorolható. (3. táblázat) A közép- és felsőfokú képzettséggel rendelkezők arányát nézve hazánk a középmezőnyben helyezkedik el (14.), a gyakorlati tapasztalattal rendelkező gazdálkodók aránya alapján (19.) azonban már a mezőny második felébe tartozunk.

3. táblázat

A tagországok gazdálkodóinak szakmai felkészültsége, 2005

Ország	Gyakorlati tapasztalat		Alapfok		Közép- és felsőfok	
	Aránya, %	Rangsor	Aránya, %	Rangsor	Aránya, %	Rangsor
Németország	31,5	2	22,9	5	45,6	1
Franciaország	45,7	4	11,0	17	43,4	2
Luxemburg	44,1	3	13,9	13	42,0	3
Ausztria	51,9	5	19,7	8	28,4	4
Csehország	55,3	7	19,6	9	25,2	5
Belgium	52,3	6	23,8	4	23,9	6
Észtország	67,1	13	10,5	18	22,4	7
Lettország	65,9	11	12,2	14	21,9	8
Svédország	66,4	12	15,6	12	17,9	9
Lengyelország	61,5	10	22,2	6	16,3	10
Írország	69,3	15	16,9	11	13,8	11
Egyesült Királyság	76,8	17	11,0	16	12,2	12
Litvánia	69,1	14	19,1	10	11,8	13
Magyarország	86,6	19	4,9	25	8,5	14
Finnország	59,4	9	32,7	3	7,9	15
Szlovénia	72,0	16	21,2	7	6,8	16
Dánia	55,5	8	39,4	2	5,0	17
Hollandia	28,5	1	66,6	1	4,9	18
Szlovákia	85,4	18	11,2	15	3,4	19
Olaszország	88,8	21	8,2	21	3,1	20
Portugália	88,2	20	10,5	19	1,3	21
Spanyolország	89,5	22	9,2	20	1,3	22
Románia	92,6	23	6,3	22	1,0	23
Bulgária	94,7	26	4,3	26	1,0	24
Ciprus	93,6	24	5,8	23	0,6	25
Görögország	94,6	25	5,1	24	0,3	26
Málta	99,5	27	0,3	27	0,2	27
Unió27 átlag	80,0	-	11,4	-	8,5	-
Unió15 átlag	77,5	-	11,6	-	10,9	-
Unió12 átlag	81,8	-	11,3	-	6,9	-

Forrás: Eurostat Farm Structure Survey adatai alapján saját számítás

A tagországok közül a szakmai ismereteket tekintve, a legrosszabb helyzetben Románia, Bulgária, Ciprus, Görögország és Málta van, ahol a teljes gazdálkodói réteg 90%-ot meghaladó aránya csupán gyakorlati tapasztalattal rendelkezik. Hazánkban ugyan az uniós átlagokat meghaladó a gyakorlati tapasztalat aránya, viszont kedvezőnek mondható, hogy a közép- és felsőfokú szakképzettség az EU-27 átlaga szerint, az újonnan csatlakozott tagországok átlagával összehasonlítva pedig a fölött alakul.

Kiemelkedő mutatókkal rendelkeznek ugyanakkor **Németország, Franciaország és Luxemburg**, ahol a gazdálkodók majdnem fele közép-, vagy felsőfokú szakmai képzettséget szerzett. Ebben nagy szerepet játszik, hogy ezekben az országokban jellemzően mezőgazdasági szakképzettséghez kötik a földvásárlást.

A rendelkezésre álló adatok jól mutatják, hogy összességében **javulni látszik a képzettségi szint az Unióban** (4. táblázat). Kivétel nélkül, minden vizsgált tagországban **csökkent a csak gyakorlati tapasztalattal rendelkező gazdálkodók aránya**, és Ausztriát kivéve nőtt az alapfokú képzettségüké. Esetükben azonban ez még kedvezőbb fejlődésnek tekinthető, mert miközben a két említett szint csökkent, közel egyötödével nőtt a közép-, és felsőfokon képzettek aránya. Hazánkat tekintve még sok a tennivaló a gazdák felkészítését illetően, hiszen nálunk – ellentétben a többi tagországgal – a középfokú és a felsőfokú végzettségük száma egyaránt csökkent. A szakmai szint emelésében fontos szerepet szánunk az EMVA forrásból megvalósuló szakképzéseknek.

4. táblázat

A mezőgazdasági képzettségi szintek arányainak változása 2000-2005 között*

Országok	Változás, 2000 = 100%		
	Gyakorlat	Alapfok	Közép-, és felsőfok
Ausztria	-8,3	-9,6	17,9
Egyesült Királyság	-0,1	0,3	-0,2
Belgium	-5,9	0,0	5,9
Dánia**	-15,1	28,5	-13,3
Finnország	-6,4	4,6	1,8
Görögország	-2,5	2,3	0,2
Hollandia	-7,5	8,2	-0,6
Írország	-6,0	5,2	0,9
Lettország	-4,1	3,6	0,5
Luxemburg	-4,5	0,8	3,7
Magyarország	-6,6	-4,2	-8,4
Németország	-11,1	2,7	8,4
Olaszország	-3,2	2,9	0,2
Portugália	-5,6	5,2	0,4
Spanyolország	-4,5	4,1	0,4
Szlovákia	-0,8	4,5	-3,7

* Az uniós adatbázis csak az itt szereplő tagországokra vonatkozóan tartalmazott 2000. évi adatokat. Magyarországon esetében a 2003-as adatokat használtuk, mivel a 2005-ös módszertan szerinti csoportosítás azzal egyezett meg.

** A Dán Statisztikai Hivatal szerint a 2000 évre vonatkozó adatok megbízhatatlanok, így a rájuk vonatkozó változás nem vehető figyelembe az elemzés során.

Forrás: EUROSTAT Farm Structure Survey adatai alapján saját számítás

2. A hazai mezőgazdasági tanácsadás intézményi háttere

Hazánkban a bevezetőben említett rendelet hatályán kívül eső szakismeret átadás, szakmai segítség a mezőgazdasági szaktanácsadás mellett megvalósuló tevékenységnek, szolgáltatásnak minősül. Miután **a mezőgazdasági szaktanácsadás mellett működő szervezetek** (falugazdász hálózat, kamarai tanácsadás, termékforgalmazók tanácsadási szolgáltatása, szakmai szervezetek) **tevékenysége hazánkban jelentősnek** tekinthető, **így a tanulmány az összes szereplővel foglalkozik**. Meg kell továbbá jegyezni, hogy a mezőgazdasági jelző a tanulmány esetében magában foglalja az erdészeti és halászati tevékenységet is, így időnként az „agrár”, más esetben a „mezőgazdasági” szót használjuk.

2.1. A tanácsadás szereplői, feladatai

A hazai agrár-tanácsadási rendszer történelmi hagyományokkal rendelkezik. Az első hivatalosnak tekinthető állami szaktanácsadási szervezet még a XIX. században alakult, és főként a mezőgazdasági szakoktatás intézményeire alapozottan működött. A két világháború között a kisbirtokos gazdálkodók jelentős állami támogatásban részesültek (Soltész, 2000). A második világháborút követően, 1965-től kezdődött el a nagyüzemekre alapozott, agrár-felsőoktatási és -kutatóintézetek segítségével közösen megvalósuló szaktanácsadás. Ebben az időszakban a korszerű nyugati technika, technológia a termelési rendszerek által közvetítve, a szaktanácsadás módszereit is felelevenítve, fejlesztve jutott el a mezőgazdaság szereplőihöz. A termelési rendszerek a '80-as évek végére országos kiterjedésűvé váltak és valamennyi mezőgazdasági nagyüzemet érintettek. Ebben az időben mintegy 225 szaktanácsadó intézmény 7100 fő szaktanácsadója dolgozott, elsősorban a nagyüzemek számára (Kozári, 2000). Egy-egy termék előállításában kimagasló eredményeket elért gazdaságok létrehozták a termelési rendszereket, melyekhez szerződéses kapcsolat vagy közös vállalkozás felállítása révén kapcsolódhattak a partnergazdaságok.

Kozári (2000) felsorolja a termelési rendszerek jellemzőit:

- a felhasználó igényeit kielégítő, nagy potenciális termőképességű növény- és állatfajták alkalmazása, valamint a világszínvonalat képviselő termelőeszközök használata;
- a termelés teljes folyamatát átfogó, tudományos alapokon nyugvó technológia kialakítása és alkalmazása;
- a termelési rendszer, a rendszergazda és a résztvevő partnergazdaságok érdekeltségére alapozott vállalkozás, melyben a felek szerződésben rögzítik együttműködésük célkitűzéseit, jogaikat és kötelezettségeiket;
- a rendszergazda rendelkezik mindazon szellemi, anyagi, technikai és szervezeti feltételrendszerrel, amely biztosítja a teljes technológia adaptálhatóságát, az irányítást, az ellenőrzést, a technikai bázis javítását és a karbantartását;
- a termelési rendszer képes a technológia állandó fejlesztésére, a kutatási eredmények, a nemzetközi tapasztalatok és az ezekkel kapcsolatos információk átvételére és átadására.

Tóth (2005) kiemeli, hogy a termelési rendszer felelősséget vállalt, ellenőrzött, de részesült is az eredményből – nemzetközi elismertségű mezőgazdaság jött létre, igaz egyszerűbb volt a közvetítés a jóval kevesebb számú nagyüzemekhez, mint ma a gazdákhöz. Kozári (2000) szerint ugyanakkor az általuk alkalmazott gyakorlat nem nevezhető a klasszikus értelemben vett tanácsadásnak. Kritikaként fogalmazza meg, hogy a kevés magángazdálkodó és a nagyüzemek által integrált kistermelők nem, vagy csak elvéve jutottak hozzá a „tanácsadók” nyújtotta információkhoz. Az integrált

kistermelőket az állami gazdaságok, a termelősövetkezetek és csak ritkábban maguk a termelési rendszerek szakemberei látták el a legszükségesebb információkkal. Abban azonban mindkét szerző, és mi is egyetértünk, hogy: „A termelési rendszerek által nyújtott szaktanácsadás és szolgáltatás mindenképpen hozzájárult a magyar mezőgazdaság termelési színvonalának emeléséhez”.

A rendszerváltást követően gyökeresen megváltozott a helyzet. Eltérő szervezeti rendszer, tulajdonosi és földhasználati szerkezet alakult ki, amit az előző gyakorlat elutasítása kísért, miközben nem jött létre új, **a mezőgazdasági szereplők** felkészítésében, informálásában részt vevő szervezet. A mezőgazdaság strukturális átalakulása mellett folyamatosan változtak a gazdasági szabályozók, átszerveződött a közigazgatás, ami egyre bonyolultabbá tette a termeléshez szükséges gazdasági, technológiai és értékesítési információk naprakész nyomon követését, közvetítését (Cser, 2001). A gazdálkodók felkészületlenségéből adódó hátrányokat később **az uniós csatlakozás még inkább felerősítette** az uniós követelményeknek való megfelelés szakmai igényeivel.

A jelenlegi rendszer alapjait 1993-ban fektették le, amikor is piaci alapokra helyezett, államilag támogatott tanácsadás kialakítása volt a kormányzat célja. A szakemberek egy része a meglévő oktatási intézményekre és infrastruktúrára alapozott rendszer kidolgozását szorgalmazta, mások viszont a gazdaszervezetek, agrárkamarak által nyújtott szaktanácsadásban látták a hatékony rendszer megvalósulását. Bármelyik megoldást is szorgalmazták, abban egyetértettek, hogy a hazai viszonyok között a rendszer kialakulásának éveiben csak egy államilag támogatott tanácsadási rendszer tudja felkészíteni a gazdálkodókat a piacgazdaságra. Ezt később a kormányzat is felismerte, és 1994-től egy új elem, a gazdálkodók által térítésmentesen igénybe vehető, államilag finanszírozott hálózat (falugazdász hálózat) jelent meg a rendszerben. Azóta **a szaktanácsadás intézményi struktúrája többször átalakult**. Ezek az átalakulások leggyakrabban a szereplők számának és felügyeletének változását jelentették⁷.

A jelenlegi rendszerben több intézmény és szervezet vesz részt (3. ábra). Mint az jól látható, a mezőgazdasági szaktanácsadó rendszer egy szűkebb értelemben vett tanácsadást jelent, mellette több olyan szervezet is végez mezőgazdasági tanácsadást, mely – jellege miatt – nem jelent rendelet szerint meghatározott szaktanácsadást, de a hazai termelők szempontjából fontos információkat közvetítenek a gazdálkodók felé. Így tehát hazánkban a mezőgazdasági tanácsadás **egymás mellett más-más formában működő, eltérő forrásból finanszírozott és eltérő kötődésű intézményrendszerben valósul meg**. Mindennek tudatában felmerül a kérdés, hogy mennyire összehangolt az intézmények tevékenysége, és ez milyen hatással van a hatékonyságra. Erre a kérdésre már ebben a fejezetben is körvonalazódik a válasz, azonban a konkrét feleletet a tanulmány későbbi, empirikus tapasztalatokat összegző fejezete adja meg számunkra.

A mezőgazdasági tanácsadás központi szintű felügyeleti, koordinátori, jogalkotói feladatait az FVM látja el különböző intézményeken, szervezeteken keresztül. Ezek a szervezetek, intézmények operatív szintű feladatokat látnak el. A 3. ábra szemlélteti, hogy az FVM szakmai felügyelete három szereplőre terjed ki, a többi szereplő már önálló szervezeti egységként működik.

Hazánkban a gazdálkodók jelenleg közpénzből finanszírozott térítésmentes, illetve térítéses mezőgazdasági tanácsadást vehetnek igénybe. A térítésmentes tanácsadást szakmai berkekben ügyfélszolgálati tanácsadásnak hívjuk. Finanszírozása egyrészt nemzeti, másrészt uniós forrásból történik.

⁷ Így például az 1994-ben létrehozott falugazdász hálózat először a földművelésügyi hivatalok, majd a területi agrárkamarak, majd újra a földművelésügyi hivatalok, jelenleg a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal felügyelete alatt tevékenykedik, közben a kezdeti 572 fő 2001-re 1146 főre bővült, 2004-re visszacsökkent 650 főre, jelenleg pedig 600 fő körül alakul (Lajkó 2009).

2.1.1. Térítésmentes tanácsadás

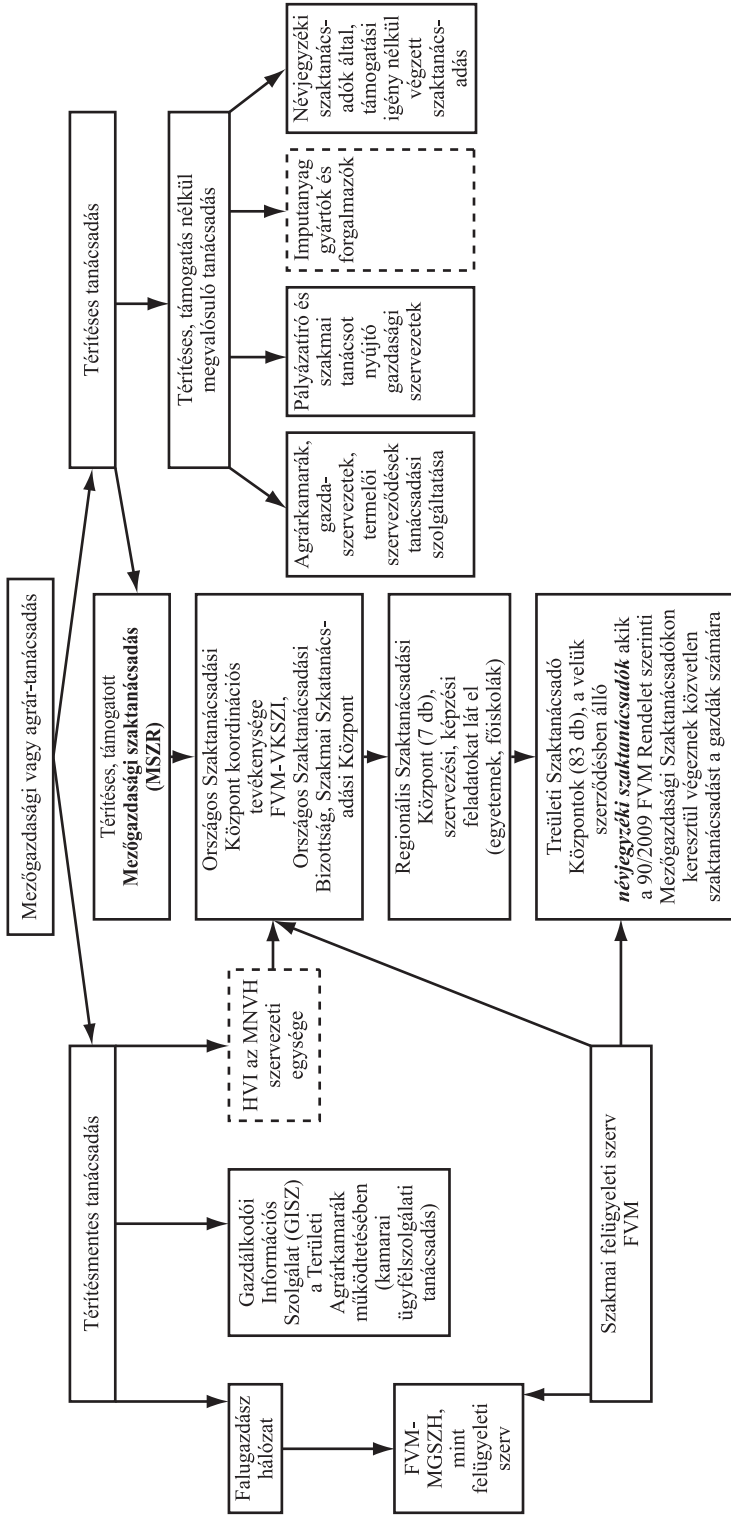
A térítésmentes tanácsadás egyik fontos szereplője a **falugazdász hálózat**. A hálózatot a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium irányítása alá tartozó Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal (MGSZH) földművelésügyi szakterületi igazgatóság feladata körében koordinálja. A hálózat munkatársai – 2009-ben **588 fő** – ingyenes (leginkább ügyfélszolgálati tanácsadásnak nevezhető, ugyanakkor hatósági feladatot is tartalmazó) szolgáltatást végeznek közvetlenül a gazdálkodók részére. Általában egy falugazdász a megye kiterjedésétől, mezőgazdasági sajátosságaitól függően 1-20 településen végzi munkáját. A 274/2006-os Kormányrendelet értelmében a hálózat feladatai körében:

- folyamatos tájékoztatást ad a gazdálkodók részére a mezőgazdaságot érintő *kormányzati döntésekről*, valamint az egyes *agrártámogatási* lehetőségekről;
- ellátja egyes, mezőgazdasági tevékenységekhez kapcsolódó, nemzeti hatáskörben nyújtott agrártámogatások igazolását, elszámolását és ellenőrzését;
- folyamatosan gyűjti és elemzi a területi tapasztalatokat;
- közreműködik az agrárpiac szabályozásával összefüggő feladatok végzésében, a termelői szerveződések megalakításában, segíti azok működését;
- ellátja a mezőgazdasági őstermelők nyilvántartásba vételét, melynek keretében kiadja és nyilvántartja a mezőgazdasági őstermelői igazolványokat;
- folyamatosan figyelemmel kíséri a mezőgazdasági termelők által igénybe vett, nemzeti hatáskörben nyújtott agrártámogatások felhasználását;
- részt vesz a térségfejlesztési, vizsgázdalkodási és környezetvédelmi feladatok ellátásában;
- ellátja a termésbecsléssel, állapotminősítéssel, valamint az ezekhez kapcsolódó nyilvántartások vezetésével összefüggő feladatokat;
- ellátja az elemi károk felmérésével kapcsolatos területi feladatokat;
- közreműködik a mezőgazdaságban felhasznált gázolaj-jövedékiadó visszatérítéssel kapcsolatos eljárásban;
- közreműködik a kábítószer előállítására alkalmas növények termesztésének helyszíni ellenőrzési és elszámolási munkáiban;
- a tagállami állampolgárok termőföld tulajdonszerzésével kapcsolatosan környezettanulmányt készít, amelynek alapján igazolást ad ki a tagállami állampolgárok mezőgazdasági tevékenységének folytatásáról.

Mint azt a feladatokból is látjuk, a falugazdászok feladatainak egy jelentős része hatósági jellegű, így kissé dilemmát jelent, hogy tekinthetjük-e őket ügyfélszolgálati tanácsadóknak. Véleményünk szerint a hatósági jogkör valóban megkérdőjelezi az ügyfélszolgálati minőséget, ugyanakkor a tapasztalatok azt mutatják, hogy a gazdálkodók bizalma ez iránt a hálózat iránt a legnagyobb, és a kapcsolattartásuk is ezzel a hálózattal a legkiterjedtebb, tehát meghatározó szereplői a hazai agrár-tanácsadásnak.

3. ábra

A hazai mezőgazdasági tanácsadás formái, szereplői

Forrás: Saját ábrázolás

Az ügyfélszolgálati tanácsadás következő szereplője a Magyar Agrárkamara által az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében működtetett „**Gazdálkodói Információs Szolgálat**”. A Program az I. tengelyhez kapcsolódó 111. Szakképzési és tájékoztatási tevékenységek intézkedés „Komplex információs szolgálat – a gazdák ügyfélszolgálati tájékoztatása” alintézkedés keretében valósul meg. A 2007-2013 közötti programozási időszakban a Magyar Agrárkamarával munkaviszonyban álló tanácsadók végeznek ingyenes tanácsadói szolgáltatást közvetlenül a gazdálkodók felé. A tájékoztatási hálózat feladata a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalnál regisztrációt kért – illetve az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében pályázni szándékozó – ügyfélkör (gazdálkodók, vidéki lakosok, stb.) folyamatos, térítésmentes tájékoztatása, információval történő ellátása.

A Gazdálkodói Információs Szolgálat hálózatában 2009-ben **202 fő ÚMVP tanácsadó** (kamarai ügyfélszolgálati tanácsadó) – javarészt NVT tanácsadó, illetve ezt megelőzően névjegyzéki szaktanácsadó – országosan végzi munkáját. A tájékoztatási tevékenység kiterjed:

- a kölcsönös megfeleltetés követelményeiről történő tájékoztatásra,
- a *közvetlen támogatások* megismeréséhez, igénybeviteléhez szükséges információkra,
- a vidékfejlesztési *támogatások igénylésével kapcsolatos ismeretekre* – jogszabályi előírások ismertetésére, az intézkedésekben való részvételhez kapcsolódó határidőkre – az intézkedésekben résztvevők számára a kötelezettségek betartásához kapcsolódó határidőkre, és a *kötelezettségek jellegére, tartalmára*, az intézkedésben való részvételhez kapcsolódó várható nehézségek, illetve értelmezési problémák kezelésének módjára, a gyakran előforduló hibák kezelésének módjára,
- a további, részletesebb ismeretek megszerzésének lehetőségeire – a közös agrárpolitika keretébe tartozó további *támogatások megismeréséhez, igénybeviteléhez szükséges információkra*,
- valamint az *agrárpolitika egyéb aktuális kérdéseire*.

Tóth (2005) empirikus vizsgálatában felhívja a figyelmet arra, hogy a kamarai és a falugazdász hálózat feladatmegosztása nem javította a szaktanácsadási struktúra hatékonyságát. Figyelembe véve a tanácsadók feladataiban jelenleg megtalálható hasonlóságokat, a megállapítás még mindig érvényesnek tekinthető.

Az ügyfelek számára térítésmentesen vehető igénybe, az említett két hálózat mellett, a **Helyi Vidékfejlesztési Irodák (HVI)** tanácsadói szolgáltatása, mely kicsit közvettebb formában kapcsolódik a mezőgazdasághoz, mint az előzőekben említett két hálózat. A HVI-k országos hálózatát az ÚMVP vidékfejlesztési forrásainak minél hatékonyabb felhasználása érdekében hívta életre az FVM. Az irodák minden vidéki kistérségben megtalálhatók, és elérhetők az ott élők számára. A 79/2007. (VII. 30.) FVM rendelet alapján, nyilvános pályázat útján 2007 májusáig az IH (Irányító hatóság) kiválasztotta a legmegfelelőbb szervezeteket. A nyertes HVI vezetők 2007-ben képzéssorozaton vettek részt, melynek célja, hogy az irodavezetők hitelesen, felkészülten szólíthassák meg a kistérség érintettjeit. A **HVI vezetők** száma megegyezik az ország kistérségeinek számával, ami 2009-ben **174 fő** irodavezetőt jelentett.

A HVI feladatai a következők:

- Az alakuló LEADER Akciócsoportok létrejöttének motiválása, a szereplők ösztönzése, majd az akciócsoportok (ACS-k) regisztrálásában, valamint a LEADER Fejlesztési Stratégia elkészítésében való részvétel.
- A LEADER-program által nem érintett térségekben Helyi Vidékfejlesztési Közösségek (HVK) szervezése a kistérség állami és önkormányzati, civil, illetve vállalkozói szféra szereplőinek ösztönzésével, bevonásával.
- A sajátos, egyedi térségi adottságokra építő, testreszabott Helyi Vidékfejlesztési Terv elkészítésének koordinálása.
- Az ÚMVP I-IV. tengely intézkedéseihez és támogatásaihoz kapcsolódóan tanácsadási, tájékoztatási szolgáltatások nyújtása a kistérségben tevékenykedő vidéki szereplők (üzleti vállalkozások, civil szervezetek, önkormányzatok) számára.
- Rendezvények, képzések, tréningek, illetve egyéb közösségi akciók tervezése, szervezése.
- A HVK-k adminisztratív munkaszervezeteként a közösség munkájának háttértámogatása.
- Projektötletek gyűjtése, generálása, rendszerezése.
- Részvétel a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat szervezésében (2008-tól).
- Együttműködés az Új Magyarország pont munkatársaival.
- A III-IV. tengely intézkedései keretében benyújtott támogatási kérelmek beérkeztetése, befogadása (2008-tól).

A HVI gyakorlatban megvalósuló tevékenysége ugyan nem kapcsolódik közvetlenül a mezőgazdasághoz (emiat az ábrán is szaggatott vonallal jelöltük), a rendeleti szabályozás alapján azonban feladata az ÚMVP I-IV. tengely intézkedéseihez kapcsolódó tájékoztatási tevékenység.

A három térítésmentes szolgáltatást nyújtó szervezet tevékenysége egymás mellett folyik, a szolgáltatást végző tanácsadók száma közel ezer fő. A feladatkörök felsorolása után be kell ugyan látnunk, hogy azoknak csak egy része jelent közvetlen tanácsadást, ugyanakkor széles körben lefedik a szabályozási, a támogatással kapcsolatos kérdésekben felmerülő területeket, melyekben a gazdák számára segítséget nyújthatnak. A gazdálkodók tehát több olyan szervezethez is fordulhatnak, amelyek segítik őket az uniós és a hazai szabályozási feltételeknek megfelelni, valamint megismerni a támogatási lehetőségeket. A feladatokban azonban átfedések tapasztalhatóak (a felsorolásokban dőlt betűvel kiemelt részek), amik a fejezet elején bemutatott egyszerű ábrát sokkal bonyolultabbá teszik. Fontos lenne tehát mindenki számára jól lehatárolt feladatkörök megfogalmazása, és azok széles körben való terjesztése a szolgáltatásokat igénybevevők részére. A térítésmentes tanácsadást a tapasztalatok szerint a gazdálkodók jelentős része veszi igénybe, így (amennyiben csak az értékesítésre is termelő körülbelül 300 ezer egyéni gazdaságot vesszük alapul) egy-egy tanácsadó, a gyakorlatban használt kommunikációs technikák segítségével képtelen a létszamarányok miatt hozzá kapcsolható több mint 300 gazdát érdemben tájékoztatni, vagyis a gazdálkodónak specifikusan szükséges tanácsokkal ellátni.

A **térítésmentes tanácsadás** természetesen a szolgáltatást igénybe vevők részéről jelent térítésmentességet, de tekintsük át valójában mit is jelent ez **az állam oldaláról**. A felsorolás sorrendjében nézzük mekkora költségvetéssel dolgoznak az egyes szervezetek. A falugazdász hálózat éves fenntartási költségéről nem sikerült naprakész információhoz jutni. Hiteles forrásból⁸ a legutolsó ide vonatkozó adat szerint 2004-ben 3,7 milliárd forintot tett ki. A kamarai ügyfélszolgálati tanácsadás fenntartása a teljes programozási időszak alatt 15 milliárd Ft támogatással valósul meg, 10,5 milliárd

⁸ Forrás: Jelentés a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről. ÁSZ jelentés. 2007. június. http://www.fvm.gov.hu/doc/upload/200706/asz_fvm.pdf (2009. decemberi állapot).

Ft uniós és 4,5 milliárd Ft nemzeti hozzájárulással. Ez éves szinten mintegy 2,3 milliárd Ft-ot jelent⁹. A HVI fenntartása uniós forrásból valósul meg az ÚMVP III. tengelyének „Készségek elsajátítása, ösztönzés és végrehajtás” intézkedés keretében. A 7 éves programozási időszakra összesen 11,01 milliárd Ft a tervezett költség, ebből 8 milliárd uniós forrás és 2,4 milliárd nemzeti hozzájárulás. Az intézkedés keretében eddig 2007-ben 0,26 milliárd Ft, 2008-ban további 5,6 milliárd Ft, összesen közel 6 milliárd Ft lett kifizetve.

A három hálózat tanácsadási tevékenységének fenntartása tehát évente összesen 7,5 milliárd forintos költséget jelent¹⁰, melyből körülbelül 4 milliárd forint uniós hozzájárulás, a többi nemzeti forrás. El kell ismernünk, hogy a források egy része nem a közvetlen tanácsadást szolgálja, hanem az egyéb feladatkörök teljesítéséhez járul hozzá, azonban, amennyiben a feladatarányokból becsülhető források összegét vesszük figyelembe (kb. 50% - 5,5 milliárd Ft), akkor is jelentős összegnek tekinthető. A rendelkezésre álló forrás mértéke miatt is nagyon fontos, hogy a hálózatok működése hatékony legyen, a gazdák számára hasznos szolgáltatást nyújtsanak és a feladataikat megfelelő színvonalon végezzék. Emellett fontos, hogy az egyes szervezetek feladatai jól körülhatároltak legyenek, egymással összehangoltan végezzék tevékenységüket. Amennyiben ugyanis ez nem valósul meg, úgy jogosan merül fel az igény egy kizárólag piaci alapon működő rendszer kialakítására, és az ügyfélszolgálati tanácsadásra fordított forrásokból inkább a szolgáltatás igénybevitelének támogatására.

A térítésmentes tanácsadás mellett a gazdálkodóknak lehetőségük van **térítéses tanácsadást** is igénybe venni. Ez a tanácsadási forma tovább bontható támogatás nélküli tanácsadásra, és uniós forrásból (az ÚMVP-ből megvalósuló) támogatott mezőgazdasági szaktanácsadásra.

2.1.2. Térítéses tanácsadás

A térítéses, uniós forrásból nem támogatott tanácsadásnak több szereplője is van. Így az **agrárkamarák, a termelői szerveződések, a gazdaszervezetek** tagdíjat befizető tagjaiknak nyújtanak különböző információs, tanácsadói tevékenységet. Emellett a megyei agrárkamarák az általuk működtetett gazdasági társaságokon keresztül térítés ellenében végeznek szolgáltatásokat, így például származási bizonyítványok kiállítását, földmérést, tápanyag gazdálkodási terv készítését. Ezeket a szolgáltatásokat ugyan bárki igénybe veheti (megfelelő díjazás ellenében), de a tagok jelentős kedvezményben részesülnek. A termelői szerveződések például tagszervezeteik fejlődése érdekében szakmai továbbképzéseket, oktatási tevékenységet is folytatnak, illetve egyéb információkkal látják el a tagokat. A gazdaszervezetek szakmai programokat szerveznek, melyeken többek között a szakmát érintő különböző információkhoz juthatnak a tagságot élvezők.

A térítéses, támogatás nélkül megvalósuló tanácsadás következő szereplői a piaci alapon működő **tanácsadók, főleg pályázatírásra specializálódott gazdasági társaságok,** melyek meghatározott díjazás ellenében nyújtják szolgáltatásaikat ügyfeleik részére. A pályázatkészítés általában az elnyert pályázat összege alapján meghatározott részesedés fejében történik. Az elutasított pályázatok után általában minimális díjat számolnak fel, vagy nem kérnek érte díjat.

A térítéses tanácsadás harmadik résztvevői a szintén kizárólag piaci alapon megvalósuló **kereskedelmi tevékenység melletti tanácsadást** végző inputanyag gyártók és forgalmazók tanácsadói. Ezek a tanácsadók (termékmenedzserek) felkeresik az általuk gyártott, vagy forgalmazott termékek minél szélesebb körű felhasználása érdekében a gazdákat, akik amellyel, hogy megvásárolják a termékeket, további, szakmai jellegű, általában már külön térítés nélküli tanácsadást is kapnak.

⁹ Az adatok forrása: jelentés az ÚMVP végrehajtásának 2007. évi előrehaladásáról. Budapest, 2008. december. Jelentés az ÚMVP végrehajtásának 2008. évi előrehaladásáról. Budapest, 2009. december.

¹⁰ A falugazdász hálózat költségeit a finanszírozásukra vonatkozó 2004-es évi adat alapján becsültük.

Ilyen például: párosítási tervekészítés, termeltetési, trágyázási, illetve növényvédelemmel kapcsolatos tanácsadás. A különböző szakágazatokra specializálódott tanácsadók a társaságok alkalmazásában állnak, és rendszeresen tartják a kapcsolatot ügyfeleikkel. Amennyiben az ügyfélnek valamilyen szakmai jellegű problémája merül fel, úgy azzal bármikor fordulhat a tanácsadóhoz. A tanácsadás ezen szereplőit **nem tekinthetjük a tanácsadói rendszer „teljes jogú” elemének** (az ábrán emiatt szaggatott vonallal jelöltük őket), mivel a tanácsadási szolgáltatásuk mögött meghúzódó érdekek eltérnek a mezőgazdasági tanácsadás érdekeitől. Ugyanakkor foglalkoznunk kell velük, mint külső szereplőkkel, mivel tanácsadói tevékenységükkel a tértítéses tanácsadásban részt vevő többi szereplő versenytársaivá válnak.

A mezőgazdasági tanácsadás következő szereplője a Mezőgazdasági Szaktanácsadó Rendszer. Hazánkban **mezőgazdasági szaktanácsadásnak** a mezőgazdasági tanácsadás tértítéses, a mezőgazdasági termelő vagy erdőgazdálkodó megrendelése alapján és arra vonatkozó megállapodás szerint végzett, uniós forrásból támogatható szolgáltatása nevezhető¹¹. Ez a **Mezőgazdasági Szaktanácsadó Rendszeren (MSZR) keresztül valósul meg** és megfelel a Farm Advisory System (FAS) angol elnevezésű rendszernek. Mint azt már a bevezetőben is említettük, uniós rendeletben foglaltak szerint 2007-től minden tagállam köteles ilyen rendszert működtetni. Azt azonban, hogy ez a rendszer hogyan épül fel, maguk a tagországok dönthetik el. Fontos megemlítenünk, hogy a hazai hálózat működése jelentős, közel egy éves késéssel indult, ami kedvezőtlenül érintette a rendszer iránti bizalmat mind a szolgáltatói, mind a felhasználói oldal részéről.

A magyar Mezőgazdasági Szaktanácsadó Rendszer felépítését, működését és támogatását jelenleg az 52/2007-es, 73/2007-es, a 90/2007-es, illetve a 90/2009-es FVM Rendeletek szabályozzák.

A 73/2007-es FVM rendelet értelmében mezőgazdasági szaktanácsadás a mezőgazdasági termelő vagy erdőgazdálkodó megrendelése alapján és erre vonatkozó, írott szerződésben foglalt megállapodás szerint végzett, a 73/2009-es EK rendelettel módosított 1782/2003-as EK rendelet szerinti tanácsadási szolgáltatás. Feladata pótolni és kiegészíteni azokat az ismereteket, illetve szellemi kapacitásokat, amelyek a:

- termelés minőségi javításához,
- a tájkép megőrzésével, a környezet védelmével, a higiéniai és az állatjóléti feltételekre vonatkozó előírásokkal összeegyeztethető termelési módszerek alkalmazásához, valamint
- egy gazdaságilag életképes üzem működtetéséhez szükségesek.

A mezőgazdasági, vagy névjegyzéki szaktanácsadás rendszere hálózati rendszerben működik hazánkban. Az egyes szinteken álló szervezetek pontos feladatait a 2. melléklet tartalmazza. A legfelső szinten, országos központként a FVM-VKSZI tevékenykedik, mint fő-koordinátor. A következő szinten a regionális központok állnak, melyek száma 7, főleg a koordinálásban, a feladatok szervezésében játszanak szerepet. A regionális központként egyetemek, főiskolák funkcionálnak, melyben nagy szerepe volt annak, amit Magda (2003b) is hangsúlyoz, hogy ezek az intézmények jó regionális elhelyezkedéssel, megfelelő szellemi tőkével, teljes specialista háttérrel, a szakmai munkához legszükségesebb felszereltséggel, felnőttoktatási és továbbképzési tapasztalattal, termelésfejlesztési, illetve szaktanácsadási részlegekkel, tudományos összeköttetéssel és gyakorlati szakemberekkel való széleskörű kapcsolattal szolgálhatják a szaktanácsadást.

¹¹ 73/2007 FVM rendelet a közös agrárpolitika keretében tartozó egyes támogatási rendszerek működését segítő mezőgazdasági szaktanácsadó rendszerről; 1782/2003 EK rendelet a közös agrárpolitika keretében tartozó közvetlen támogatási rendszerek közös szabályainak megállapításáról és a mezőgazdasági termelők részére meghatározott támogatási rendszerek létrehozásáról, továbbá a 2019/93/EGK, 1452/2001/EK, 1453/2001/EK, 1454/2001/EK, 1868/94/EK, 1251/1999/EK, 1254/1999/EK, 1673/2000/EK, 2358/71/EGK és a 2529/2001/EK rendeletek módosításáról.

A legfelső szinten, a szaktanácsadásban érdekelt szervezetek képviselőiből álló, érdekegyeztető fórum, az Országos Szaktanácsadási Bizottság – a 73/2007-es FVM Rendelet értelmében (tag)szervezeteit az FVM, a képviselőket pedig a tagi szervezet jelöli ki – hivatott szolgálni az együttműködést. Erre azonban csak a lehetőség van meg, maga a szervezet nem működik. Felállítására viszont – az együttműködésről szóló későbbi fejezetben leírtak miatt is – a jövőben elengedhetetlennek látszik.

A következő szinten országos központként a FVM-VKSZI tevékenykedik, mint főkoordinátor, alatta pedig a VKSZI erőforrásait kétoldalú szerződés alapján kiegészítő regionális központok állnak, melyek száma 7, főleg a koordinálásban, a feladatok szervezésében játszanak szerepet. Tevékenységüket a régió határain belül végezhetik. A regionális központként egyetemek, főiskolák funkcionálnak, melyben nagy szerepe volt annak, amit Magda (2003b) is hangsúlyoz, hogy ezek az intézmények jó regionális elhelyezkedéssel, megfelelő szellemi tőkével, teljes specialista háttérrel, a szakmai munkához legszükségesebb felszereltséggel, felnőttoktatási és továbbképzési tapasztalattal, termelésfejlesztési, illetve szaktanácsadási részlegekkel, tudományos összeköttetéssel és gyakorlati szakemberekkel való széleskörű kapcsolattal szolgálhatják a szaktanácsadást.

A struktúrát egészítik országos hatáskörrel a többségükben agrár-kutatóhelyeken létrehozott Szakmai Szaktanácsadási Központok, melyek a saját szakterületükön belül speciális problémák megoldásához nyújtanak segítséget az ügyfélszolgálati tanácsadás, a mezőgazdasági szaktanácsadás és a vidékfejlesztési tanácsadás szolgáltató szervezetei számára. A kezelésükben levő adatbázisokhoz – külön megállapodás alapján – hozzáférést biztosítanak e szervezetek részére. Ilyen adatbázis például az AKI kezelésében lévő uniós előírás keretében kialakított Tesztüzemi Rendszer, melynek feldolgozott adatait az Intézet különböző kiadványok formájában jelentet meg, valamint webes felületen is elérhető – az érdeklődő szolgáltató szervezetek mellett – a gazdálkodók számára is. A rendszerbe tartozó könyvelőirodák (adatgyűjtők) pénzügyi-számviteli tanácsadással segítik a hálózatban résztvevő gazdákat.

A következő szinten lévő Területi Szaktanácsadási Központok (TSzK-k) a velük munkavégzésre irányuló jogviszonyban álló névjegyzéki szaktanácsadók bevonásával végeznek közvetlenül a gazdálkodók felé szaktanácsadást.

A TSzK-k működésére – a szaktanácsadási szolgáltatás országos lefedettségének biztosítása érdekében – az FVM évente támogatási összegre vonatkozó kvótát határoz meg (2/2009. IH közlemény) 2009-ben erre összesen 2 milliárd forintot biztosított, melynek 80%-a (1,6 milliárd Ft-ot) a 83 akkreditált TSzK között oszlik el elméleti és teljesítés szerinti kvóta alapján¹², ami TSzK-ként átlagosan 20 millió forintos éves forrást jelent. A gazdálkodók a TSzK-val kötnek szolgáltatási szerződést, majd a TSzK a Szaktanácsadói Névjegyzékben szereplő szaktanácsadóval állapodik meg a szolgáltatás tényleges megvalósítására. Így a szaktanácsadó, – amennyiben nem a TSzK-t működtető szervezet munkavállalója, – mint alvállalkozó jelenik meg a rendszerben. A TSzK a vele szolgáltatási szerződést kötött ügyfelek támogatási kérelmeit összesítve nyújtja be a TSzK székhelye szerint területileg illetékes Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal kirendeltségéhez.

¹² A kvóta felosztása a 2/2009 (I.28.) IH közlemény szerint az alábbi elvek alapján történik: Az 1,6 milliárd Ft első lépésben a TSzK-k szolgáltatási végpontjainak száma, valamint szaktanácsadóinak száma alapján (*elméleti kvóta*), második lépésben a 2007. és 2008. évben szolgáltatási szerződéssel és támogatási kérelemmel lekötött kvótájuk arányában (*teljesítés szerinti kvóta*) kerül felosztásra. A TSzK-k részére kiosztásra kerülő kvóta összege az elméleti kvóta és a teljesítés szerinti kvóta 1:2 arányú súlyozott átlagával egyenlő.

A támogatási keretösszeg 20%-a, azaz 400 millió Ft, kvóta tartalékként azon TSzK-k ügyfeleinek áll rendelkezésre, amelyek a kvótájukat igazoltan kimerítették a 2009. év során, az utolsó, tárgyévre szóló támogatási kérelem benyújtási határidő előtt. Az egy alkalommal igényelt pótlólagos kvóta nem haladhatja meg a TSzK kiosztott kvótájának 25%-át. A pótlólagos kvóta igénylés elbírálási szempontja az FVM Agrár-vidékfejlesztési Főosztályára történő beérkezésének idősorrendje.

A TSzK a szerződésben meghatározott szolgáltató díj bizonyos (általában 5-10% közötti) százalékára tarthat igényt, amit nevezhetünk TSzK-árrésnek, -nyereségnek, és abban az esetben jár, amennyiben a termelő a TSzK-n keresztül köti meg a szaktanácsadásról szóló szerződést. Jelenleg a termelő és a szaktanácsadó támogatásra jogosult szerződést csak TSzK-n keresztül köthet. A támogatási rendelet szerint ugyanis a szerződést a TSzK-nak kell megkötnie a termelővel, a szolgáltatást viszont a vele tagsági viszonyban álló szaktanácsadó végzi.

Hazánkban a jelenleg hatályos, szabályozási dokumentum¹³ szerint a legalább részben az államháztartás alrendszeréből, európai uniós forrásból, vagy nemzetközi megállapodás alapján egyéb programból finanszírozott szaktanácsadási szolgáltatást nyújtó **szaktanácsadóként csak az a személy tevékenykedhet, aki** miniszteri rendeletben (jelenleg a 52/2007-es FVM rendelet) meghatározottak szerint **engedélyt kapott**¹⁴. A szaktanácsadói tevékenység folytatására jogosult szaktanácsadónak a szaktanácsadói **névjegyzékbe kell regisztrálnia magát**.

A névjegyzékről, illetve az agrár-szaktanácsadói tevékenység hazai szabályozási feltételeiről a 90/2009-es FVM rendelet tartalmaz további részleteket. A Rendelet szerint több feltétel mellett, szaktanácsadói engedélyre az a természetes személy nyújthat be kérelmet, aki mezőgazdasági vagy erdészeti tevékenységgel összefüggően használatos termékeket – mezőgazdasági termelők és erdőgazdálkodók számára – értékesítő szervezetnek nem tagja, tulajdonosa, vagy alkalmazottja, és ezekkel összefüggő ügynöki tevékenységet vagy tanácsadást sem folytat, valamint közpénzekből nyújtott agrártámogatásokhoz kapcsolódó adminisztratív vagy fizikai ellenőrző tevékenységet nem végez. Erről a szaktanácsadóknak nyilatkozatot kell tenniük a névjegyzékbe való felvétel iránti kérelem benyújtásakor. Amennyiben a szaktanácsadó tevékenysége során összeférhetetlenség alakul ki, köteles erre az időre felfüggeszteni szaktanácsadói engedélyét.

A névjegyzékbe a 2009-es adatok szerint (VKSZI, 2009) 900 fő szaktanácsadó regisztrált, melyek közül 100 fő tevékenysége az előbb említett összeférhetetlenség, vagy más okok miatt felfüggesztett. A tevékenységet folytató 800 fő harmada (256 fő) a 2005-ben létrehozott, majd 2007-ben megszüntetett Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) tanácsadó hálózat tanácsadójaként tevékenykedett. Az említett szervezet összesen 400 tanácsadójának többi tagja jelenleg főként az ügyfélszolgálati kamarai tanácsadásban vesz részt.

A térítésmentes, leginkább ügyfélszolgálati tanácsadásban (amennyiben a HVI vezetőket nem tekintjük közvetlen szereplőknek) összesen mintegy 800 fő vesz részt. Emellett a térítéses támogatott szaktanácsadásban potenciálisan további 800 fő névjegyzékben szereplő szakember, összesen 1580 fő végezhet tanácsadói tevékenységet, és ehhez jönnek még a gazdaszervezetek térítéses tanácsadói, a különböző szűkebb területre specializálódott piaci formában működő tanácsadói szolgálatok, és egyéb, a mezőgazdasággal összefüggő szakmai tanácsadó vállalkozások, melyek számát nehéz lenne megbecsülni.

¹³ 1997. évi CXIV. Törvény az agrárgazdaság fejlesztéséről 5.§. (3.) bekezdés.

¹⁴ A Szaktanácsadási Névjegyzékbe csak olyan természetes személy kérheti felvételét, aki rendelkezik folytatandó szaktanácsadási tevékenységükhöz szükséges képzettséggel és gyakorlati idővel, továbbá vállalja, hogy tevékenységét kizárólag a szaktanácsolt gazda érdekei vezérlik, és e munkáját nem befolyásolják a gazda inputanyag-beszállítói.

A megvalósult szaktanácsadási szerződések elemzése (Vincze, 2008 és 2009) azonban kimutatták, hogy a térítéses szaktanácsadás iránti korlátozott kereslet miatt a Szaktanácsadási Névjegyzékben szereplő mintegy 800 szaktanácsadó közül 2008-ban a 84 TSzK szolgáltatási végpontján mindössze 341 fő volt aktív (2007-ben még 376 fő). Vagyis a szaktanácsadók több mint fele gyakorlatilag „munkanélküli” volt. Mindezt figyelembe véve tehát a tanácsadásban aktivizált szakemberek létszáma a célcsoportnak tekinthető több százezres gazdalétszámhoz viszonyítva ugyan a tájékoztatói kötelezettség teljesítése tekintetében elégtelennek, a szaktanácsadási szerződések iránti korlátozott igény (2008-ban 3604 db előkészített szerződés) szempontjából pedig túlzottnak minősíthető.

2.2. A mezőgazdasági szaktanácsadás támogatása

A rendszerváltást követően 1993-tól a hazai szaktanácsadási rendszer kialakításával egy időben a Földművelésügyi Minisztérium a Mezőgazdasági Fejlesztési Alapból támogatást biztosított a névjegyzékhez kötött mezőgazdasági szaktanácsadó rendszer létrehozásának elősegítésére, működésére.

2.2.1. Támogatás nemzeti forrásból

A támogatás keretében forrást biztosított mind a felhasználói, mind a szolgáltatói oldal ezzel kapcsolatos költségei egy részéhez. Az 1992. LXXXVIII. számú, a földművelésügyi alapokról szóló törvény értelmében az említett célra a következők támogathatók:

1. az agrárvállalkozók szaktanácsadási költségei,
2. a szaktanácsadó infrastruktúra fejlesztése,
3. a szaktanácsadók képzési költségei,
4. a szaktanácsadók informatikai rendszerének költségei, valamint a felsorolt költségekhez felvett banki hitelek kamatai.

1993-2004 között a felhasználói oldal számára (felsorolás 1. pontja) – 1994 és 1995 kivételével – minden évben biztosított forrást a Minisztérium. Támogatásban részesültek a regisztrált mező-, erdő, vad-, halgazdálkodási, élelmiszer-feldolgozási termelő tevékenységet, valamint a tevékenységet kiegészítő agroturizmus szolgáltatói tevékenységet végző termelők. A támogatás vissza nem térítendő formában és mindvégig kérelembenyújtás útján volt igényelhető. Kizárólag azon szolgáltatások után, melyet Szaktanácsadói Névjegyzékben (eleinte Szaktanácsadási Címjegyzék néven szerepelt) regisztrált tanácsadó nyújtott¹⁵.

A kérelmet meghatalmazás birtokában a szaktanácsadó is benyújthatta az illetékes hivatalhoz. A támogatás mértéke a vállalkozás előző évi árbevételének függvényében alakult. Az említett évek alatt több változás is történt a támogatás feltételeiben. Változtak az árbevétel-kategóriák, valamint a támogatás mértéke is (5. táblázat). 1998-tól új elemként került a feltételek közé, hogy a fiatal, 35 év alatti – 1999-től 40 év alatti – gazdálkodók árbevételétől függetlenül a szerződés szerinti díj 75%-át igényelheték támogatásként. 2001-től megmaradt a 75%-os támogatási mérték, azonban rájuk is érvényes lett az árbevétel szerint adható maximális összeg. 2004-ben pedig az árbevétel-kategóriának megfelelő támogatási összegén túl kaphattak 10%-kal több támogatást a 40 év alatti termelő.

¹⁵ Tóth (2005) ezzel kapcsolatban rámutat a szabályozás egyik gyenge pontjára. A névjegyzékről szóló rendelet ugyanis kizárta a költségvetési intézményeket a szaktanácsadói névjegyzékből, ezzel egyúttal – a világon egyedülállóan – nem támogatta a mezőgazdasági közép- és felsőoktatási, valamint kutatóintézetek szaktanácsadói tevékenységét. Később a minisztérium is felismerte az oktatási és kutatóintézetek szerepének jelentőségét, így 1996-ban lehetővé tette számukra is a névjegyzéki regisztrációt.

A mezőgazdasági szaktanácsadás hazai támogatása 1993-2006 közötti időszakban

Év	Éves árbevétel, ezer Ft	Támogatás felső határa, Ft/év	Támogatás mértéke, %
1993	- 100 000	nincs	60* 40**
1996	- 2 000	37 500	50
	2 001 - 15 000	75 000	
	15 001 - 50 000	150 000	
	50 001 -	250 000	
1997	- 2 000	50 000	50
	2 000 - 15 000	100 000	
	15 000 - 50 000	200 000	
	50 000 -	300 000	
1998	- 2 000	75 000	50
	2 000 - 15 000	100 000	
	15 000 - 50 000	150 000	
	50 000 -	250 000	
1999	500 - 2 000	50 000	75
	2 000 - 15 000	75 000	50
	15 000 - 30 000	100 000	25
2000-2002	1 000 - 5 000	75 000	75
	5 000 - 15 000	100 000	50
	15 000 - 30 000	125 000	25
2003	1 000 - 7 000	100 000	75
	7 000 - 20 000	125 000	50
	20 000 - 40 000	150 000	25
2004, 2005	3 000 - 10 000	100 000	75
	10 000 - 35 000	150 000	50
	35 000 - 50 000	200 000	35
2006	2 000 - 20 000	100 000	80
	20 000 - 50 000	200 000	50
	50 000 - 100 000	300 000	50

* Egyéni gazdálkodó esetén.

** Társas gazdaság esetén.

Forrás: Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Értesítő 1993/4. szám. 177/1995 Kormányrendelet, Magyar Közlöny 1995/117. szám. 3/1997, 109/1997 FM rendeletek, 8/1999, 6/2000, 15/2001, 102/2001, 3/2003, 25/2004, 13/2006 FVM rendeletek

1999-től, amikortól alsó korlátot vezettek be az árbevétel tekintetében, a korlátot el nem érő gazdálkodók számára ingyenes csoportos szaktanácsadás igénybevételére nyílt lehetőség, melyet jellemzően a falugazdász szervezett előzetesen egyeztetett témakörökben. Ezeket az előadásokat először csak névjegyzékbe bejegyzett szaktanácsadó tarthatta, később 20%-ban névjegyzékben nem szereplő szakoktató is.

A szaktanácsadás támogatása a tanácsadást igénybe vevők mellett az 1992-es törvényben felsoroltak (előző alfejezet 2. 3. és 4. pontok) szerint a szaktanácsadással összefüggő költségek egy részének fedezésére, a szaktanácsadók számára is biztosított forrást. 1994-ben és 1995-ben például csak ezekre nyílt lehetőség az erre a célra fenntartott Alapból¹⁶. A támogatások igénylésére a felhasználói oldallal ellentétben a szaktanácsadók számára pályázati formában nyílt lehetőség a Minisztérium által meghatározott költségvetés 50%-áig terjedően.

A szaktanácsadás támogatása a rendszerváltást követően gyakorlatilag folyamatosan jelen volt a hazai támogatási rendszerben és az uniós csatlakozás után, 2007-től uniós forrásból továbbra is támogatott maradt.

2.2.2. Támogatás uniós forrásból

Az agrár-szaktanácsadás támogatása hazánkban jelenleg az 52/2007-es FVM Rendelet szerint az ÚMVP keretében, EMVA forrásból történik. Ennek értelmében támogatás a kölcsönös megfeleltetés előírásainak való megfelelés, a közösségi jogszabályokon alapuló munkahelyi biztonsági előírások betartása, valamint külön szolgáltatási jegyzékben szereplő, a gazdálkodás teljesítményének javítását célzó **TSzK által nyújtott szaktanácsadási szolgáltatások után** vehető igénybe. A szolgáltatásnak ki kell terjednie legalább az első két említett célterületre. A támogatás mértéke egy ügyfélre¹⁷ vonatkoztatva évente legfeljebb 700 eurónak megfelelő forint összeg lehet, az ÚMVP teljes időszakára összességében nem haladhatja meg az **1500 eurónak** megfelelő forint összeget és a szolgáltatás elszámolható költségeinek 80%-áig terjedhet. Egy ügyfél a **2007-2013 közötti** időszakban 2008-ig kétféle, 2008-tól **legfeljebb 3 alkalommal** jogosult támogatásra. Nem támogatható az olyan kérelem, amely 40 000 Ft-ot – erdőgazdálkodó ügyfél esetében 20 000 Ft-ot – el nem érő összegű támogatás igénylésére irányul. Több feltétel mellett az ügyfél akkor jogosult a támogatás igénybevételére, ha TSzK-val kötött szerződést, a rendelet alapján még nem vett igénybe támogatást, vagy igénybe vett, és az előzőleg benyújtott legutóbbi támogatási kérelme óta a gazdálkodási körülményeiben – a rendelet külön mellékletében felsoroltak legalább egyikének megfelelően – jelentős változás következett be, vagy a gazdálkodásának feltételeit jelentős módon érintő jogszabályi változás történt.

A támogatás forrása az ÚMVP I. tengelyén belül a 114. „Tanácsadó szolgáltatás igénybevétele” intézkedésre 2007-2013 közötti időszakban tervezett 15 milliárd Ft, ami 11 milliárd uniós és 4 milliárd nemzeti hozzájárulást jelent. Éves szinten ez meghaladja a 2 milliárd Ft-ot¹⁸. A támogatási kérelmek benyújtására eddig négyszer volt lehetőség. A 2007-ben benyújtott 9,5 ezer db kérelem (6. táblázat) támogatási igénye jóval elmaradt a tervezettől, és ez nem volt másként a következő években sem. Sőt **a kérelmek száma már a második évben jelentősen csökkent**, 2010-ben eddig alig több mint 2500 kérelmet nyújtottak be, igaz az év második felében erre további lehetőségük lesz az igénylőknek.

¹⁶ A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Értesítő 1994/9. számában (310. old.), illetve 1995/8. számában (489. old.) megjelent a Mezőgazdasági Fejlesztési Alapból a szaktanácsadás céljára igényelhető támogatásokra vonatkozó pályázati felhívások szerint.

¹⁷ *Mezőgazdasági termelő*, ha nem minősül bejegyzett szaktanácsadónak, nem TSzK és mérete legalább 2 EUME, vagy kisebb, mint 2 EUME, de hatályos támogatási határozattal rendelkezik az NVT vagy az ÚMVP valamely intézkedéseinek keretében;

Erdőgazdálkodó, és legalább 1 ha üzemi területtel rendelkezik;

Kertészeti termelő, aki a gazdaságának a kertészeti tevékenysége alapján számított mérete legalább 1 EUME, illetve mérete kisebb, mint 1 EUME, de hatályos támogatási határozattal rendelkezik az NVT vagy az ÚMVP valamely intézkedésének keretében.

¹⁸ Az adatok forrása: Jelentés az ÚMVP végrehajtásának 2007. évi előrehaladásáról. Budapest, 2008. december.

A kedvezőtlen tendencia az érintettek elmondása szerint **a támogatási eljárásrend lassúságával, a kifizetések elhúzódsával magyarázható**. A támogatás igénybevétel gyakoriságának kettőről háromra növelése véleményünk szerint szintén inkább ebbe az irányba hatott. Amennyiben ugyanis egy termelő, aki kétszer megkapta a maximálisan adható 700 euró támogatást, az nagy valószínűséggel a fennmaradó 100 euróra már – a jelenlegi eljárásrend mellett – nem nyújt be harmadszor újabb kérelmet. Szerencsésebb lett volna 500 euróban maximalizálni az évente adható támogatást, így kihasználható a háromszori lehetőség.

6. táblázat

Az ÚMVP szaktanácsadást támogató jogcím keretében benyújtott szerződések alakulása

Évek	Benyújtott kérelmek száma (db)	Igényelt támogatási összeg (millió Ft)	Támogató határozattal rendelkező szerződések száma (db)	Támogatási összeg (millió Ft)
2007	9 531	992,8	8 789	909,7
2008	3 821	475,7	3 277	418,1
2009	4 344	574,7	3 892	520,9
2010	2 533	338,9	Elbírálás alatt	Elbírálás alatt

Forrás: Füsi (2009), FVM-VKSZI adatszolgáltatása

Félő, hogy ezzel nem csak a támogatás igénybevétele szorul vissza, de a gazdálkodói oldal amúgy is meglévő bizalmatlansága megerősödik a szaktanácsadókkal szemben is, hiszen ők azok, akik tájékoztatják az érintetteket a támogatási lehetőségekről, ugyanakkor pedig szabadkozhatnak, hogy az miért is nem valósul meg zökkenőmentesen a gyakorlatban.

Az első támogatási időben a beadott kérelmek száma meghaladta a 9500 darabot. A 2008-ban aktívnak tekinthető 341 fő szaktanácsadóval számolva egy tanácsadóra átlagosan 30 ügyfél jutott. Ügyfelenként a maximálisan adható 1500 euró támogatással kalkulációnk szerint ez összesen maximum 45 ezer eurót jelent szaktanácsadónként, ami forintban¹⁹ 11,5 millió Ft, évente körülbelül 1,6 millió Ft-ot, vagyis havi bruttó 136 ezer Ft-ot tesz ki, és csak abban az esetben éri el ezt az összeget, amennyiben minden ügyfél megkapja a maximális támogatást, és legalább háromszor igénybe is tudja venni azt a hét év alatt. Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy a tanácsadó egyetlen megélhetési forrásaként, főfoglalkozásban ez a tevékenység nem végezhető. Ugyanakkor hozzá kell tennünk, hogy a szaktanácsadók a támogatásra benyújtott szerződéseken felül is köthetnek szerződést, vagy akár írott szerződés nélkül is adhatnak tanácsot, mivel nincs sem bejelentési kötelezettségük, és az ágazati ellenőrzés is hiányzik. Emiatt **nincs teljes nyilvántartás arról, hogy valójában mekkora számban kötnek szerződéseket a tanácsadók**²⁰. Tehát csak a támogatásra benyújtott kérelmek számának csökkenéséből hibás lenne arra következtetnünk, hogy a szolgáltatás igénybevétele csökken.

További probléma, hogy a TSzK-k és szaktanácsadóik saját régiójukon kívül is tevékenykedhetnek, ami tovább növeli az átláthatatlanságot és ellenőrizhetetlenséget. Ugyanakkor számos olyan szakterület van, melyben mélyebb szakismerettel országosan csak néhány szaktanácsadó rendelkezik, és ilyen esetben természetes, hogy az ügyfél lakhelyéhez legközelebb található TSzK-val köt szerződést.

¹⁹ 255 Ft/euró árfolyamon számolva.

²⁰ A szaktanácsadói jelentési kötelezettség (amit 2009-ben eltöröltek) teljesítésénél a szaktanácsadók nyilatkoztak a támogatási igény nélküli szerződéseik számáról is, mivel a minősítéstük során ez előnyt jelentett számukra. Így, bizonyos fokig lehetőség volt rálátni a szerződések számára, ez azonban még mindig nem a teljes szerződésszámot jelentette.

3. A mezőgazdasági szaktanácsadás uniós tapasztalatai

A mezőgazdasági információk gazdálkodókhoz való eljuttatása Európában már a XVII. században általános gyakorlat volt (Soltész, 2000). **A szaktanácsadás, mezőgazdasági tanácsadás rendszere országoként különbözik.** Kozári (2000) szerint az eltérés a szaktanácsadás általános céljainak, az alkalmazott módszereknek, az ügyfelek körének, valamint a finanszírozási rendszer országokénti eltérésének következménye. Ehhez mi még hozzátennénk, hogy az országok történelmi hagyományai, eseményei, a mezőgazdaság gazdaságon belüli jelentősége szintén nagyban befolyásolta a rendszer kialakulását. Ezt támasztja alá Teresa Mis (2006) vizsgálata, mely az Unió országainak mezőgazdasági tanácsadói rendszereit elemezte. Megállapítja, hogy **minden tagország kidolgozta a saját tanácsadói rendszerét az ország történelmi és kulturális feltételeinek, hagyományainak, valamint a mezőgazdaság fejlettségi szintjének megfelelően.** A szerző megállapítja továbbá, hogy a tagállamokban **egyre inkább eltolódik a szaktanácsadás a térítéses tanácsadás felé,** és egyre kisebb az ingyenes tanácsadás aránya. Emellett a tanácsadás funkciói is megváltoztak, a technológiai jellegű tanácsadás mellett megjelentek a társadalmi-gazdasági, a vidékfejlesztést érintő igények is. A technológiai tanácsadás sokkal inkább a speciális szakterületet képviselő kereskedelmi szervezetek feladatai közé kerül, melyek képviselői a termékük eladása mellett szakmai tanácsadást is megvalósítanak.

További változás, hogy a szaktanácsadás finanszírozásában az állam szerepe egyre inkább visszaszorul, így a gazdák által finanszírozott tanácsadás terjedése várható a jövőben is. Az önfinszírozás irányába tett lépések ellenére azonban – kevés kivételtől eltekintve – EMVA forrásból mindenhol támogatják a szolgáltatás igénybevételét. Meg kell továbbá jegyezni, hogy ezekben az országokban **a piaci alapon való működés irányába tett lépések 40-80 év ingyenes szaktanácsadás után kezdődtek meg** (Kozári 2002).

Magda (2003a) a szaktanácsadási rendszer működését befolyásoló tényezők közé sorolja az alkalmazott mezőgazdasági politikát, az országoként rendelkezésre álló humán- és anyagi források nagyságát, a működtetett ágazatok számát, a szaktanácsadói rendszerben helyet foglaló szervezetek integrációs és koordinációs törekvéseit.

3.1. A tanácsadás formái

A legtöbb uniós tagországban **a szaktanácsadás legfőbb célja az ismeretek bővítése** (Dánia, Olaszország, Hollandia, Portugália, Svédország, Magyarország), míg mások a **források optimalizálása** (Anglia, Görögország, Németország), az önfejlődés (Franciaország, Norvégia) illetve az **életszínvonal emelése** (Írország és Svájc) az elsődleges (Cser 2001). A szerző megállapítja, hogy az **USA-ban** a szakismeretek terjesztéseként fogják fel a mezőgazdasági szaktanácsadást, legfontosabb céljuk az **információcsere,** és ennek megvalósítási módszereként a disszeminációt²¹ választották. A rendszer a felsőoktatási intézményekre (egyetemekre) alapozottan működik. Elsődlegesen a probléma megoldását segítő oktatási programokat szerveznek, valamint egyéni igényeket kielégítő tanácsadói szolgáltatást is végeznek. Fontos feladatuk a kutatási eredmények alkalmazása, a problémák felismerése és megoldása. A meghirdetett témájú projektekbe bárki önként jelentkezhet. Az egyetemi oktatók munkaidejükben megosztva kiveszik a részüket a kutatás, az oktatás és a szakta-

²¹ A disszemináció lényege a projektek eredményeinek terjesztése annak érdekében, hogy a projekt által kiváltott hatás és projekt megvalósítására fordított források hasznosulása a lehető legnagyobb lehessen. Magában foglalja mind a projektek során megszületett *termékeket* (új képzések, tantervek, tananyagok, taneszközök stb.), mind a projektmegvalósítás *tapasztalatainak* (projektmenedzsment, együttműködés, módszertan stb.) átadását. (Tordai 2004)

nácsadás feladataiból. Az Unió tagországai közül az USA-hoz hasonló rendszer működik Hollandiában, Finnországban és Skóciában is. A magyar szaktanácsadás rendszerváltást követő indításánál a szakemberek többsége ezt a formát szerette volna bevezetni, azonban ez csak részben valósult meg. A hazai oktatók részvétele leginkább csak a tanácsadók és a felhasználók oktatásában valósul meg, csak nagyon kevesen vesznek részt a kutatás, az oktatás és a szaktanácsadásban egyaránt. Így hazánkban az intézményi feltételei megvannak egy hasonló rendszer megvalósulásának, kialakulása azonban az évek során nem valósult meg. Enese (1997) kiemeli, hogy hazánkban a szaktanácsadás szellemi hátterének az oktatási intézményeket tartja a legalkalmasabbnak, mivel a szaktanácsadási tevékenység folyamatosságát és megalapozottságát itt fenyegetik a legkevésbé az alapvető céltől eltérő érdekek.

Az **Európai Unió** régi tagállamaiban működő szaktanácsadási rendszerek igen sokszínűek. A szakirodalom leggyakrabban a rendszer irányításában vállalt állami finanszírozás mértéke szerint csoportosítja őket. Eszerint két főbb csoport különböztethető meg: állami szerepvállalás mellett és teljesen privát alapon működő tanácsadás. Ezeken belül Mis (2009) további csoportokat különít el a finanszírozás összetételét is figyelembe véve (7. táblázat).

Az **állami irányítású** és finanszírozású tanácsadói rendszerek azokban az országokban terjedtek el, ahol jellemzően az állam kívánta előmozdítani a mezőgazdasági termelés, később a gazdálkodásból élők életszínvonalát (Tóth 2005). A tanácsadási forma tovább csoportosítható az állami finanszírozás mértékétől függően. Ezeket a rendszereket általában a felülről építkezés jellemzi. Az állam által kezdeményezett rendszer kialakítása után, a gazdálkodók szakmai megerősödését követően, az állam fokozatosan kivonul az irányítás és megvalósulás folyamataiból, így a gazdák maguk vehetik át ezt a szerepet, és kialakul az alulról kezdeményezett tanácsadás rendszere. Az állami irányítású tanácsadást hazánkban a térítésmentesen igénybe vehető falugazdászok és kamarai ügyfélszolgálati tanácsadók által végzett tanácsadás képviseli. **A szervezetek ügyfeleinek többsége a kisebb, önellátás felett alig értékesítő, általában tökeszegény termelő, emiatt rövid távon kevés az esély az állami szerepvállalás csökkenésére.**

A fejlett országokban a **gazdaszervezetek** önálló szaktanácsadási rendszert tudnak működtetni, meghatározó erejüknél fogva (Tóth, 2005). Ez az erő abban rejlik, hogy a termelők teljes körét tagjaik között tudhatják, így a mezőgazdasági szereplők egészét képviselni tudják. Erre nagyon jó példa Dánia, ahol az állam a kezdetekben 100%-ban támogatta a szolgáltatást végző szervezeteket, majd fokozatosan csökkentette a támogatást, ami jelenleg a szolgáltató összköltségének 10-15%-át teszi ki. Tanácsadási rendszerük a gazdálkodók által létrehozott gazdaszervezet mintegy 95 területi központján keresztül valósul meg. A finanszírozás a szervezetek részére fizetett tagdíjakból történik, központonként 500-2000 tag közötti ügyfelet szolgál ki 20-70 alkalmazottal. A gazdálkodó állandó kapcsolatban van a tanácsadó szolgálattal, a feldolgozóval és a bankkal, s a tanácsadó szolgálat irányításával bővíti gazdaságát (Gallusz, 2008). Hazánkban ez a támogatási forma is megtalálható, hasonlóan a dán rendszerhez, leginkább saját tagjaik számára nyújtanak különböző témában szakmai jellegű tanácsadást. Az egyik hiányossága a hazai formának, hogy ezek a szervezetek általában vagy a nagygazdaságokat vagy a kisebbeket tömörítik, és nincs egy minden szereplőt összefogó és képviselő érdekszervezet. Gazdaszervezetek végzik a tanácsadást többek között Hollandiában és Finnországban is.

Tanácsadói rendszerek az Unió tagországaiban az állami szerepvállalás és a finanszírozás szerint

Tanácsadói rendszer irányítása	Intézményi szintek	Finanszírozás módja, forrása	Alkalmazó országok
Állami tanácsadás			
Állami	A tanácsadás állami irányítással és szervezéssel történik, leggyakrabban régiós szinten	Teljesen nemzeti forrásból finanszírozott	Belgium, Olaszország, Szlovénia, Svédország, Németország déli régióiban, Spanyolország, Portugália, Luxemburg
Részben állami	Az állam szerepe egyre inkább visszaszorul, és átadja helyét a magántanácsadásnak	Gazdacsoportok vagy az állami költségvetés finanszírozásában centralizált, vagy decentralizált formában	Ausztria, Írország, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Észtország
„Félig-autonóm”	Nemzeti szervezetek által megvalósuló tanácsadás	Korlátozott állami támogatás	Lettország, Litvánia
Magán tanácsadás			
Gazdálkodók által szervezett	Agrárkamarák és gazdaszervezetek, valamint gazdatársaságok	Tanácsadói díjakon és tagdíjakon keresztül	Franciaország, Dánia, Finnország, Németország észak-nyugati része
Kereskedelmi	Kereskedelmi cégek, illetve egyéni magántanácsadók	Társaságok finanszírozásában projektmegvalósításokon, illetve hitelnyújtáson keresztül	Anglia, Hollandia, Németország észak-keleti része

Forrás: Mis (2009)

Néhány tagországban, így Németország egyes tartományaiban, és Franciaországban a tanácsadás legfontosabb szereplői az **Agrárkamarák**, melyek hasonlóan a gazdaszervezetekhez tagdíjat szednek, és tanácsadói tevékenységüket ebből finanszírozzák. Az így megvalósuló tanácsadás hatékonysága abban rejlik, hogy a gazdálkodók többsége felismeri a kamarai tagság előnyét a számára szükséges ismeretek megszerzésében, hazánkban azonban a kötelező kamarai tagság eltörlésével csak kevesen maradtak továbbra is kamarai tagok, éppen ezért tapasztalható a területi agrárkamarák „helykeresési” folyamata. Németországban a volt NDK tartományaiban az új szaktanácsadási rendszerek fejlesztésekor pontosan meghatározták az államilag támogatott szaktanácsadási szolgáltatásokba bevonhatók körét, részletezték az adható támogatási formákat, a szolgáltatás finanszírozásának módját és kívánatos minőségét (Hoffmann et al., 1994). A fejlesztésnek köszönhetően alakult ki az elmúlt évtized alatt a szaktanácsadás mai rendszere.

A **magán tanácsadás** ott alakulhat ki, ahol a termelők hajlandóak és képesek is megfizetni azt a speciális szakmai és üzemvezetési ismereteket adó tanácsadást, melynek általában elég magasak a díjtételei. A vállalkozói formában tevékenykedő szaktanácsadók általában megfelelő jogosítványok megszerzését követően specializálódnak egy-egy részterületre. Hazánkban jelenleg az uniós követelményeknek megfelelően kialakított Mezőgazdasági Szaktanácsadó Rendszer alá tartozó névjegyzékbe regisztrált szaktanácsadók végeznek ilyen tevékenységet, a tapasztalatok szerint leginkább főfoglalkozás mellett jövedelemkiegészítő formában.

A magán tanácsadás egy speciálisabb formája a **kereskedelmi célú szaktanácsadás**, melyet az inputanyag gyártó vállalatok alkalmazásában állók ügynöki tevékenységként végeznek, jellemzően vállalatonként különböző témakörre, szakágazatokra specializálódva. Ez a tanácsadási forma is megtalálható hazánkban, azonban ezeket leginkább a nagyobb méretű, általában tőkeerős gazdaságok tudják igénybe venni.

A nemzetközi tapasztalatok összegyűjtése nem könnyíti meg a hazai tanácsadás fejlesztését célzó konklúzió megfogalmazását. **Hazánkban**, mint ahogyan több tagországban is, **ötvödik a tanácsadás valamennyi bemutatott formája**. Egyetértünk Vér (2007) és szerzőtársaival, miszerint a szervezeti forma nem befolyásolja a szaktanácsadói rendszer hatékonyságát, annál sokkal fontosabb, hogy a rendszer milyen mértékben veszi figyelembe a helyi szokásokat, hagyományokat és lehetőségeket. Úgy véljük, hogy rövidtávon **legfontosabb** a tanácsadás szereplői közötti **kapcsolat** fejlesztésének **erősítése, tapasztalataik** minél **gyakoribb átadására** és azokból való okulásra helyezve a hangsúlyt. Hosszabb távon ugyanakkor nem kerülhetjük el a rendszer újabb strukturális átalakítását.

3.2. A szaktanácsadás támogatása az Unió tagországaiban

Miután **2007. január 1-vel minden uniós tagország köteles Mezőgazdasági Szaktanácsadó Rendszert** (Farm Advisory System) **működtetni**, így a következőkben bemutatjuk a tagországokban a rendszer támogatottságának alakulását. Azt már az előzőekben is láttuk, hogy a mezőgazdasági tanácsadás, **szaktanácsadás állami támogatása nem mindenhol jellemző**, sőt a tapasztalatok azt mutatják, hogy a hatékony rendszert működtető országokban egyre inkább a piaci alapon működő rendszerre való átállást szorgalmazza az állam.

Nincs ez másként az uniós forrásból megvalósuló támogatásokat tekintve sem. A 2007-2013-as időszakra vonatkozó támogatási intézkedéseket számba véve látható, hogy a legtöbb régi tagállamban nem járulnak hozzá uniós forrásból a tanácsadói rendszer működéséhez.

Szilágyi (2009) beszámolójában vizsgálta a tagországok 2007-2013 éves programozási időszak szaktanácsadás támogatási jellemzőit. Beszámolója és az országok programozási dokumentumai alapján megállapítható, hogy nem fordítanak uniós forrásokat a szaktanácsadás támogatására **Belgiumban, Írországban, Finnországban, Franciaország, Szlovéniában, Ausztriában, Svédországban**.

Franciaország egyike azon tagállamoknak, melyekben a tervek ellenére mégsem támogatják a szolgáltatás igénybevételét. Ennek oka, hogy az uniós bővítések miatt 16%-kal kevesebb forrás állt az ország rendelkezésére az előző programozási időszakhoz képest, és „pazarlásnak” tekintette a szaktanácsadás támogatását. Az állam bizonyos esetekben, például egy modernizációs projekt megvalósulása után a kivitelezés során felmerült költségek (így a szaktanácsadás is) egy részét utólag, számlák alapján finanszírozza. Az alapanyag-beszerzéshez kért tanácsadás díját ugyanakkor egyáltalán nem támogatja.

Dániában annak ellenére megvan ez a támogatási lehetőség, hogy szaktanácsadási rendszerük az egyik legjobb Európában. Ugyanakkor az EMVA-rendeletben szereplő lehetséges 80% alatti arányban, és szolgáltatásonként kevesebb, mint 1500 euró összegben.

Néhány tagországban tartományonként változik a támogatás megléte. Ilyen Németország és Olaszország.

Németországban a Szász, Bajor, Brandenburg, Szász-Anhalt tartományokban nincs, míg Alsószászország és Tübingia tartományokban megvan a termelők számára a támogatás lehetősége. Alsószászországban a termelők a programozási időszak alatt legfeljebb ötször vehetik igénybe a támogatást. A szolgáltatás költségeinek 60%-át térítik, évente legalább 400 eurót gazdaságonként és legfeljebb 1200 eurót gazdaságonként, legfeljebb 80 euró/órás szaktanácsadási díjat figyelembe véve.

Tübingiában a gazdálkodók a támogatást szintén legfeljebb ötször vehetik igénybe a költségek 50%-ára, melynek 75 %-a származik EMVA forrásból és 25%-a tartományi forrásból. Vagyis az EMVA a tényleges költségek 37,5%-ához járul hozzá.

A többi tartományban (Brandenburg kivételével, ahol teljesen a gazdálkodók finanszírozzák a szolgáltatás díját) a tartomány költségvetéséből támogatott a szolgáltatás igénybevétele, Szász-Anhalt tartományban a költségek 10-15%-áig terjedően.

Olaszországban szintén a tartományok döntenek el a támogatás meghirdetését, azonban az olasz Nemzeti Vidékfejlesztési Terv keretként meghatározza a feltételeket. Ennek figyelembe vételével a szolgáltatás díjának legfeljebb 80%-a támogatható, a hét éves időszak alatt összesen háromszor van lehetőség a támogatás igénylésére, szolgáltatásonként maximum 1500 euró értékben.

Több tagországban (**Hollandia, Írország, Luxemburg, Portugália és Lettország**) elsőbbséget élveznek a 15 ezer euró éves közvetlen kifizetésben részesülő gazdálkodók. Ezekben az országokban is jellemzően a költségek 80%-ára kérhető támogatás, maximum 3-szor a teljes programozási időszak alatt és szolgáltatásonként legfeljebb 1500 euró összegig. Ez megfelel az uniós EMVA-rendeletben is megtalálható keretnek. Lettországban azonban csak a költségek 60%-áig terjed a kompenzáció, és nem lehet több 1000 eurónál kedvezményezettként. A hét éves periódus alatt azonban akár évente is igényelhető.

Nagy Britanniában szintén támogatott a szolgáltatás igénybevétele a kifizetett díj 50-80%-os arányában, szolgáltatásonként az EMVA-rendeletnek megfelelő 1500 euró összegig. Külön állami támogatás már nem áll rendelkezésre.

Svédországban és Spanyolországban, hasonlóan a többséghez, a szaktanácsadási szolgáltatás díjának legfeljebb 80%-a, szolgáltatásonként maximum 1500 euró összegben, a spanyoloknál a két tartományban eltérő rendszerességgel: Andalúziában két év alatt legalább egyszer, míg Kasztília és Leon tartományban legfeljebb háromévente.

Az újonnan csatlakozott tagországok szinte **mindegyikében – Szlovénia kivétel – lehetőségük van** a gazdálkodóknak a támogatás igénybevételére. Jellemzően a Rendeletben szereplő feltételeknek megfelelően a szolgáltatás díjának 80%-áig, eltérés csak az igénybevétel rendszerességében mutatkozik. Ez a tagországok eltérő érdekérvényesítéséből adódik. A Rendeletben ugyanis „maximum 1500 euró/szolgáltatás” szerepel, és ezt a tagországok a brüsszeli tárgyalások során eltérő módon tudták érvényesíteni. Hazánkhoz hasonlóan Lengyelország is a teljes hét éves időszakra értelmezi az összeget, míg például **Szlovákiában** két évente egyszer vehető igénybe, de szolgáltatásonként értendő az 1500 euró, vagyis a hét év alatt összesen háromszor, azaz gazdálkodóként 4500 euró adható a teljes programidőszak alatt. **Lengyelországban** kizárólag azok a gazdálkodók igényelhetnek támogatást, akik az előző évben közvetlen kifizetésben részesültek. A támogatás egyéb feltételei a tagországokban az EMVA-rendelet szerint meghatározottak.

Románia és Bulgária számára az Unió külön a két ország fejlesztését célzó intézkedésben nyújt forrást a mezőgazdasági szaktanácsadó rendszerük előkészítésére. Romániában évente többször lehet a támogatást igényelni, mely a szolgáltatás díjának 12%-ig terjedhet. Az igényeket, kérelmeket az ottani tanácsadói hálózat gyűjti össze, és éves rendszerességgel továbbítja Brüsszelbe.

3.3. A szaktanácsadás iránti kereslet bővítési lehetőségei

A **szaktanácsadás** az ismeretek átadásával oktatási tevékenységként is felfogható (Kozári, 2000) és a statisztikai adatok tükrében jelentős szerepe van, és lesz a jövőben a hazai gazdálkodók felkészítésében. Ehhez azonban **alapvető tényező a gazdák ismeretszerzési igényének keresletként való megjelenése. A szolgáltatás igénybevétele a szakemberek szerint nem elég széleskörű hazánkban.** Még, ha meg is van az igény az ilyen jellegű szolgáltatásra, az még nem jelenik meg kellő mértékben a piacon keresletként. Meg kell tehát vizsgálnunk, hogy milyen lehetőségeink vannak a kereslet bővítésére, és ebben sokat segíthet, ha megnézzük, hogyan csinálják ezt mások.

Pulay (2009) szerint a felnőttképzés fejlesztésének elengedhetetlen követelménye a keresletvezérelt piac kialakítása, melyet a kormányzat többféle módon is segíthet. Egyrészt a legfontosabb ismeretek és kompetenciák megszerzését minél rövidebb időn belül lehetővé tevő képzési struktúra létrehozásával. Másrészt megfelelő információszolgáltatás megszervezésével, tájékoztatói hálózat létrehozásával, ami a mezőgazdaságban egy hatékonyan működő agrártanácsadói rendszer lehet. Harmadrészt pedig, köz és magánfinanszírozás összekapcsolásával, a közös érdekeltég megerősítésével.

Cser (2001) szerint „a hosszú távú szaktanácsadás alapja a szakszerű adatgyűjtés és adat szolgáltatásra alapozott tevékenység. A leghatékonyabb mód pedig a tanácsadás és a továbbképzés igény szerinti kombinációja”.

A **legtöbb tagországban** a gazdálkodási tevékenység végzéséhez, vagy a termőföld **tulajdonjogának megszerzéséhez**, illetve a gazdaság méretének növeléséhez általában középfokú, de legalább alapfokú mezőgazdasági **képzettséget írnak elő** (Székely, 2009). Így próbálják ösztönözni a gazdálkodni vágyókat a megfelelő szakmai ismeretek megszerzésére, bővítésére. Ilyen tagország többek között Franciaország, Dánia, vagy Hollandia. Dániában például a 30 hektárnál nagyobb méretű termőföld vásárlása mezőgazdasági képzetség nélkül nem engedélyezett.

Sokat vitatott kérdés, hogy hazánkban be lehet-e vezetni a kötelező képzetség előírását. Azokkal értünk egyet, akik szerint a mezőgazdaság **hazai** és uniós előírásainak kötelező betartása miatt a **gazdálkodók hozzáállása a kötelező jellegű előírásokhoz igen rossznak** tekinthető, és egy újabb kötelező érvényű rendelkezés csak még negatívabbá tenné a szabályalkotók megítélését az érintettek körében. Mivel azonban a szakmai szint emelése, a statisztikából mutatkozó tendenciák, folyamatok tükrében mindenképpen szükséges, ezért egy kompromisszumos **megoldást jelenthet**, ha **választási lehetőséget** adunk a gazdálkodóknak. Több uniós támogatás pályázati feltétele bizonyos kötelezően előírt képzésen való részvétel. Ezeket a képzéseket sokan kényszerből vállalják, elvégzik azt, de ez mégsem a saját önálló döntésük. Megoldás lehet erre, ha például választhatna a gazdálkodó: vagy **részt vesz a tevékenységéhez szükséges kötelező képzésen, vagy erre szaktanácsadói szolgáltatást vesz igénybe** meghatározott ideig. Ezt a szaktanácsadói szolgáltatást pedig a már most is meglévő uniós forrásból finanszírozott 80%-os díjtámogatásban részesíti az állam. Ezzel elősegítjük a szakmai ismeretek növelését és segítjük a szaktanácsadás igénybevitelének kiszélesítését.

tését, terjesztését, a kereslet bővülésére. Ugyanígy egy nagyobb beruházásra, vagy új tevékenység bevezetésére kérelmet benyújtó szakmai ismeretekkel nem rendelkező gazdálkodó esetében is bevezethető az említett választási lehetőség.

A hazai gyakorlatban elsősorban magának a szaktanácsadási szolgáltatás igénybevételének támogatásával kívánjuk ösztönözni a keresletet. Emellett **néhány támogatási intézkedés** (AKG, Fiatal gazdálkodók induló támogatása) esetében **plusz pont szerezhető a szolgáltatás igénybevételével**. Ez a módszer is ösztönözni kívánja a gazdálkodót a szolgáltatás igénybevételére, azonban **csak akkor** tekinthető **hatékony** megoldásnak, **amennyiben** a tanácsadás valóban megvalósul, és **nem csak a megszerezhető előny ösztönzi** a szerződő feleket. Ez azonban nehezen, vagy nagyon szigorú ellenőrzéssel szűrhető ki. Természetesen nem feltételezzük, hogy az ilyen visszaélések száma jelentős lenne. Előfordul – és véleményünk szerint ez a gyakoribb – hogy amíg az első igénybevétel egy kényszer, vagy a megszerezhető előny ösztönzi, és a gazda kap egy hasznos tanácsot, akkor legközelebb már az újabb jó tanács megszerzésének érdeke vezérli az igénybevételre.

Az igazi ösztönzést az igénybevevő gazdálkodási **sikerekkel mérhető pozitív tapasztalatai** jelentik, a jól bevált, **bizonyítottan sikeres megoldások széleskörű megismertetése révén**.

A mezőgazdasági tanácsadás, szaktanácsadás jól kidolgozott és hatékonyan működő rendszere – a nemzetközi tapasztalatok szerint – nagyban hozzájárul a gazdálkodók szakmai ismereteinek bővítéséhez, ezzel a hatékony gazdálkodás megteremtéséhez, ami versenyképessé teszi a termelőt a hazai és külföldi társaival szemben. **A hazai gazdálkodókat fel kell ébreszteni az állami segítséget váró „álomból”!** Ehhez azonban szemléletváltozásra van szükség, melynek kialakulása hosszú folyamat, és nagyban függ a tanácsadók tanácsaitól.

Swanson (1984) megfogalmazása szerint minden tanácsadói munka célja megtanítani az embereket a vidéki életre, valamint arra, hogy elsősorban önerőből, minimális állami támogatást igénybe véve hogyan emelhetik életszínvonalukat (idézi Kozári, 2000).

A következő fejezetben áttekintünk néhány olyan külföldi tanácsadói, szaktanácsadói rendszert, melyek nemzetközi megítélése igen jónak mondható. A különböző rendszerek elemzése során megvizsgáljuk, melyek azok az elemek, amelyek átvehetők a hazai rendszer fejlesztése érdekében.

4. Empirikus vizsgálat eredményei

4.1. Az intézményi oldal tapasztalatai

Az empirikus vizsgálat célja a szolgáltatói oldal szereplőinek tapasztalatain keresztül feltárni a hazánkban jelenleg működő szaktanácsadási rendszer működését, feladatait, párhuzamosságait, kapcsolódási pontjait, valamint bemutatni az elért eredményeket, a működés során felmerült nehézségeket.

A felmérés mélyinterjú formában történt, egy nyitott kérdéssort (lásd 4. mellékletben) összeállítva kerestük meg a mezőgazdasági tanácsadásban közvetlenül, vagy közvetve részt vevő szervezeteket. Így az FVM, a VKSZI, a Regionális Szaktanácsadási Központok, Területi Szaktanácsadási Központok, Névjegyzéki szaktanácsadók, valamint a Magyar Agrárkamara, a Megyei Agrárkamara, a kamarai ügyfélszolgálati tanácsadók, a HVI, a Falugazdász hálózat, valamint a profitorientált inputanyag kereskedő cégek képviselőit (8. táblázat). Összesen 28 interjú készült, melyek válaszaival alapján alakult ki a fejezet tartalma.

8. táblázat

Az interjúkérdésekkel megkeresett agrár-tanácsadásban részt vevők köre

Megkeresett intézmények	Interjúalanyok száma
FVM	2
FVM-VKSZI	1
MGSZH falugazdász hálózat vezető tisztviselője	1
Területi Agrárkamara	4
HVI	1
RSzK	3
TSzK	3
Agrárkamara ügyfélszolgálati tanácsadó	6
Névjegyzéki szaktanácsadó	5
Inputanyag-kereskedő képviselője	2
Összesen	28

4.1.1. A szolgáltatói oldal feladataival kapcsolatos tapasztalatok

A tanulmány előző fejezete bemutatta a mezőgazdasági tanácsadás szolgáltatói oldalának szereplőit, azok feladatait. Az egyes szereplők feladatainak bemutatása során azt tapasztaltuk, hogy azok sok hasonlóságot mutatnak. Az empirikus vizsgálat elsőként azt szeretne volna feltárni, hogy a szolgáltatást végzők hogyan vélekednek ezzel kapcsolatban? A fejezet alapvetően **három kérdésre keresi a választ:**

- A hazai agrár-tanácsadói rendszer működése **átlátható-e?**
- Jelentenek-e problémát a gyakorlatban **a feladatok között feltárt** hasonlóságok, **párhuzamok?**
- **Az agrárkamara megjelenése a tanácsadási formák mindegyikében** milyen előnyökkel, illetve hátrányokkal jár a gyakorlatban?

Az első kérdésre a megkérdezettek véleménye alapján egyértelmű válasz adható. Ugyanis kivétel nélkül minden megkérdezett úgy vélte, hogy **a teljes tanácsadói rendszer országos szintű átláthatósága hiányzik**. Központi, egy intézményen belüli rálátás a rendszer három szereplőjénél – névjegyzéki tanácsadás, illetve falugazdász hálózat, és kamarai ügyfélszolgálati tanácsadás – jelenik meg, ugyanakkor a többi szereplő tevékenységéről, eredményeiről, tapasztalatairól csak esetleges információkkal rendelkezik. A rendszer összes szereplőinek képviselőit összehívó rendszeres, tapasztalatcserére lehetőséget adó konzultáció hiányzik.

A mezőgazdasági tanácsadást végző szolgáltatói oldal feladatait igyekszik maximálisan ellátni, sőt a megkérdezettek többsége arról számolt be, hogy sokszor **az előírtakon túl, olyan teendőket is ellátnak, melyek már nem tartoznak kompetenciájukba**. A térítésmentes szolgáltatásban részt vevő tanácsadók sokszor látják el a hozzájuk forduló ügyfeleket olyan tanácsokkal is, melyek már inkább a térítéses szaktanácsadás feladatai közé sorolhatók, a térítéses tanácsadási tevékenységet folytatók pedig gyakran adnak ingyenes körbe tartozó tanácsokat is. A megkérdezettek úgy gondolták, hogy **fontos lenne számukra feladataik pontosabb lehatárolása, azok gazdálkodói körben történő ismertetése**.

A tapasztalatok szerint **a kamarai ügyfélszolgálati tanácsadás és a falugazdász hálózat tanácsadási tevékenységében** a gyakorlatban **sok az átfedés**, az azonos feladat. A két szervezet feladatai közötti különbség a falugazdászok hatósági jogkörben ellátott adminisztratív illetve egyéb többletfeladataiban van. A megkérdezettek elmondták, hogy általában a helyi ügyfelek 75-80%-ával a falugazdászok, 20-30%-ával a kamarai tanácsadók állnak kapcsolatban. Ez tükrözi a tanácsadók létszámának arányát is (mintegy 600 fő falugazdász, illetve 200 fő kamarai tanácsadó). Emellett közvetlenül a mezőgazdasághoz ugyan nem, de az ÚMVP intézkedéseivel kapcsolódó feladatokat ellátó **Helyi Vidékfejlesztési Irodák tevékenységi körével is** megtalálható a párhuzam.

A térítéses szaktanácsadás oldaláról megkérdezettek szintén a feladatok pontosabb lehatárolását igényelnék. Elmondásuk szerint jelenleg hozzájuk hasonlóan **a térítéses és a térítésmentes tanácsadás feladatai között is** tapasztalhatóak átfedések, így például az uniós forrásból támogatott szaktanácsadást végzők ugyanúgy kötelesek a gazdákat tájékoztatni a **kölcsönös megfeleltetés**, valamint a munkabiztonsággal összefüggő előírásokról. Emellett a **kérelembenyújtás**, a gazdálkodás egyéb kérdéseiben igényelt tanácsok is megjelennek mindkét szereplőnél. A megkérdezett térítéses tanácsadói oldal ebben ott látja a problémát, hogy a térítéses tanácsadás felelőssége sokkal nagyobb, hiszen a gazdával kialakult bizalom, valamint a jövőbeni kapcsolata függ a tanácsától. Az ügyfélszolgálati oldal felelőssége ugyanakkor kisebb, és akkor is megkapja jövedelemét, ha helytelen tanácsot ad.

A feladatok közötti átfedéseket figyelembe véve fogalmazódik meg a kérdés, hogy miért fizetne a gazdálkodó egy szolgáltatásért, ha azt ingyen is megszerezheti? A megkérdezettek ezt többféleképpen magyarázták. Egyrészt **a gazdálkodók többsége nem tudja, hogy ahhoz ingyen is hozzájuthat**. Másrészt az ingyenes tanácsadást végzők heti egyszeri ügyfélfogadási gyakorisága miatti **torlódások elkerülése érdekében** a gazda inkább **megfizeti** a szaktanácsadót.

A megkérdezett, gazdákkal közvetlen kapcsolatba kerülő tanácsadók véleménye szerint a támogatás megszerzésének szerepe csak a kezdetekben ösztönözte a gazdákat a szaktanácsadás igénybevételére, mára sajnos ez inkább elriasztja őket. A megkérdezettek egyöntetű véleménye szerint ez a **támogatási** forma jelenleg sok nehézséget rejt magában, a beadott kérelmek kifizetési elhúzódnak, emiatt sok szaktanácsadó kényszerül mentegetőzésre ügyfele előtt. A szaktanácsadók szerint **a hosszadalmas eljárásrend** sokat **ártott** a szaktanácsadás egyik alappilléreinek tekinthető **bizalom kialakulásának**. A névjegyzéki szaktanácsadók 2008-as évi kötelező beszámolóinak

VKSZI által összesített jelentésében a támogatás szabályozásával kapcsolatban a szaktanácsadók egyöntetűen a bonyolult és lassú eljárásrendet, a termelő igényeinek nem megfelelő tevékenységek finanszírozását, az állandó jogszabályváltozások miatti bizonytalanságot, ezáltal a gazdálkodókban kialakult negatív képet, bizalmatlanságot nevezik meg leggyakrabban.

A területi agrárkamarak szerepének kérdése a tanácsadás különböző formáiban többféle szemszögből is megközelíthető. Maguk az érintettek – területi agrárkamarak – úgy vélik, hogy az egyes szerepek a szervezeten belül jól elkülönülten működnek, az ügyfélszolgálati tanácsadást végzők és a térítéses tanácsadást végzők személye között nincs átfedés, tanácsadók betartják az összeférhetetlenséggel kapcsolatos szabályokat. Ezzel tehát egy szervezeten belül összpontosul a tanácsadás rendszerének három szála is, azaz megyei szinten megvalósul a tanácsadás teljes átláthatósága. Hátrálynak kell tekintenünk azonban, hogy a megyei agrárkamarak önálló egységként működnek, így az átláthatóság csak megyei szinten érvényesül, ami ott meg is reked.

A megkérdezettek egy része ugyanakkor **más szemszögből** közelítette meg a kérdést. Szerintük az ügyfélszolgálati tanácsadást ellátók ma privilégiumot élveznek, és **problémát jelent**, hogy egy szervezet hogyan tudja **összehangolni**, és főleg **valóban elkülöníteni az egyes tevékenységeket**. Véleményük szerint ez nem az átláthatóságot segíti, sokkal inkább a források minél nagyobb arányú hozzáférést biztosítja az adott szervezet számára. A vélemények különbözősége előrevetíti a választ a következő kérdéskörre, amely a szereplők egymás közötti kapcsolatát vizsgálta.

4.1.2. A szereplők közötti kapcsolatok

Az interjúk során minden szereplőt megkérdeztünk arról, milyen kapcsolatban van a mezőgazdasági tanácsadásban részt vevő egyéb szervezetek szereplőivel, mennyire ismeri a többiek tevékenységét, elérhetőségét? A válaszadók **többsége** szerint az egyes szereplők általában tudnak a többiek jelenlétéről, de **a személyes kapcsolatok valódi megléte leginkább a szervezet illetve az egyén kapcsolati hálójától, személyiségétől függ**. A válaszadók többsége **problémának érzi** a tanácsadásban részt vevő **szereplők közötti megfelelő kommunikáció, együttműködés hiányát**.

A megkérdezettek válaszaiból kiderül, hogy **a térítésmentes tanácsadásban** részt vevő **szervezetek között van kapcsolat**. Az egyes szervezetek koordinálást ellátó egységei tartanak különböző rendszerességgel üléseket, megbeszéléseket, ahol megosztják tapasztalataikat, azonban a rendszer összes szereplőjét összefogó kommunikációs csatorna nem épült ki. A különböző témákban tartott konferencia-lehetőségek megvannak ugyan, de hiányzik az eseményekről való széleskörű tájékoztatás.

A gazdákkal közvetlenül kapcsolatban álló, a térítésmentes tanácsadásban részt vevő falugazdászok és kamarai tanácsadók kapcsolata a legtöbb helyen napi szintű, ismerik egymás munkáját. **A települések 80%-ában a falugazdász és a kamarai tanácsadó egy épületben**, egy helyiségben **található**, és például a területalapú támogatások kérelembeadásánál a helyi gazdálkodók egy részét az egyik, másik részét a másik tanácsadó szolgálja ki. **A HVI** már inkább **kivülállóként tevékenykedik** a két másik szereplő mellett. Közvetlen kapcsolata legtöbbször nincs sem a falugazdással, sem pedig a kamarai tanácsadóval, egymást nem keresik, nem is tájékoznak a tevékenységükről.

A térítésmentes szolgáltatásban részt vevő tanácsadók és a névjegyzéki szaktanácsadók közötti kapcsolat megléte a megkérdezettek szerint leginkább személyfüggő. Általában jellemző, hogy az ügyfélszolgálati tanácsadó a VKSZI weboldalán megtalálható listából ajánl az ügyfélnek, személyes kapcsolata csak ritkán van a két szereplőnek. Meg kell jegyezni, hogy ez a kapcsolat sokkal inkább a névjegyzéki szaktanácsadó érdeke, hiszen jövedelme az ügyfelei számától függ, míg az

ügyfélszolgálati tanácsadó jövedelme biztosított ügyfeleinek számától függetlenül. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy **a szaktanácsadó oldal csak ritkán kezdeményez kapcsolatot**, illetve ismerteti tevékenységi körét, referenciáit a **tértítésmentes szolgáltatást végző tanácsadókkal**.

A tapasztalatok szerint a névjegyzéki szaktanácsadásban tevékenykedők közötti kapcsolat szintén hiányos, leginkább az egy TSzK-ba tartozó szaktanácsadók ismerik egymást, és ők is főleg a TSzK által szervezett tájékoztatókon, vagy az RSzK továbbképzéseken találkoznak. A névjegyzéki szaktanácsadók 2008. évi kötelező beszámolóinak összesített jelentéséből kiderül, hogy a TSzK-k kapcsolatrendszere jelentős hiányosságokat mutat. Ahogy szélesedik a területi hatókör, úgy csökken a kialakult kapcsolatok száma és aránya. Míg a megyén belüli TSzK-k egyharmadában nem alakult ki kölcsönös kapcsolat, addig régióon belüli TSzK-val már 47%-nál, régióon kívül pedig már közel kétharmaduknál. További problémának tekintjük, hogy a TSzK-k közel egyharmada nem áll kapcsolatban RSzK-val, több mint fele Szakmai Központokkal, közel negyede az MVH-val, és majdnem egyötöde az MGSZH-val. Egyedül a VKSZI-vel való kapcsolattartásuk tekinthető kielégítőnek, amelyet a TSzK-k háromnegyede jóra értékelt.

Az RSzK-k között jelenleg formálódik konzorciumi formában megvalósuló, szorosabb együttműködés, melynek célja egyrészt a szaktanácsadás érdekeinek képviselete a minisztérium felé. Másrészt szeretnék, ha a regionális központok, mint koordinátorok, szakmai témakörök, területek szerint szakosodnának. Ezzel az azonos területen tevékenykedők kapcsolatteremtése, kommunikációja is könnyebbé válhatna.

A megfelelő kapcsolatrendszer kiépítése hazánk számára az uniós források tekintetében is fontos feladat. Az uniós források optimális és teljes mértékű felhasználásának érdekében Tordai (2004) szerint a részt vevő állami intézmények és magánszereplők alapos **szemléletváltására van szükség**. Meg kell érteniük, hogy „az új helyzetben **nem riválisai egymásnak, hanem csapattársai**. A rendelkezésre álló feszes időkeretben csak akkor lehet esélyük a sikerre, ha hajlandóak átadni egymásnak a tapasztalataikat és információikat, és ha készek egymást meghallgatni – azaz, ha képesek lesznek együtt tanulni.” A kommunikációs nehézségek, az egymás tevékenységéről való információhiány és a kapcsolatrendszer kiépítettségének hiánya is hozzájárul a rendszer szereplői közötti versenyhelyzet kialakulásához.

4.1.3. Verseny a tanácsadásban

A mezőgazdasági tanácsadásban, mint azt már bemutattuk, több szereplő is részt vesz. Mivel **a tanácsadás egy piacot jelent, a szereplők versenyhelyzetben vannak**. **A hazai tanácsadás** térítéses és térítésmentes változata miatt ez a **verseny még inkább kiélezett és torzulásokkal teli**.

A megkérdezettek többsége a „tapasztalható-e verseny a tanácsadásban?” kérdésre azonnal igennel válaszolt. Azonban hozzátették, hogy ez nem tekinthető valódi versenynek, mivel a gazdálkodói oldalról térítésmentesen megvalósuló tanácsadás jelentős piaci torzulást okoz. A piaci torzulás pedig **leginkább a feladatok közötti átfedések következménye**. Ebből következően tehát a legnagyobb verseny úgy tűnik a piaci alapon megvalósuló térítéses és a térítésmentes tanácsadás között tapasztalható.

A megkérdezett szereplők szerint problémát jelent, hogy a gazdálkodók töredéke gondolja úgy, hogy szüksége van a térítéses tanácsadásra. Ez egyrészt történelmi okokra vezethető vissza. A hazai gazdálkodók a rendszerváltás előtt megszokták a nagyüzemek tanácsadási szolgáltatásait, emellett pedig a tőkehiány, illetve a támogatási eljárásrendhez kapcsolódó problémák visszavetették a szolgáltatás iránti bizalmat. Ezt a bizalmat pedig a jelenleg meglévő hiányosságok és problémák kiküszöbölése nélkül a megkérdezettek szerint nehéz lesz visszaszerezni.

A másik ok, hogy a gazdák túlnyomó része tájékozatlan a gazdálkodással kapcsolatos EU előírások területén, amely az ügyfélszolgálati tanácsadás elégtelen teljesítményére is visszavehető.

Az ingyenes és a térítéses tanácsadás közötti verseny egyik okaként említették a megkérdezettek az **összeférhetetlenség** ellenőrzésének hiányát. Összeférhetetlenség kialakulása miatt a névjegyzékből való felfüggesztést a szaktanácsadónak kell kérnie. Ennek ellenőrzése az FVM VKSZI feladata. Az empirikus vizsgálat során azt tapasztaltuk, hogy ez az **ellenőrzés a gyakorlatban nem valósul meg**. Ennek egyik legfőbb oka a humán háttérből fakadó kapacitáshiány. A megkérdezettek elmondása szerint a visszaélések nehezen szűrhetők ki, még szigorú ellenőrzésekkel is. A tapasztalatok szerint az ingyenes ügyfélszolgálatban tevékenykedő tanácsadók esetében előfordul, hogy térítéses tanácsadást is végeznek. Természetesen nem állítható, hogy ez széles körben elterjedt és hitelt érdemlően sem bizonyítható, kizárólag a beszélgetőpartnerek véleménye, hogy ez a jelenség valóban tapasztalható, és piaci torzulást eredményez. Legfőképpen azért, mert **az ingyenes tanácsadás** mellett térítéses szaktanácsot is adó **információs többlettel rendelkezik**, és ez jelentős **előnyt jelent** számára a versenyben.

Az inputanyag-gyártókhöz kapcsolódó támogatást nem élvező, kizárólag **piaci alapon működő tanácsadásban részt vevők** véleménye szerint viszont **nincs jelentős verseny** a piacon. A térítésmentes, illetve a támogatott szaktanácsadás szerintük nem jelent semmilyen veszélyt a gazdálkodókkal kialakított üzleti kapcsolataikra. Véleményük szerint az általuk kínált olykor jelentős kedvezmények, az ügyfelekkel kialakított bizalom védelmet nyújt számukra. Tapasztalataik szerint **a velük kapcsolatban álló gazdaságokban nem jellemző, hogy névjegyzéki szaktanácsadóval még külön kötnek szerződést**, kivéve, ha a támogatási kérelmek kedvezőbb elbírálásához plusz pontra van szükségük.

Összességében tehát **a legnagyobb versenyhelyzet a támogatott térítéses és a térítésmentes tanácsadás között tapasztalható**. A megkérdezettek ennek okaként leginkább a pontosan lehatárolt feladatok hiányát tekintik, és úgy vélik, hogy a helyzet ennek pótlása nélkül tovább romolhat. Ezzel kapcsolatban, a szabályozásban részt vevők is látják a problémát, és egyetértenek a feladatok pontosabb elhatárolásával, de úgy vélik, hogy etikai kérdés is, ki milyen mélységben ad szaktanácsot, ezt ellenőrizni, befolyásolni még a feladatok tisztázása után is nehezen lehet.

A támogatott szaktanácsadásban és az ügyfélszolgálati tanácsadásban részt vevők egybehangzóan gondolták úgy, hogy az ingyenes és a térítéses tanácsadás nagyon jól megférne egymás mellett, amennyiben pontosan tisztában lenne mindenki, hogy meddig terjed a feladatköre. A megkérdezett szaktanácsadók véleménye szerint a jelenlegi rendszerben a **legfőbb probléma, hogy** csak kevés **névjegyzéki szaktanácsadó** tud főfoglalkozásuként megélni, így zömében kiegészítő tevékenységként végzik munkájukat. Tehát számukra **nem a szaktanácsadás jelenti a fő megélhetési forrást** számukra, így **hiányzik az ösztönzés a tevékenység iránti kereslet bővítéséhez**. Volt olyan vélemény, mely szerint nincs szükség külön térítéses szaktanácsadásra és ügyfélszolgálati tanácsadásra, sokkal hatékonyabban működne a rendszer, ha egyazon tanácsadó végezné mindkét szolgáltatási tevékenységet. Rendeletben kell meghatározni, mely feladatok tartoznak a térítésmentes körbe, és melyek azok, amelyeket már térítés ellenében végezne a tanácsadó.

Többen vélték viszont úgy, hogy **a két hálózatnak**, a már említett hiányosságok kiküszöbölése után, **egymást kiegészítően kellene működnie**. Hazánkban nagyon sok a kisméretű gazdaság, és a tapasztalatok szerint – bár ezzel kapcsolatban is voltak ellenvélemények – ezek többsége még nagyobb versenyhátrányba kerülne, amennyiben bizonyos tanácsokért fizetnie kellene. Itt megjegyezték, hogy az árutermelést is folytató gazdaságok esetében egy meghatározott minimális hozzájárulást még a legkisebbek is ki tudnának fizetni. Az elhangzott vélemények egyike szerint a gazdák

kevésbé bíznak az ingyenes tanácsadásban, illetve, hogy az ingyenes tanácsadás a versenyszférában nem tud kellő hatékonysággal működni. **Amennyiben a gazda fizet valamiért**, azzal kapcsolatban **elvárja, hogy az hasznos legyen** számára, és amennyiben nem érzi annak hasznosságát, legközelebb nem veszi azt igénybe. Az ingyenesen járó tanácsadással kapcsolatban viszont eleve nincsenek ilyen elvárásai.

4.1.4. Tanácsadók szakmai felkészültsége

Az, hogy a gazdálkodó hasznosnak ítéli-e a kapott tanácsot, nagyban függ a tanácsadó szakmai felkészültségétől. Az interjú során feltettük a kérdést, hogy az érintettek milyenek ítélik meg a hazai agrártanácsadást végzők szakmai felkészültségét, tanácsadói kvalitásaikat?

A koordinálást végző szervezetek képviselői zömében úgy vélték, hogy a szakmai felkészültség a közvetlen tanácsadást végzők körében igen vegyes képet mutat. Az ingyenes tanácsadói hálózatok szereplőinél, hasonlóan a térítéses tanácsadásban részt vevőkhöz személyenként változó a szakmai ismeretek mélysége, tanácsaik megbízhatósága. Ugyanakkor az ingyenes és a térítéses tanácsadás közötti legfőbb különbségek egyike, hogy míg **a térítésesben a piac ki tudja szűrni a szakmailag felkészületlen tanácsadókat**, addig erre az ingyenesben csak közvetett módon (munkáltató által) van lehetőség.

Az ingyenes szolgáltatásban részt vevő tanácsadókat koordináló szervezetek kiálltak tanácsadók mellett, és úgy vélték, annak ellenére, hogy valóban előfordulnak problémák kollégáik szakmai felkészültségében, a szervezet folyamatosan próbálja kiszűrni, vagy kezelni ezeket a hibákat. A Magyar Agrárkamara koordinálja a tanácsadók szakmai felkészítését, és emellett elektronikus úton méri felkészültségi szintjüket. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy az elektronikus kitöltés során a segédeszközök használata nem tiltott, így véleményünk szerint a szakmai felkészültség szintje sem mérhető megbízhatóan. Azt is meg kell említeni, hogy az ügyfélszolgálati tanácsadás feladatainak legnagyobb része adminisztrációs jellegű, így a tanácsadóktól sem várható el mélyebb, folyamatosan aktualizált, sokirányú szakismeret.

A térítéses szaktanácsadásnál a magas szintű szakmai felkészültség mellett elengedhetetlen a szaktanácsadás, az információ átadás, a kommunikáció módszereinek alapos ismerete. A szakmai ismereteket tekintve a válaszadók többsége úgy vélte, hogy a kilencvenes években újraindult hazai szaktanácsadással sokan megpróbálkoztak, és azok, akik nem feleltek meg szakmailag, az évek során kiestek a rostán. A jelenleg szaktanácsadást végzők általános felkészültsége a megkérdezettek szerint jónak tekinthető, a saját szakterületükön alapos ismeretekkel rendelkeznek, aki ebből kíván megélni, annak saját érdeke, hogy naprakész legyen.

A termégyártókhöz kapcsolódó inkább ügynöki tevékenységet végző tanácsadók szakmai felkészültségéről a megkérdezettek nagyon jó véleménnyel voltak. Kiválóan tekintették, és nagy előnyként említették a vállalaton belüli folyamatos szakmai továbbképzésüket, újdonságokhoz, külföldi tapasztalatokhoz való hozzáférési lehetőségeiket. Ily módon ezek a tanácsadók naprakészebbek az új kutatási eredmények tekintetében is.

4.1.5. A kutatás, oktatás és a szaktanácsadás kapcsolata

Soltész (2000) szerint a szakismeretek átadásának három területe – oktatás, kutatás és szaktanácsadás – egymásra épülő, egymást kölcsönösen feltételező és erősítő kell legyen. Egyetértünk Szendrő (1997) és szerzőtársaival, akik szerint alapvető feladat a mezőgazdaság szellemi infrastruktúrájának újjáépítése, melyben írja Soltész (2000) központi helyre kell kerülnie a képzéssel, oktatással és kutatási eredményekkel alátámasztott szaktanácsadásnak.

Optimális esetben a gazdálkodó a leggyakrabban a vele kapcsolatban álló szaktanácsadótól várja, hogy ismereteit meghaladó kérdéseire megadja a választ. A szaktanácsadó válaszadásának gyorsasága függ ismereteinek naprakészségétől. A naprakész ismereteit leginkább továbbképzési programokon, vagyis az oktatáson keresztül kaphatja meg, és ezek az ismeretek akkor naprakészek, amennyiben azok a legújabb kutatási eredményeket is magukban foglalják. Ugyanakkor a gazdálkodók problémái a szaktanácsadáson keresztül válhatnak legkorábban kutatási témakörökké. Az empirikus vizsgálat egyik célja volt feltárni, hogy a gyakorlatban is hasonlóan alakul-e ez az összefüggés?

A megkérdezettek tapasztalatai szerint a kapcsolat hazánkban nagyon esetlegesen valósul meg. A szaktanácsadás hazai intézményi szerkezete elvileg megteremt a lehetőséget a felvázolt kapcsolatrendszer kialakulásához, hiszen a névjegyzéki tanácsadóval szerződést kötő TSZK-k regionális koordinátorai különböző felsőoktatási intézmények, amelyek kapcsolatban állnak a hazai kutatóintézetekkel. A megkérdezettek véleménye szerint azonban a **kapcsolatrendszer** tényleges működése **nem lép túl az elvi lehetőségen**. A különböző területek, szegmensek tartalmi koordinálása hiányzik, vagy teljesen formális.

A válaszadók úgy vélték, hogy a hazai kutatóintézetek kutatási tevékenysége szerteágazó, és számos témára kiterjed, de kritikaként fogalmazták meg, hogy **néhány kivételtől eltekintve a kutatási témák nem tükrözik a gyakorlat igényét**. Ezt erősíti továbbá, hogy **a hasznosítható új eredmények gyakorlatban történő terjesztése sem megfelelő**. Ennek javítása érdekében felhívták a figyelmet az **elmélet és a gyakorlat szorosabb kapcsolatrendszerének** kiépítésére.

Ebben jelentős szerepet kell vállalnia a közvetlen szaktanácsadást végzőknek, hiszen saját érdekük a legfrissebb információk mielőbbi megszerzése és továbbítása ügyfeleik felé. A legújabb eredmények gyakorlatban történő terjesztésében a megkérdezettek a szaktanácsadóknál sokkal aktívabbnak tekintették a termékforgalmazó tanácsadókat, akik sokszor külföldi gyártók képviselőiként a nemzetközi kutatási eredményeket hamarabb beültetik a gyakorlatba, mintsem az megjelenne a hazai oktatásban. Ebben azonban előnyt jelentenek számukra vállalataik szakmai továbbképzési programjai is.

A térítéses, támogatással megvalósuló hazai mezőgazdasági szaktanácsadó rendszerben meghatározó helyen találjuk a hazai **felsőoktatási intézményeket**, melyek oktatási tevékenységükön keresztül a szolgáltatói és a felhasználói oldallal egyaránt kapcsolatba kerülnek. Ily módon az egyik legfontosabb szereplői az elmélet és a gyakorlat, valamint a felhasználói és a szolgáltatói oldal közötti kapcsolat erősítésében. A megkérdezettek szerint ma az említett szerepük – néhány kivételtől eltekintve – inkább elméleti szinten valósul meg. Valóban **megvan a kapcsolatuk az elmélettel és a gyakorlattal**, valamint a szolgáltatói és a felhasználói oldallal, **ugyanakkor a legújabb kutatási eredmények jelentős késéssel kerülnek az oktatásba**, illetve a két oldal oktatása teljesen külön történik, emiatt közvetlen kontaktus kialakulása is nehéz.

Felmérésünk eredményeit támasztja alá Intézetünk egyik korábbi vizsgálata, amely a mezőgazdasági versenyképességet elemzi átfogóan. Az elemzés megkérdőjelezi a hazai **oktatás és kutatás** társadalmi hasznosságát, mivel úgy véli **egyik sem igazán gyakorlat-orientált**. **A vizsgálat szerint a hazai agrár-felsőoktatás és agrárkutatás nagyobb része nem ad alapot komolyabb fejlesztésre**, mert hiányzik a nemzetközi mércével is versenyképes bázisa. Pedig kiemelt figyelmet érdemelnének, hiszen számos társadalmi, gazdasági és természeti kihívással (kedvezőtlen demográfiai folyamatok, lassuló gazdasági növekedés, gyenge versenyképesség, munkanélküliek és képzetlen

munkavállalók magas aránya, fosszilis energiahordozók árának drasztikus ingadozása, növekedése, éghajlatváltozás, „régí” és „új” EU tagállamok jobb K+F és innovációs teljesítménye stb.) nézünk szembe²². (Popp, Potori és Udovecz, 2009)

A szerzők továbbá megállapítják, hogy a **kutatási támogatások pályázati rendszere belterjessé, egyetemi belüggé vált**. Az ellenőrző mechanizmusok nem működnek. Az egyetemi szakemberek tanulmányok írására összpontosítanak, mert előmenetelükhöz ez szükséges. Ehhez tesszük hozzá, hogy hiányzik egy jól működő bemutató, mintagazdasági rendszer, amely többek között a hármas kapcsolat megteremtésében is szerepet tud vállalni.

Az AKI szakmai párbeszédék és interjúk tapasztalatai alapján állapítja meg, hogy óriási probléma a hazai (agrár-) **szakemberképzés alacsony színvonala**, a **motiváció hiánya**. Nálunk azt tanítják, amihez értenek, de nem ahhoz értenek, amit tanítani kellene, amit a munkaerőpiac megkövetel és a versenyképesség javításához elengedhetetlen. Ebből többek között arra lehet következtetni, hogy az agrárokutatás és agrárkutatás egyébként szükségesnek tartott tárgyi és személyi kapacitásai nincsenek maradéktalanul a társadalom, a piaci igények kielégítésének alárendelve. Mindez tehát azt jelenti, hogy számos tennivaló vár a kutatás, az oktatás és a szaktanácsadás szereplőire, hogy a felvázolt hármas kapcsolat elvi lehetőségét kihasználják.

4.1.6. Gazdálkodók felkészültsége, tanácsadási igényei

A kutatás, az oktatás és a szaktanácsadás összhangjának hiánya, valamint a gazdálkodók felkészültségét mutató statisztika tükrében felmerül a kérdés, hogy a szolgáltatói oldal milyennek ítéli a gazdálkodók felkészültségét?

A válaszok ezzel kapcsolatban egybehangzóak voltak. Kivétel nélkül úgy ítélték meg, hogy **az általános szakmai felkészültség a gazdálkodók körében nagyon rossznak tekinthető**, és csak **nagyon lassú javuló tendencia mutatkozik**. Tapasztalataik alátámasztják a statisztikai adatokból látható összefüggéseket is. A megkérdezettek szerint **a kisméretű egyéni gazdálkodók szakmai ismeretei a legkritikusabbak**, míg a nagyobb méretű egyéniek és a gazdasági társaságok vezetőinél kiegyenlítettebb a szakmai felkészültség. Ahol esetükben mégis hiányzik, ott megvan a megfelelő anyagi forrás jól felkészült szakember állandó alkalmazására. A kicsiknél viszont sokszor hiányzik ez a forrás, emiatt a térítésmentes tanácsadás intézményének fenntartása számukra a megkérdezettek többsége szerint elengedhetetlen. A gyakorlat is azt mutatja, hogy a nagyon kisméretű gazdaságot vezetők szinte kizárólag az ingyenes szolgáltatást végző tanácsadókkal állnak kapcsolatban.

A tapasztalatok szerint nem mindig a szakmai ismeretek hiánya jelenti a gazdálkodók számára a legnagyobb problémát. Sok esetben a támogatási rendszerben, **az uniós követelmények tekintetében a szakmai felkészültségnél sokkal rosszabb a kép**, mivel ezen ismeretek hiánya már a szakmailag képzettebekenél is tapasztalható. Ez összefügg a szabályozási feltételek gyakori változásaival, amelyek követése egy főfoglalkozásban tevékenykedő gazdálkodó számára gyakorlatilag lehetetlen.

A megkérdezett **közvetlen tanácsadást végzők** – mind a térítéses, mind pedig a térítésmentes – azt tapasztalják, hogy a **legtöbb ügyfelük a támogatásokkal kapcsolatban érdeklődik**. Speciálisabb szakmai kérdések is előfordulnak, de jellemzően több a problémájuk az eljárásrendhez, a támogatási feltételekhez kapcsolódó témákban.

²² A kutatóintézetekben még meglévő szellemi kapacitás, az ennek kihasználásával realizálható többlethaszon iránt alig, az intézetek könyveiben szereplő ingatlanvagyon iránt annál inkább tapasztalható érdeklődés.

Ezt támasztja alá a 9. táblázat, mely a szaktanácsadók VKSZI által feldolgozott jelentési kötelezettségei alapján készült. TSzKA táblázat csak a kölcsönös megfeleltetés és munkabiztonságot érintő témakörökön kívüli egyéb leggyakrabban igényelt szolgáltatási tevékenységek megoszlását tartalmazza, mivel az első két témakörben a szaktanácsadó akkor is köteles tanácsadást nyújtani, ha az ügyfél ezt nem igényli, vagyis minden szerződés tartalmazza.

A táblázat jól mutatja, hogy a termeléshez közvetlenül kapcsolódó technológiai jellegű tanácsadási igények alacsony előfordulása mellett megnőtt az igény az adminisztratív és informáló jellegű tanácsadás iránt, mely a szerződések több mint felében szerepelt. Ezek a szolgáltatások átfedést mutatnak a térítésmentes ügyfélszolgálati tanácsadásban részt vevő falugazdászok, illetve agrárkamara tanácsadók tevékenysége során ellátott feladatokkal. Így tehát alátámasztható, hogy a két utóbbi szereplő fontos eleme a hazai agrár-tanácsadásnak. A tápanyag-gazdálkodási tervek készítése iránti növekvő igény a hazai gazdák tudatosabb talaj-gazdálkodására enged következtetni, ami örvendetesnek tekinthető.

9. táblázat

**Az igényelt szaktanácsadási szolgáltatások előfordulási gyakorisága
2007-2009**

százalék

Szolgáltatások	2007	2008	2009
Adminisztratív és informáló jellegű	45,0	45,0	56,0
Közreműködés táblatorzskönyv-vezetésben komplex elemzésekkel, GN* vezetésével kapcsolatos tanácsadás	15,0	15,0	19,0
Helyes Mezőgazdasági Gyakorlat	10,0	1,0	9,0
Pályázatfigyelés	9,0	10,0	9,0
Közvetlen támogatási kérelem elkészítése	4,0	7,0	8,0
Általános agrárszabályozási információszolgáltatás, stratégiai jellegű ismeretek, aktuális témák	7,0	12,0	11,0
Tervezés	21,0	19,0	22,0
Tápanyag-gazdálkodási tervkészítés	14,0	12,0	17,0
Növényvédelmi tervkészítés	7,0	7,0	5,0
Termeléshez közvetlenül kapcsolódó	8,0	9,0	8,0
Pénzügyi gazdálkodással kapcsolatos tanácsadás	3,0	6,0	5,0
Termesztéstechnológia készítése	3,0	2,0	2,0
Állatjóléti tanácsadás	2,0	1,0	1,0
Egyéb	27,0	17,0	13,0
Összesen	100,0	100,0	100,0

* GN = gazdasági napló.

Forrás: Tájékoztató a Területi Szaktanácsadó Központok 2008. évi jelentéseiről. FVM-VKSZI

A 10. táblázatból egy általunk megkeresett közép-magyarországi TSzK szolgáltatásait elemezve is jól látható, hogy ügyfeleik sokkal nagyobb arányban kérik az adminisztratív és informáló jellegű (70% fölött), valamint tervkészítésben a tanácsadók segítségét. Az említett szolgáltatások iránti igények három év alatt több mint kétszeresére emelkedtek. Esetükben a termeléshez közvetlenül kapcsolódó technológiai jellegű tanácsadási igények egyik évről a másikra eltűntek, 2008-ban még volt ilyen jellegű igény, a következő két évben azonban már nem kötöttek erre szerződést.

A tendenciákat nézve érthetővé válik számunkra a szaktanácsadók félelme az ügyfélszolgálati tanácsadással tapasztalható feladatkörök közötti átfedéseket illetően. Természetes ugyanis, hogy amennyiben egy szolgáltatást a gazdálkodó térítés nélkül is megkap, azért nem fog fizetni, még ha a fizetett díj 80%-át támogatásként vissza is igényelheti. Az odaítélt támogatások késedelmes kifizetése (utófinanszírozás) szintén problémát okoz.

10. táblázat

A TSzK szaktanácsadási szerződéseinek igényelt szolgáltatások szerinti megoszlása

százalék

Szolgáltatások	2008	2009	2010
Adminisztratív és informáló jellegű	73,0	76,7	73,4
Elektronikus adatszolgáltatás	1,3	3,2	5
Közreműködés táblatorzskönyv-vezetésben komplex elemzésekkel), GN* vezetésével kapcsolatos tanácsadás	25,9	49,8	56,9
Közvetlen támogatási kérelem elkészítése	9,6	7,2	4,3
Általános agrárszabályozási információszolgáltatás, stratégiai jellegű ismeretek, aktuális témák	15,0	8,2	3,5
Helyes Mezőgazdasági Gyakorlat	11,7	4,0	2,0
Pályázatfigyelés	9,5	4,3	1,7
Tervezés	14,5	16,7	18,9
Növényvédelmi tervekészítés	4,9	4,3	8,3
Tápanyag-gazdálkodási tervekészítés	4,4	11	10,6
Üzleti terv készítése	2,0	0,0	0,0
Pályázatírás (ÚMVP jogcímekre, ha a jogcím keretében a pályázatírás nem támogatható)	2,1	1,4	0,0
Pénzforgalmi terv készítése	1,1	0,0	0,0
Termeléshez közvetlenül kapcsolódó	7,9	2,8	3,7
Pénzügyi gazdálkodással kapcsolatos tanácsadás	4,3	2,8	3,7
Termesztéstechnológia készítése	3,6	0,0	0,0
Egyéb	4,4	3,8	4,0
Összesen	100,0	100,0	100,0

* GN = gazdasági napló.

Megjegyzés: mivel a 2010-re vállalt feladatok szerződéseit már 2009-ben kötelező volt megkötni, így ezek az adatok is szerepelnek a táblázatban.

Forrás: Felmérésben részt vevő TSzK adatszolgáltatása alapján saját szerkesztés

Az ország észak-alföldi régiójában – szintén egy általunk felkeresett – működő TSzK vezetőjének elmondása szerint szerződéseikben a kötelezően előírt két tevékenység (CC és munkabiztonság) mellett három témakör jelenik meg (pályázatfigyelés, pályázatírás, valamint tápanyag-gazdálkodási terv készítése), melyek közül elsősorban a pályázatfigyelés és a pályázatírás iránti igény növekedése figyelhető meg.

A megkérdezett szolgáltató szervezetek kivétel nélkül úgy vélték, hogy – bár uniós előírás – nem szerencsés, hogy a támogatási rendelet kötelezően előírja, hogy a szolgáltatásnak ki kell terjednie legalább a kölcsönös megfeleltetés és munkabiztonsági előírások ismertetésére. Igaz ugyan, hogy ezek a szolgáltatások szükségesek, de a gazda maga szeretné eldönteni mikor, milyen témakörben kér tanácsadást.

A tapasztalatok szerint szoros összefüggés mutatkozik a gazdaság mérete és a szaktanácsadás iránti igény felmerülése, valamint a szolgáltatás formája között. **A legkisebbek** – zömében a kötelező regisztráció a területalapú támogatás igénylése miatt – a falugazdászokat keresik, **az ingyenes tanácsadást igénylik**. A névjegyzéki, térítéses és támogatott **szaktanácsadást leginkább a közepes méretű gazdaságok vezetői keresik**. A nagyobb méretű gazdaságokban egyre gyakoribb, hogy saját alkalmazottként a különböző szakterületekhez értő tanácsadót foglalkoztatnak, és többségük kapcsolatban áll termékforgalmazó tanácsadókkal is. **Egy-egy speciálisabb szakterületen** azonban, mint például a növényvédelem, **az ügyfélkör sokkal kiegyenlítettebb**, nincs összefüggésben a gazdaság méretével.

4.1.7. A tanácsadási rendszer értékelése hazánkban

A mezőgazdasági tanácsadás szereplőinek szinte egybehangzó véleménye szerint a jelenlegi mezőgazdasági tanácsadó rendszer működése és hatékonysága nem megfelelő. **A beszélgetések során elhangzottak ugyanakkor arra engednek következtetni, hogy hazánkban hiányzik a tanácsadás eredményességének, hatékonyságának mérése**. A térítéses szaktanácsadásban leggyakoribb a szóbeli, a tanácsadók szerint legtöbbször pozitív visszajelzés. Néhány TSzK terve között szerepel, hogy a jövőben felméri a gazdálkodók elégedettségét, jelenleg azonban ez hiányzik. Az ügyfélszolgálati tanácsadásban kérnek ugyan visszajelzéseket, például a kamarai ügyfélszolgálati tanácsadók esetében minősítési lapok alapján, de ez inkább tekinthető aktivitásmérésnek, mint hatékonyságot mérő módszernek.

Maguk az értékelték is úgy vélték, hogy az említett űrlapokat leginkább az elégedettebb ügyfelek töltik ki, emellett a kérdésre kapott válasz hatását sok esetben csak később tudja felmérni az ügyfél, az űrlapot pedig a válaszadáskor – egy korábbi időpontban – kell kitöltenie. Előfordulhat, hogy később már mégsem ítéli hatékonynak, vagy jónak a kapott tanácsot, ilyenkor azonban már csak szóban tud visszajelezni a tanácsadónak, amiről nem biztos, hogy a koordináló szervezetek is tudomást szereznek.

A névjegyzéki szaktanácsadóknál minőségi mérőszámot jelent a kifizetett szerződések számának alakulása, bővülése, csökkenése. Ezzel kapcsolatban az érintett koordináló szervezetek úgy vélekednek, hogy amennyiben egy szerződés megvalósulását követően az ügyfél kifizeti a szolgáltatás díját, az igazolja a tanácsadás jó teljesítményét. Sajnos nem sikerült azonban hozzáférni olyan kimutatáshoz, mely szembeállítja a megkötött és a díjtétel kifizetése révén realizált szerződések számát, így csak saját véleményként fogalmazódnak meg a mutatóval kapcsolatos kétségeink. Ugyanitt jegyzendő meg, hogy az idei évtől **megszűnt a névjegyzéki szaktanácsadók éves beszámoló kötelezettsége**, így még jobban csökkent a mérési lehetőségek száma.

A támogatás hatályos szabályozása rendkívül megnehezíti a szaktanácsadás révén a gazdánál jelentkező és számszerűsíthető megtakarításból, vagy eredménytöbbletből való részesedés alapján történő szerződés-kötést, amely véglegesen tisztázná a szaktanácsadás eredményességének kérdését. A támogatásokon kívül eső térítéses tanácsadási piacon ez „sikerdíjas” konstrukciókban hatékonyan működik.

Ezt támasztják alá a megkérdezettek is, a **többség** véleménye szerint ugyanis **a tanácsadás hatékonyságának objektív kimutatható haszna nehezen mérhető**, és úgy vélték, hogy **a visszajáró ügyfelek száma**, illetve **az ügyfélkör folyamatos bővülése jól jelzi a hatékony tanácsadást**. Ezek szerint tehát az elégedett ügyfelek számának aránya az összes ügyfélhez képest elégséges visszajelzés a szervezetek számára, ennél mélyebb, objektív mutatókkal kimutatott gazdasági haszon

igazolására nincs szükség. A tanácsadást értékelő lapot áttekintve azt mondhatjuk, hogy ez a mérési módszer inkább az ügyfelek elégedettségét, a szolgáltatás minőségét, az ügyintéző munkáját tudja mérni, és nem alkalmas a gazdaságban elért hatékonyság valódi mérésére.

Elvileg a tanácsadás révén elért többletjövedelem, vagy ráfordítás csökkenés mérésével ki lehet mutatni a hatékonyságot, azonban, **hogy az elért eredmények valóban a tanácsadás révén valósultak-e meg, nehezen bizonyítható.** Úgy véljük azonban, hogy egy szubjektív mutató bekapcsolásával – azaz amennyiben a gazdálkodó úgy ítéli meg, hogy az elért eredménye a tanácsadásnak (vagy annak is) köszönhető – is bizonyítható az összefüggés. Mindez pedig egy későbbi kutatás alapját képezi, amely egy reprezentatív minta kérdőíves felmérésével vizsgálná a tanácsadás hatékonyságát.

Az elmúlt években az ország mezőgazdasági és vidékfejlesztési programjai kiemelt prioritásként kezelik a versenyképességet, a fenntartható gazdálkodást, a vidéki életminőség javítását. Ezen a prioritásokon belül megfogalmazott célok közül is az egyik leghangsúlyosabb **a gazdálkodók versenyképességét javító célkitűzés.** A vizsgálat kiterjedt arra is, hogy a szolgáltatói oldal hogyan vélekedik a tanácsadás szerepéről a prioritások, a célkitűzések megvalósulásában?

A többség (megkérdezettek háromnegyede) úgy vélte, hogy ebben a **tekintetben elsősorban a térítéses szaktanácsadásnak lehet** – a megfogalmazott nehézségek miatt jelenleg ugyanis nincs – **jelentősebb szerepe.** Úgy vélik inkább **a célok közvetítésében,** mint megvalósulásában van kiemelt funkciója. A gazdálkodóval közvetlen kapcsolatban álló, egyedi adottságait leginkább ismerő szaktanácsadó tudja ugyanis a legjobb megoldást javasolni. Az egyéni adottságokra épülő javaslatokkal pedig az uniós források adta lehetőségek minél hatékonyabb felhasználása valósulhat meg, ami biztosítja a programok által kitűzött célok mielőbbi megvalósulását.

Az ügyfélszolgálati tanácsadás szerepe a megkérdezettek szerint a hazai és uniós szabályozás, a követelmények minél szélesebb körű ismertetésének, a gazdálkodók felkészítésének és az ehhez kapcsolódó előírások tekintetében meghatározó. Mindez tehát megerősíti azok véleményét, akik a térítésmentes és a térítéses tanácsadás egymásra épülésének magvalósítását hangsúlyozták.

4.2. A felhasználói oldal tapasztalatai

A felmérés Budapest közvetlen környezetében (agglomerációjában) található három települést érintett: két nagyközséget (Alsónémedi, Bugyi), illetve egy várost (Ócsa), összesen 43 gazdálkodó (42 egyéni és egy társas gazdaság) megkérdezésével.

Mindhárom település – különösen Alsónémedi és Bugyi – gazdálkodóinak tevékenységére elsősorban az intenzív szántóföldi zöldségtermesztés a jellemző. Természeti adottságaik (laza szerkezetű, könnyen megművelhető, gyorsan melegedő talajok, öntözési kultúra elterjedtsége), értékesítési lehetőségeik (elsősorban a kétmillió lakosságú főváros közvetlen közelsége) és nem utolsósorban hagyományaik (az 1950-60-as évek óta a szakszövetkezeti rendszer miatt kialakult termelési szerkezet: az eredeti földtulajdonosoknál „megmaradt” kisebb-, de intenzív kihasználású területen elérhető magasabb jövedelem) erre adtak megfelelő gazdálkodási lehetőséget.

A kertészeti termelés – mint a jövőben várhatóan egyre inkább felértékelődő tevékenységi forma – különösen alkalmasnak tűnt egy „szűrőpróba” szerű vizsgálatra, amelynek indokoltságát csak tovább fokozta a potenciális felvevő piac (Budapest) relatív közelsége, tehát a „minta” vélhetően fokozott érzékenysége mind a termesztés-technológiai, mind az értékesítési ismeretek „naprakészen” tartása iránt. E néhány települést magában foglaló mikro-körzetben végrehajtott kérdőíves felmérés eredményeiből természetesen **nem vonhatók le az ország egészére jellemző általános ten-**

denciák, azonban mégis jól jelzik a felhasználók tapasztalatait, véleményét a rendszerről, valamint **megerősítik az intézményi oldal empirikus felméréséből megfogalmazott következtetéseket.** A vizsgált terület országon belüli elhelyezkedése a főváros közvetlen közelsége miatt központinak tekinthető. Ez előzetesen arra engedett következtetni, hogy kapcsolatuk a különböző szaktanácsadási rendszerekkel igen intenzív, úgy a gazdálkodók, mint a „részben a „piacról élő” szaktanácsadói rendszerek részéről. Nem kis meglepetésünkre a vizsgálat ezt a teóriát nem tudta megerősíteni, sőt éppen az ellenkezőjét tapasztaltuk. Ennek okát (esetleges cáfolatát), úgy véljük érdemes a téma további folytatásaként nagyobb, akár országos reprezentativitást elérve alaposabban feltárni.

Mielőtt azonban sommás ítéletet vonnánk le ezen, viszonylag kis mintaszámú vizsgálat esetleges torzításokat is magában hordozó elemzéséből, nézzük meg a részleteket.

4.2.1. A vizsgált gazdálkodók általános jellemzői

A vizsgálatban 26 és 63 év közötti gazdálkodókat kérdeztünk, átlagéletkoruk 47 év (11. táblázat). A felkeresett gazdaságok döntő többsége növénytermesztéssel, ezen belül leginkább intenzív szántóföldi zöldségtermesztéssel foglalkozik (39 db). Két esetben gabona-, ipari növény-, takarmánytermesztés, egy esetben hajtatott primőrök termesztése; egy esetben pedig (a felmérés addigi tapasztalatai alapján szándékosan kiválasztott) állattenyésztés (350 férőhelyes tehenészet, szaporulat nélkül) volt a termelési irány.

A vizsgált gazdaságok átlagos mérete, amely jellemző a tevékenység fő irányára 16 hektár, 8-tól 40 hektárig terjedő szélső értékekkel. A megkérdezettek zöme (40 fő) östermelő, egyéni vállalkozást csupán két gazdálkodó folytat, míg a mintában egy gazdasági társaság volt. Tevékenységüket jellemzően főállásban végzik.

A megkérdezettek többségének (56%) általános képzettsége alapfokú, közel kétötödük (37%) középfokú, és csupán 7%-uk részesült felsőfokú képesítésben. A szakmai felkészültségük ennél kedvezőtlenebb képet mutatott, ami alátámasztja a statisztikából is kimutatható eredményeket. **A megkérdezettek több mint fele (24 fő) nem rendelkezik szakmai képzettséggel, viszont a teljes sokaság háromnegyede többéves gyakorlati tapasztalatról számolt be.** További 17%-uknak alapfokú (7 fő), 23%-uknak középfokú (10 fő), és csak 5%-uknak (2 fő) volt felsőfokú mezőgazdasági képzettsége. Ennek ellenére a megkérdezettek zöme első megközelítésben elegendőnek tartotta a gazdálkodáshoz szükséges ismereteit.

A kérdés alaposabb körüljárását követően azonban a legtöbben elbizonytalanodtak, hiszen amennyiben elegendőnek tartják a tudásukat, akkor azzal (paradox módon) éppen esetleges tájékozatlanságukat bizonyíthatják. Végeredményben azonban nem zárkóznak el az ismeretbővítés lehetőségétől. Ehhez a többség valamilyen továbbképzési formát választ, illetve tanácsadói szolgáltatást is igénybe vesz.

A szakmai ismeretek bővítését illetően ugyanakkor **a megkérdezettek zöme (37 fő) nem vállal anyagi áldozatot,** illetve vállalna, de jelenleg **nincs rá** megfelelő anyagi **forrása.** Néhányan (valamivel több, mint 10%-uk, 5 fő) mégis bővítenék ismereteiket, még anyagi áldozatot is vállalva, amennyiben az valamilyen konkrétan realizálható eredményt hozna számukra. Volt azonban egy olyan gazdálkodó is, aki az anyagi áldozatvállalást természetesnek tartotta, ez azonban a gazdaság méretéből, szervezettségéből, az átlagnál magasabb képzettségéből, illetve a vállalkozó szemléletéből és nem utolsó sorban anyagi lehetőségeiből adódik.

Az empirikus vizsgálatban részt vevő felhasználói oldal főbb jellemzői

A vizsgálatba bevont gazdaságok	darab	százalék
Száma	43	100
Átlagos mérete: 16 hektár (8-40 ha szélső értékek mellett)		
10 ha alatt	4	9,3
10-20 ha	28	65,1
20-30 ha	8	18,6
30-40 ha	3	6,9
Termelési irány szerint		
intenzív szántóföldi zöldségtermesztés	39	90,7
szántóföldi növénytermesztés	2	4,5
állattenyésztés	1	2,4
zöldségajtatás	1	2,4
A megkérdezett gazdálkodók	fő	%
Száma összesen	43	100
Vállalkozási forma szerint		
őstermelő	40	93
egyéni vállalkozó	2	4,5
társas vállalkozó	1	2,4
Korcsoportok szerint		
20-30 év között	3	6,9
30-40 év között	8	18,6
40-50 év között	20	46,5
50-60 év között	11	25,6
60 év felett	1	2,4
Általános képzettség		
alapfok	24	55,9
középfok	16	37,2
felsőfok	3	6,9
Legmagasabb szakirányú végzettség*		
szakmai képzettséggel nem rendelkezik	24	55,8
alapfok	7	16,4
középfok	10	23,3
felsőfok	2	4,5

* A megkérdezettek háromnegyede – saját bevallásuk szerint – többéves gyakorlati tapasztalattal rendelkezik.

Forrás: Saját szerkesztés

4.2.2. Kapcsolat a tanácsadó szervezetekkel

A beszélgetések során kiderült, hogy a gazdálkodók hiányos ismeretekkel rendelkeznek a mezőgazdasági tanácsadásban résztvevő szervezetekről, és kapcsolatuk is hiányos azok képviselőivel.

A megkérdezettek körében a **leginkább ismert szervezet a falugazdász hálózat**. Ez természetesen abból is adódik, hogy a megkérdezettek főleg őstermelők, így a falugazdász – mint „hatósági feladatokat ellátó személy” – kikerülhetetlen számukra. Ebből következően a falugazdásztól elsősorban nem agrotechnikai jellegű tanácsadást várnak el, hanem a szerintük (is) meglehetősen bonyolult és szinte folyamatosan változó jogi előírásokban való eligazítást, illetve az adminisztrációs feladatokban való segítséget, közreműködést. A falugazdász tevékenységével többnyire elégedettek, de látják és a legtöbben panaszolták azok túlterheltségét.

A **kamarai ügyfélszolgálati tanácsadók ismertsége** néhány esetet kivéve (akik valamilyen kivételes, egyedi ügyük kapcsán kerültek a kamarai tanácsadókkal kapcsolatba, illetve ha valamilyen okból éppen a falugazdászt „helyettesítette”) **lényegesen alacsonyabb**. Általában hallottak róluk, de szolgáltatásaikat igénybe nem vették. Ennek oka lehet egy olyan általánosságban tapasztalt és **hamis közhiedelem, hogy kamarai tanácsadást csak kamarai tagok vehetnek igénybe**, illetve a kamarai tanácsadás minden esetben **fizetési kötelezettséggel jár**. Ez a nagyfokú tájékozatlanság véleményünk szerint nem kizárólag a felhasználói oldal „szegénységi bizonyítványa”, sokkal inkább **a szolgáltatási oldal tájékoztatási tevékenységének hiányosságát mutatja**.

A **névjegyzéki tanácsadás szinte teljesen ismeretlen volt** az interjúalanyok döntő többsége (több mint 90 %) számára, nem is nagyon hallottak róla. Ennek oka elsősorban az lehet, hogy a megkérdezettek mezőgazdasági tevékenységének mérete, összetettsége, teherbíró képessége, speciális képzettséget-, gyakorlatot megkívánó fejlesztési igénye nem éri el a magasan kvalifikált szakértők „ingerküszöbét”. Mivel őket ebből az irányból nem keresik meg, azaz a szolgáltatók (vélelmezhetően) nem tekintik megfelelő „fizetőképes keresletnek” ezt a gazdálkodói réteget, ezért maguk a termelők sem mozdulnak feléjük. Még a mintában egyetlen nagyobb méretű vállalkozás is csak „hallott róluk”, de nem kérte tanácsaikat.

A **Helyi Vidékfejlesztési Iroda** tevékenységét a vidéki turizmussal is foglalkozó legnagyobb vállalkozás ismerte csupán, a többiek nem is hallottak róla. Ez talán természetes, hiszen a válaszadók (az említett kivételtől eltekintve) gazdálkodási profiljuk miatt nem nagyon kerülhettek kapcsolatba a szervezettel.

Az **input-anyaggyártók és forgalmazók ismertsége közvetlenül a falugazdászok után következik**. Valamennyi megkérdezett ismerte tevékenységüket, ami nem véletlen, hiszen közvetlen anyagi érdekeltsége fűződik termékeik eladásán keresztül a gazdálkodók – szinte ügynöki módszerekkel történő, sokszor „finoman agresszív” – megkereséséhez, „megdolgozásához”. Ennek részét képezi – okosan felfogott érdekükből következően – a szinte teljes termelési vertikumra kiterjedő (nem egészen önzetlenül végzett) magas színvonalú agrotechnikai szaktanácsadás megszervezése is. Ugyanakkor **tevékenységüket a gazdálkodók mégis hasznosnak, szinte kikerülhetetlennek tartják**, mivel (eltekintve sokszor erőszakos értékesítési módszereiktől) mégiscsak ő általuk ismerhetik meg legkényelmesebben („házhoz szállítva”) a legújabb inputanyagokat, illetve a hozzájuk szinte „árukapcsolásként” kínált agrotechnikai eljárásokat. Ezen ambivalencia ellenére általános tanácsadási tevékenységük hasznosságának megítélése inkább pozitív, holott a gazdálkodók is jól látják a szolgáltatás mögött megbúvó üzleti szándékot, mint motivációt. Természetesen a forgalmazó cégek,

illetve „tanácsadók/ügynökök” módszereiket tekintve eltérően működnek, akadnak olyanok is, akik egy-egy termelői közösség szemszögéből nézve az első alkalmat követően másodsor már nem „szívesen látott vendégekké” válnak.

Szakmai szervezetekkel, érdekképviselletekkel a megkérdezettek közül szinte senki nem tart kapcsolatot, kivéve a megkérdezett állattenyésztéssel foglalkozó vállalkozót, aki – többek között – pl. a Holstein Fríz Tenyésztők Egyesületének tagja.

Összességében a megkérdezettek a falugazdász hálózaton és az input-anyagforgalmazók körén kívül (melyeket minden megkérdezett ismert, illetve szolgáltatásaikat igénybe is vette) gyakorlatilag nem tartanak kapcsolatot más szervezettel. Ez azonban a szolgáltatói oldal alacsony aktivitásának is köszönhető. Annak ellenére, hogy a névjegyzéki szaktanácsadók megélhetése, hasonlóan a termékforgalmazókéhoz, a piac függvénye, a tapasztalatok szerint mégsem keresték meg a gazdálkodókat. Ehhez véleményünk szerint nagyban járul hozzá, hogy a szaktanácsadók csak mellékfoglalkozásban, jövedelem kiegészítésként végzik a tanácsadást. **Az inputanyag-gyártók és forgalmazók tanácsadói tevékenységét** nem tekintjük a hagyományos értelemben vett – ismeretbővítési célt szolgáló – szaktanácsadás szereplőinek, ugyanakkor, mint azt a gyakorlat mutatja, a térítésmentes tanácsadás mellett a hazai **névjegyzéki szaktanácsadás egyik legnagyobb versenytársát jelenti**.

4.2.3. A kapcsolati hiányosságok okai

A fenti jellemzők figyelembe vételével vizsgáltuk a hiányos kapcsolatrendszer mögött meghúzódó okokat. **A megkérdezettek többsége** (több mint 80%) legfőbb okként jelölte meg, hogy **nem ismeri a többi szereplő tevékenységi körét**. Néhányan ugyan „hallottak ezekről a szervezetekről”, de mégsem jutottak el a konkrét kapcsolatfelvételig. Ennek többféle okát jelölték meg a válaszadók. A legtöbben **a bizalom, az idő, és az anyagi forrás hiányában látják a kapcsolatfelvétel akadályát**. A HVI ismeretlensége – mint korábban jeleztük – a mintában szereplők tevékenységi iránya miatt talán érthetőnek tűnik.

Más oldalról vizsgálva a tapasztalt állapotokat, megpróbáltunk választ kapni arra, hogy milyen feltételek mellett vennék mégis igénybe azokat a potenciális szaktanácsadási szolgáltatókat, amelyekkel eddig nem volt kapcsolatuk. A válaszadók úgy ítélték meg, hogy a szereplők tevékenységének, elérhetőségének pontosabb ismerete, illetve az erre a célra rendelkezésre álló anyagi források megléte elősegítené a kapcsolatfelvételt. A HVI szolgáltatásait azonban, a fentebb említett okok miatt a megkérdezettek továbbra sem vennék igénybe.

4.2.4. A szolgáltató szervezetek értékelése

Az igénybe vett szolgáltatások szakmai minőségét, a tanácsadók felkészültségét a megkérdezettek 1-től 5-ig terjedő „osztályzatokkal” értékelték. Minthogy **a falugazdász hálózattal** álltak a legtöbben kapcsolatban, ezért nem meglepő, hogy **elégedettségük** is ezzel a szervezettel volt **a legmagasabb**. Az átlagosztályzat 4,7 volt, amely igen pozitívnak tekinthető, és megerősíti a Kapronczai (2005) és szerzőtársai, valamint Tóth (2005) empirikus felmérésének eredményeit. Az említett vizsgálatok is arra a következtetésre jutottak ugyanis, hogy a gazdálkodók zöme (Kapronczaiék vizsgálatában 95%, Tóth vizsgálatában 79%) a falugazdászokkal van kapcsolatban, és velük a legelégedettebbek. Az általunk megkérdezettek ugyanakkor **nehezményezték a hálózat igen nagy leterheltségét**. Kedvezőnek tartanak, ha a falugazdász több időt fordíthatna a gazdálkodókra, és a főleg adminisztrációs feladatok mellett az egyéb (pl. agrotechnikai) kérdésekben is segítségükre lehetne. Felmerült az adott területen több falugazdász alkalmazásának igénye, vagy a jelenleginél hosszabb idejű, vagy gyakoribb ügyfélfogadási rend kialakítása.

A falugazdászokéhoz hasonlóan **magasra (4,5) értékelték** a válaszadók az **inputanyag-gyártók**, forgalmazók **felkészültségét**, megemlítve, hogy ez a kétségkívül magas szakmai színvonal bizonyára a szervezet értékesítésben való elsődleges érdekeltiségének a feltétele, illetve a konkrét forgalmazó alkalmazottai kiválasztásának egyik fő szempontja. Nem beszélve a forgalommal összefüggő extrajövedelem (jutalék) következtében az ügynökök/tanácsadók között kialakult piaci verseny következményeiről. Míg azonban a válaszadók a falugazdász hálózat által nyújtott szolgáltatásokkal messzemenő elégedettségüket jelezték, az input-gyártók, forgalmazók már számottevően lemaradtak ezen a téren. Ezt indokolja a korábban már említett kettősség, melyből a szelíden erőszakos rábeszélési technika, illetve az „árukapcsolások” szándéka a legjelentősebb negatívan értékelt tényező.

Arra a kérdésre, hogy a különböző tanácsadói szervezetek szolgáltatásai összességükben milyen hasznosak voltak az interjúalanyok számára, a következő eredmények születtek.

Úgy a falugazdász hálózat, mint az input-gyártók forgalmazók tevékenysége magas szintű elismerést kapott, míg a további négy szervezet működése a megkérdezettek véleménye szerint nem hozott számukra értékelhető eredményt. Ez utóbbi megállapítás ezen szervezetek viszonylagos ismeretlenségéből következik.

A tanácsadói szolgáltatás igénybevétele által megszerzett előnyt, hasznot a megkérdezettek különböző módon ítélték meg. **A falugazdász hálózat tanácsadói szolgáltatása által** a megkérdezettek **informáltabbak lettek** a gazdaságot érintő **előírásokat tekintve, időt takarítottak meg, könnyebben tudtak dönteni** egy-egy gazdaságot érintő újabb kérdésben. Ugyanakkor az árbevétel növekedésére, a termelés volumenének növekedésére, az értékesítés biztonságának növelésére, vagyis **a gazdaság eredményeire** véleményük szerint **közvetlenül nem volt hatása** a kapott tanácsoknak.

Az inputanyag-gyártók, forgalmazók esetében az informáltság növekedése, az időmegtakarítás, a könnyebb döntéshozatal mellett már **a termékeik minőségében, mennyiségében** (ezáltal az értékesíthetőségének a biztonságára, esetleg áttételesen az árbevételre is) **is pozitív hatást véltek felfedezni**.

A többi szervezet esetében (kivéve az egyetlen állattenyésztéssel foglalkozó vállalkozást, mely pl. a szakmai szövetségek esetében pozitív nyilatkozatot adott) – mivel a megkérdezettek nem vették igénybe szolgáltatásaikat – nem tudtak érdemben nyilatkozni a hasznosságukról.

Arra a kérdésre, hogy továbbra is igénybe fogják-e venni a szolgáltatásokat, a „továbbra” kifejezés sokakat megzavart. Miután kiderült, hogy két szervezeten kívül eddig nem vették igénybe a többiek szolgáltatásait, először nem tudtak felelni a kérdésre. **A falugazdász hálózat, és az inputanyag-gyártók, forgalmazók köre továbbra is favorizált a jövőt illetően**. Ugyanakkor a beszélgetések során nyert információk alapján néhányan elképzelhetőnek tartották, hogy olyan szervezetek szolgáltatásait is igénybe fogják venni, amelyeket eddig nem ismertek.

Így például miután kiderült a kamarai tanácsadással kapcsolatos tagsági feltétellel kapcsolatos félreértés, többen már az esetleges igénybevételt fontolgatták. A HVI is (hasonlóan a kamarai tanácsadáshoz) felkerült az esetlegesen megkeresésre kerülők listájára. A névjegyzéki tanácsadóktól való „idegenkedés” elsősorban az anyagi ellenszolgáltatás miatt, továbbra is meghatározó volt a megkérdezettek körében. Aki eddig is kapcsolatot tartott fenn szakmai szervezetekkel, érdekképviseletekkel, az továbbra is igénybe fogja venni szolgáltatásaikat, de a nagy többség nem ismeri

kellően a tanácsadásnak ezt a formáját, és fő tevékenységük iránya szerint nem is tudják elképzelni milyen szakmai szervezetnek, vagy érdekképviselőnek lehetnének tagjai, illetve melyektől kérhetnének és milyen módon szaktanácsot.

A megkérdezettek nem kértek támogatást (az ÚMVP Szaktanácsadási szolgáltatás támogatása intézkedés keretében) a szaktanácsadási szolgáltatás térítéséhez. Ennek oka az volt, hogy nem vettek igénybe olyan szolgáltatást, amire ezt a támogatási formát kihasználhatták volna, vagy nem is tudtak róla, hogy ilyen támogatás egyáltalán létezik. Minden esetre **a válaszok** „egyöntetűsége” ismételtén (az interjúk során nyert tapasztalatok alapján sajnos szinte általánosítható módon) **a tájékozódás és/vagy a tájékoztatás hiányosságaira hívja fel a figyelmet.**

A válaszok elemzéséből kiderül, hogy a személyes kapcsolatok, különös tekintettel **a „helyszínen” történő** (nyilván agrotechnikai tanácsadás) **konzultáció a leginkább kedvelt**, míg **a világháló használata** még mindig **nem igazán elterjedt**, illetve preferált tanácsadási forma. A megkérdezettek többségének családjában (elsősorban a fiatalabb generációk) használják magát a rendszert, tehát nem a lehetőség hiányzik. A médiák utolsó helyre történő besorolása pedig lehet, hogy nem is magának a témának (szakmai információk beszerzési lehetőségeinek egyike), hanem inkább magának a médiának szóló kritika.

Összefoglalás, következtetések, javaslatok

1. A mezőgazdasági tanácsadás legfontosabb célja a mezőgazdasággal foglalkozó gazdálkodók ismereteinek bővítése. **Hazánkban 2007 óta a mezőgazdasági szaktanácsadás** definíciója **minisztériumi rendeletben meghatározott**. A rendelet értelmében csak az a szolgáltatás tekinthető mezőgazdasági szaktanácsadásnak, amely az úgynevezett **Mezőgazdasági Szaktanácsadó Rendszer (MSZR)** (Farm Advisory System) része. Ebbe nem tartoznak bele az egyébként jelentős gazdálkodói körrel kapcsolatba kerülő olyan szervezetek, mint a falugazdász hálózat, a kamarai ügyfélszolgálati tanácsadás, vagy a piaci alapú, támogatás nélkül megvalósuló szakmai tanácsadók szolgáltatásai.
2. Véleményünk szerint a mezőgazdasági, vagy agrár-szaktanácsadás fogalmának rendeletben való lehatárolása nehezíti a fogalmi tisztánlátást. **Célszerűbb** lenne a rendeletben **névjegyzéki szaktanácsadásként meghatározni**, mivel a szabályozás mögött leginkább a támogatott mezőgazdasági szaktanácsadás jogszabályi megalapozása áll, ami miatt névjegyzéki regisztrációhoz kötik a támogatott szolgáltatást végzők tevékenységét.
3. A tanácsadói rendszer és az ismeretátadás formájának és módjának kialakításakor fontos tudnunk, hogy az igénylő mennyire felkészült, milyen alapismeretekkel rendelkezik. A hazai statisztika szerint **a gazdálkodók szakmai felkészültsége nem kielégítő**. Évek óta jellemző a mezőgazdasági képzettséggel egyáltalán nem, vagy a csak mezőgazdasági gyakorlattal rendelkezők magas aránya. Figyelemfelkeltő, hogy 2003-2007 között összességében a felsőfokú szakképzettséggel rendelkező gazdálkodók száma harmadával csökkent, miközben a szakképzetleneké 8%-kal nőtt. Az értékesítésre is termelő gazdálkodók között magasabb a mezőgazdasági képesítéssel rendelkezők aránya, bár ebben a gazdálkodói körben 2003-2007 között több mint másfélszeresére nőtt a még gyakorlati tapasztalattal sem rendelkezők száma, miközben a felsőfokú szakképzettké negyedével csökkent. Hazai felmérések bizonyítják, hogy **gazdálkodóink maguk sem elégedettek felkészültségükkel**. A vizsgálatok szerint a gazdálkodók kétharmada nem érzi elég felkészültnek magát, és csak 7%-uk elégedett saját ismereteivel. Legkevésbé a piacsabályozás változásainak nyomon követésében tartják magukat tájékozottnak.
4. A tapasztalatok szerint **a szaktanácsadás a legtöbb fejlett országban egyre inkább eltolódik a térítéses tanácsadás felé**, ami mintegy 40-80 évig tartó ingyenes tanácsadást követően alakult ki. A szaktanácsadási rendszerek az unió tagországaiban országonként jelentős eltérést mutatnak, ami leginkább az állami szerepvállalás mértékében, a szereplők számában és tulajdonosi viszonyaiban nyilvánulnak meg. Az Unió **régi tagországaiban** a tanácsadás uniós forrásból való **támogatása is egyre inkább visszaszorul**. Az újonnan csatlakozott országokban viszont szinte kivétel nélkül megvan a támogatás lehetősége.
5. **A gazdák szakmai felkészültségét tekintve uniós összehasonlításban hazánk** ugyan nem tartozik a sereghajtók közé, mégis **inkább a kedvezőtlenebb arányokat mutató országok csoportjába sorolható**. Gazdálkodóink körében az uniós átlagokat meghaladó ugyan a gyakorlati tapasztalat aránya, viszont kedvezőnek mondható, hogy a közép- és felsőfokú szakképzettség az EU-27 átlaga szerint, az újonnan csatlakozott tagországok átlagával összehasonlítva pedig a fölött alakul.
6. **A gazdaságok közötti különbségek** nem kizárólag a gazdaságvezetők képzettségében mutatkoznak meg, de **az üzemméretben**, a tevékenység során elért **eredményekben** is. A lemaradó gazdaságok esetében a versenyképesség elérése nem képzelhető el méret- és hatékonyságnövekedés nélkül. Ehhez azonban a tökeellátottság bővítésére, a termelési eszközök korszerűsítésére, fejlesztésére van szükség, aminek egyik alapfeltétele az infor-

- mációhoz (lehetőségek, támogatási források, új technológiák, stb.) jutás gyorsasága. A gazdálkodók elfoglaltsága azonban nem mindig teszi lehetővé a naprakészséget, amiben viszont nagy segítséget jelent egy jól felkészült szaktanácsadó.
7. A hazai agrár-szaktanácsadási rendszer jelentős történelmi hagyományokkal rendelkezik, és több strukturális átalakuláson ment keresztül. A rendszer jelenleg **tértítéses és térítés nélkül** (ügyfélszolgálati tanácsadás) igénybe vehető tanácsadási **formában**, egymás mellett, **eltérő forrásból finanszírozott** és eltérő kötődésű intézményrendszerben valósul meg. Mindezek ellenére a **szereplők feladataiban sok a párhuzamosság, az átfedés**. A tapasztalatok szerint a két forma tanácsadói sokszor megegyező feladatot végeznek, így például a területalapú támogatási kérelmek benyújtásához mind a térítésmentes, mind pedig a térítéses tanácsadói oldal segítséget nyújt.
 8. Az azonos feladatkörök ellenére csak **formális, vagy teljesen hiányzik az együttműködés**. Míg az ügyfélszolgálati (térítésmentes) tanácsadás a gazdálkodók jelentős hányadát (80%) eléri, az együttműködés hiánya miatt a térítéses tanácsadás ezt, mint piaci lehetőséget nem tudja kihasználni. Az oktatási, továbbképzési intézmények, kutatóhelyek megbízható szakmai bázist jelentenek a gazdálkodók és a tanácsadók részére egyaránt, mégsem valósul meg az oktatás, a kutatás és a tanácsadás egymásra épülése.
 9. A tapasztalatok szerint a térítéses, támogatott szaktanácsadók továbbképzése inkább a szabályozási változások követésében, a pályázati lehetőségek, adminisztratív eljárások ismeretében merül ki, emellett hiányos a szakma-specifikus továbbképzés. A **gazdálkodók ismeretszerzési és segítségkérési hajlandósága** a javuló tendencia ellenére **alacsony**. Szakmai képzésekre, továbbképzésekre főleg akkor vállalkoznak, ha az például a támogatási feltételként kötelezően előírt. A szaktanácsadási szolgáltatást igénybe vevők **támogatási igénye**, a kérelmek száma **csökken**, amiben jelentős szerepe van az elhúzódoó támogatási eljárásrendnek, a késedelmes kifizetéseknek. Kevés a pozitív példa, és hiányzik azok széles körű terjesztése.
 10. A térítéses szaktanácsadás oldaláról teljesen, az ügyfélszolgálati oldalról pedig részben **hiányzik a felhasználói oldal értékelése, a tanácsadás hasznosságának mérése**. Az ügyfélszolgálati tanácsadás értékelő módszerei inkább a tanácsadók aktivitását mérik, és nem a szolgáltatás által elért hasznot. A tanácsadók zöme kiegészítő tevékenységként végzi munkáját, a tanácsadók munkájának minősítése, az összeférhetlenség ellenőrzése nem megoldott.
 11. A szakemberek szerint a szaktanácsadásról szóló rendelet értelmében vett mezőgazdasági szaktanácsadás igénybevétele nem elég széleskörű hazánkban, mindenképpen **ösztönzésre van szükség**. Ehhez számos lehetőség áll rendelkezésre: kötelező képzettségi szint előírása a földtulajdon megszerzéséhez, a gazdálkodás elindításához; a támogatási kérelmek elbírálásánál a szaktanácsadási szolgáltatást igénybe vevők előnyben részesítése; a bizonyítottan sikeres pozitív tapasztalatok bemutatása.
 12. **A felhasználói oldal tapasztalatairól** a tanulmány egy kisebb területi egységen végzett vizsgálata alapján – az elemszám miatt – általános tendenciát nem tud megfogalmazni, **az eredmények** azonban figyelemfelkeltőek, és **megerősítik a rendszer hiányosságait**. A vizsgált terület országon belüli elhelyezkedése, a főváros közelsége arra engedett következtetni, hogy az ott gazdálkodók kapcsolata a különböző szaktanácsadási rendszerekkel igen intenzív. A vizsgálat eredménye azonban ennek éppen az ellenkezőjét mutatta.
 13. A vizsgálat alátámasztotta a képzettséggel összefüggő statisztikai eredményeket. A megkérdezettek kétharmada nem rendelkezett szakmai képesítéssel. A gazdálkodók **ismereteik bővítéséhez jellemzően nem vállalnak anyagi áldozatot**, amit leginkább forráshiánnyal magyaráznak. A termelők **főleg** az ingyenes, ügyfélszolgálati tanácsadással, azon belül is

- a falugazdászokkal tartanak fenn kapcsolatot**, emellett az input-gyártók és forgalmazók keresik őket leggyakrabban. Az ügyfélszolgálati kamarai tanácsadást tekintve súlyos probléma, hogy a megkérdezettek többsége úgy tudta, hogy azt csak a kamarai tagok vehetik ingyenesen igénybe, ami véleményünk szerint a szolgáltatási oldal tájékoztatási tevékenységének hiányát mutatja.
14. **A névjegyzéki szaktanácsadás szinte teljesen ismeretlen** a vizsgált termelők körében. Ennek oka az lehet, hogy a megkérdezettek körét ebből az irányból nem kereste senki, így ők maguk sem mozdultak ebbe az irányba. Ez azt is jelenti, hogy a szaktanácsadási szolgáltatás igénybevételére fennálló támogatási forrásokkal sem éltek (kihasználatlan források). Ugyanígy gazdaszervezetekkel sem állnak kapcsolatban.
 15. A megkérdezettek többsége a kapcsolat hiányának okait a szolgáltatói oldal szereplőinek tevékenységéről való **tájékozatlanságukban, a bizalom, az idő és az anyagi forrásaik hiányában** látta. A termelők a személyes kapcsolatot, különösen a gazdaság telephelyén történő konzultációt részesítik előnyben, és még mindig kevésbé elterjedt a világháló használata.
 16. A megkérdezettek úgy vélték, hogy **az ingyenes tanácsadás által informáltabbak lettek** az uniós előírásokkal kapcsolatban, valamint időt takarítottak meg és könnyebben tudtak dönteni egy-egy gazdaságot érintő újabb kérdésben, ugyanakkor a gazdálkodás **eredményességére nem volt közvetlen hatással**. Ezzel szemben **az inputanyag-gyártók, forgalmazók tanácsai** az említett hasznokon túl a termékminőségre és mennyiségre, azon keresztül pedig **az árbevételre is pozitív hatással voltak**.
 17. A feladatok alapján **a falugazdászok ma már inkább hatósági feladatokat látnak el**, így dilemmát jelent, hogy tekinthetjük-e őket ügyfélszolgálati tanácsadóknak. Véleményünk szerint a hatósági jogkör valóban megkérdőjelezi az ügyfélszolgálati minőséget, mivel azonban **feladataik között számos ügyfélszolgálati jellegű is megtalálható**, valamint a tapasztalatok szerint a **gazdálkodók bizalma ez iránt a hálózat iránt a legnagyobb**, és a kapcsolattartásuk is ezzel a hálózattal a legkiterjedtebb, így az ügyfeleket kiszolgáló hazai agrár-tanácsadásnak meghatározó szereplői.

Következtetések, javaslatok

1. **A statisztikai adatok megerősítik a tanácsadás szerepének jelentőségét.** A fentiek ismeretében a bevezetőben megfogalmazott, eredményes szaktanácsadást biztosító feltételek a következők szerint teljesülnek hazánkban: az átláthatóság, az oktatás, kutatás és szaktanácsadás egymásra épülése, a gazdák részvétele a tervezési, végrehajtási és értékelési folyamatokban nem teljesül megfelelően, a szolgáltatások körének szélessége, a tanácsadók szakmai felkészültsége részben teljesül. A felhasználók minél szélesebb körének elérése csak a térítésmentes tanácsadásban teljesül. A bizalom érvényesülése a felhasználói oldalról, azok körében általában teljesül, akik kapcsolatban állnak szaktanácsadókkal. Problémát jelent viszont, és bizalmatlanságra enged következtetni, a szaktanácsadás támogatási kérelmeinek jelentős csökkenése.
2. A hazai mezőgazdasági tanácsadói rendszer előtt álló legfontosabb kihívás a tanácsadás hosszú és rövid távú céljainak megfogalmazása. A **hosszú távú cél**, figyelembe véve a nemzetközi tendenciát, mindenképpen **a tanácsadás piacvezéreltté tétele** kell, hogy legyen. Ehhez célszerűnek tartjuk a szaktanácsadás közvetlen szereplőinek **egy hálózatba tömörítését**. **A hálózaton belül kell elkülöníteni a térítésmentes és a térítés ellenében igénybe vehető szolgáltatások körét**, megkönnyíti a rendszer átláthatóságát, valamint a gazdálkodó számára is egyszerűbb, ha különböző kérdéseire egy helyen kap választ.

3. **Tértítésmentes** körbe sorolhatóak azok a **szolgáltatások, melyek közvetlen anyagi haszonnal nem járnak**, így az adminisztratív jellegű és a szabályozással összefüggő kérdések, valamint a támogatási lehetőségek és pályázati feltételek ismertetése. Minden **ezen felüli** szolgáltatást (pl.: pályázatok készítése, kérelembeadás, termelés-technológiai tanácsok, stb.) **a térítéses tanácsadás feladatai közé javaslunk sorolni**. A gazdálkodók adottságai mellett a térítés mértékét sávosan célszerű növelni (pl. a gazdaság méretétől függően, vagy például az első alkalommal ingyenesen, a következő alkalommal a szolgáltatás alapdíjának 50%-os, a harmadik alkalommal 100%-os térítése ellenében).
4. **Rövidebb távon** a jelenlegi formában működő rendszerben biztosítani kell a szereplők feladat-specifikus koordinációját a meglévő intézményeken belül. Tisztázni kell a falugazdász hálózat szerepét, el kell dönteni, hogy a hatósági feladatok mellett részt vegyen-e ügyfélszolgálati tanácsadásban is. Már most **ki kell küszöbölni a párhuzamosságokat**, valamint létre kell hozni, és működtetni egy olyan **rendszeres (havi, negyedéves) fórumot**, amely a szereplők együttműködését erősítheti, valamint a felmerült problémák, felhasználói és szolgáltatói igények szakmai irányítással történő megvitatását, a megoldások útját hivatott megvalósítani. Működésbe kell állítani az MSZR rendszerben elvi lehetőségként adott Országos Szaktanácsadó Bizottságot, mely ezt a fórumot hivatott szolgálni.
5. A kutatás, az oktatás és a tanácsadás egymásra épülésének biztosítása az **igényre szabott kutatások ösztönzése**. A jelenlegi rendszer szereplőinek együttműködését segítő általunk javasolt rendszeres fórum kiváló lehetőséget biztosíthat az igények megfogalmazásához, azok kutatóintézetek felé továbbításához is. A hazai és külföldi kutatási eredményeknek minél rövidebb időn belül be kell épülniük az oktatásba, és ebben **nagyobb aktivitásra van szükség az oktatói oldal részéről** (külföldi szakmai gyakorlatokon való részvétel erősítése, folyamatos kapcsolattartás a kutatók- és felsőoktatók között). Kutatási eredményekről maguk a kutatók tartsanak előadásokat. A felsőoktatási intézmények, mint a névjegyzéki szaktanácsadás rendszerének szereplői – akik a továbbképzések révén kapcsolatban állnak a szolgáltatói és a felhasználói oldallal egyaránt – kiváló lehetőséget biztosíthatnak a gazdálkodók igényei szerinti kutatások erősítéséhez.
6. A területi szaktanácsadási központok tapasztalatai szerint a névjegyzéki szaktanácsadásban egyre inkább az adminisztratív jellegű, az informatív valamint a támogatásokkal összefüggő tanácsadási szolgáltatások felé tolódik el a felhasználói igény. A termelés-technológiai tanácsadást gyakorlatilag az **inputanyag-forgalmazók** látják el, ami egyrészt **erős konkurenciát jelent** a névjegyzéki szaktanácsadók számára, másrészt átértékeli céljait, feladatait.
7. A felhasználói és a szolgáltatást nyújtó oldal felkészültségének javításával növelhető a szolgáltatás igénybevétele, mivel a tapasztalatok szerint a képzettebb gazdálkodók hamarabb felismerik a problémákat, és a segítségkérési szándékuk is erősebb. **A kutató- és oktatóintézetek erősebb szerepvállalásával** a tanácsadók szakma-specifikusabb továbbképzési rendszerét kell kialakítani elsősorban a térítéses szaktanácsadók körében. A gazdálkodók felkészültségében segítenek a – különböző támogatások elnyerésének feltételeként szabott – kötelező képzési előírások, de vannak olyan, főleg **idősebb termelők**, akik már nem szívesen ülnek be az „iskolapadba”. Számukra kompromisszumos megoldásként **lehetőséget kell adni a választásra**: amennyiben nem kívánják saját ismereteiket képzéssel növelni, úgy szaktanácsadói szolgáltatást vegyenek igénybe. A szakmai minőség növelését segítené – a nemzetközi gyakorlatban is alkalmazott – a termőföld vásárlásának, öröklésének mezőgazdasági szakképzettséghez, vagy annak megszerzéséhez kötése.
8. A felhasználói oldal bizalma, ezzel a térítéses szaktanácsadás iránti kereslet növelése rövidtávon elsősorban a támogatások kifizetésének gördülékenyebbé tételével, valamint a jelenlegi rendszer szereplői közötti együttműködés erősítésével segíthető elő. Javasoljuk az ügyfél-

szolgálati tanácsadás kiépült ügyfélkörére építkező térítéses tanácsadás kialakítását. A térítésmentes szaktanácsadást végző ajánlja ügyfelének a térítéses szaktanácsadás igénybevételét. **A fő tevékenységben végzett szaktanácsadás megteremtéséhez a térítéses szaktanácsadók nagyobb aktivitására van szükség (tevékenységük széles körű terjesztésére, önmaguk menedzselésére). Így a tevékenység a megélhetés fő forrásává válik, ezáltal, a tanácsadó motiváltabbá válik** minél szélesebb ügyfélkör kialakítására és megtartására.

9. A hazai tapasztalatok szerint – bár uniós előírás – **nem szerencsés** támogatási rendeletben **kötelezően előírni, milyen tevékenységre terjedjen ki a tanácsadás**. Kedvezőbb, és a szolgáltatás iránti igényt is jobban ösztönzi, ha a gazdálkodó maga dönthet arról, mikor, milyen témakörben kér tanácsot.

Summary, Conclusions and Proposals

Institutional Conditions and Operational Experiences of Agricultural Advising

1. The main purpose of agricultural advising is to increase the knowledge of farmers. Since 2007, the definition of **agricultural advising** has been established in a **Ministerial Decree in Hungary**. According to this Decree, only services that are part of the so-called **Mezőgazdasági Szaktanácsadó Rendszer (MSZR)** (Farm Advisory System) may be considered as agricultural consulting. This does not cover organisations – which otherwise come into contact with a wide range of farmers – such as the “falugazdász hálózat” (network of village agronomists), the client consulting services of the Chambers of Agriculture or the services of professional advisers provided on a commercial basis, i.e. without subsidy.
2. In our view, delimitation of the definition of agricultural or farm advising in a Decree encumbers a clear understanding of the term. It would be more **reasonable** to define it as **farm advising by registered consultants**, because the main purpose of the regulation consisted in providing a legal foundation for subsidised farm consulting and, for this reason, activities of the persons providing subsidised services had to be bound to their registration in the list of advisers.
3. It is necessary to know, when establishing a consulting network and developing the forms and methods of transferring knowledge, the degree of preparation of the applicants and the scope of their basic knowledge. According to domestic statistics, the **professional preparedness of farmers is insufficient**. A high proportion of participants having no agricultural education at all, or only having some agricultural experience, has characterised agriculture for several years. It is remarkable that the number of farmers with a higher agricultural qualification decreased in total by one third between 2002 and 2007 while, at the same time, the number of unskilled farmers increased by 8%. Among farmers producing also for the market, as well as for their own consumption, the percentage of persons with agricultural education is higher, even though the number of those having neither qualification nor agricultural experience increased by more than 150%, while the number of persons in this category with higher education decreased by one quarter between 2003 and 2007. Domestic surveys have shown that **even farmers themselves were not satisfied with their degree of preparation**. According to assessments, two thirds of the farmers do not feel themselves sufficiently prepared and only 7% of them are satisfied with their own knowledge. They consider themselves least able and informed in the field of following the changes in market regulations.
4. According to experiences, **professional advising** continues to shift increasingly towards **services against payment** in most developed countries, after 40 to 80 years of free of charge consulting. The systems of agricultural advising in the different EU Member States present considerable differences, mainly manifested in the degree of the Governments’ intervention, in the number and ownership relationships of the participants. In the **old EU Member States**, even **support for** the advising activities from EU sources has been reduced. By contrast, in the newly accessed Member States, the possibility of support exists almost without exception.
5. As regards **professional preparedness of farmers, Hungary**, even though not the lowest, can be ranked among the **group of countries with less favourable indices**. Though among Hungarian farmers the level of practical experience is above the EU average, it could be judged as advantageous that the level of the medium and higher qualifications is similar to the EU-27 mean value, while it is higher in comparison with the average of the newly accessed countries.

6. **Differences between farms** appear not only in respect of the level of qualifications of the farm leaders, but also in the **farm size** and the **success** of their operation. For farms lagging behind, achieving competitiveness is not conceivable without increasing their size and efficiency. This, however, would require extension of their capital supply, modernisation and improvement of the farming implements, for which, quick access to information (opportunities, support funds, new technologies etc.) is necessary. The numerous activities of the farmers, however, do not always allow them to continuously update their information. In this, a well-oriented adviser might be of valuable assistance.
7. The Hungarian agricultural advisory system has remarkable historical traditions and has undergone several structural transformations. The system actually includes both **paying and free of charge** (client support) **forms** of advising, performed by an institutional network **financed from diverse funds** and having different attachments. Even so, **there are a lot of similarities and overlaps** in the **responsibilities of the participants**. According to experiences, advisers of the two forms often perform identical tasks; for example, both types of service offer assistance to the submission of area-based subsidy applications.
8. In spite of the identical competences, **co-operation is only formal or is even entirely lacking**. While the client support (free of charge) advising has access to around 80% of farmers, the advising services subject to fee cannot exploit this market opportunity due to the lack of co-operation. Notwithstanding the fact that educational, postgraduate training institutions and research centres constitute a reliable professional basis both for farmers and advisers, integration of the education, research and advising has not occurred.
9. According to experiences, training of the subsidised advisers providing services against payment usually covers only familiarization with the the regulatory changes, possibilities for applications and of administrative procedures. Trade-specific training is inadequate. The **inclination of farmers to acquire information and seek assistance is low**, even though the trend is improving. They mainly agree to participate in vocational or continuative training only if this is a compulsory prerequisite for receiving financial support. The **support demand** of those using advisory services and the number of applications is **decreasing**; in this process, the lengthy support procedures and the late payments have an important role. There are only a few positive examples and even their extensive propagation is missing.
10. Evaluation by the user side, **measurement of the usefulness of advising** is entirely missing in the field of the advisory services subject to fee and in part also in the field of client support services. The evaluation methods of the client support advising measure rather the activity of the advisers and not the benefits deriving from the service. The majority of the advisers perform their work as an auxiliary activity; qualification of their work and checking of any incompatibilities are not dealt with.
11. In the experts' opinion, take-up by farmers of the full range of agricultural advising services specified by the Decree on advising is not happening and its encouragement is necessary. Several possibilities are available for this: requiring compulsory qualification levels for acquiring land or for starting farming activities; prioritising those using advising services during evaluating support applications; presenting proven successful positive experiences.
12. The study is not able to show a general trend on the **experiences of the user's side** on the basis of an assessment performed on a smaller territorial unit – due to the low sample size –, however the **results** are worthy of attention and **confirm the deficiencies of the system**. The location of the area under study and the vicinity of the capital city created the expectation that relationship of the farmers operating there with the different advisory systems was high. The findings of the study however demonstrated just the opposite.

13. The study has confirmed the statistical results concerning qualifications. Two thirds of the interviewed persons had no professional qualifications. Generally, the farmers do not want to make pecuniary sacrifices for **extending their knowledge**. Producers **principally maintain contacts** with the client support advisory system and, within it, with the **village agronomists**; beyond them, they most frequently consult with the input producers and distributors. A serious problem concerning the Chambers of Agriculture's client support advising consists in the fact that a majority of the interviewed persons believed that their services might only be used free of charge by members of the Chamber; in their opinion this demonstrated lack of information by the service providing side.
14. **Advising by registered consultants is almost entirely unknown** among the producers polled. This may be due to the fact that nobody has contacted them from this sector and they themselves have not made any initiatives. It also implies that they have not employed the funds available for using professional advising services (unutilised funds). Similarly, they have no contacts with the farmer organisations.
15. A majority of those polled attributed the lack of contacts to their **lack of knowledge** as regards the activities of the participants of the service provision side, to the **lack of trust, time and financial resources**. Producers have preferences for personal contacts and especially for consultation at the farm site; the use of the World Wide Web still remains less common.
16. The persons interviewed were of the opinion that they became **more informed** with the help of the **free of charge advising** in respect of the EU requirements and they could save time and could make decisions more easily in respect of some new issues concerning their farm management. At the same time, this had **no direct influence on the profitability of their farming activities**. On the contrary, **suggestions** made by the **input material producers** and distributors had – beyond the above benefits – **positive impacts** on product quality and quantity and consequently on **their revenues**.
17. Based on their activities, the **village agronomists today already mainly have official tasks**; therefore it is questionable whether they could be considered as client support advisers. In our view, their regulatory powers do in fact query the client support qualification but, as their **tasks also include several activities of client support character** and, in compliance with the experiences, **farmers have the greatest trust in this network** and even their contacts are the most extended, they are determinative actors of the domestic agricultural advising system serving clients.

Conclusions and suggestions

1. **Statistical data confirm the importance of the advising activity.** In the light of the above facts, the conditions for successful professional advising as described in the preamble are complied with in Hungary in the following manner: the requirements concerning transparency, integration of education, research and professional advising, participation of farmers in the planning, implementation and evaluation processes are not properly satisfied; as regards the requirements concerning the scope of the services and the professional preparedness of the advisers, they are partially satisfactory. Access to the widest possible scope of users is only granted in the free of charge advising system. The trust of the user side usually exists among those having contacts with the advisers. It constitutes a problem however that a remarkable decrease in applications for supporting the use of professional advisory services is indicative of distrust.

2. The most important challenge faced by the domestic agricultural advisory system consists in determining the short and long term objectives of the advising activities. With regard to the international trends, the **long term objective** should by all means be targeted at granting **market driven advisory services**. For this purpose, we consider it reasonable to integrate the direct participants of farm advising into a **single network**. The **scope of services to be granted free of charge and those subject to payment** should be separated within the network. It would improve the system's transparency and facilitate the use of services for farmers if they could receive answers to their different questions in the same place.
3. **Services that do not yield direct financial benefits** may be ranked among the **free of charge** services; for example advising on administrative and regulatory issues and explaining support possibilities and application requirements. We propose to include **all other** services (such as preparation and submission of applications, advising on production techniques etc.) among the **responsibilities of advising subject to fee payment**. Beyond capabilities of the farmers, it is reasonable to increase the level of the fees charged by brackets (e.g. as a function of the farm size, or granting services free of charge on the first occasion, then charging 50% of the service's basic fee on the second occasion and 100% thereof on the third).
4. **In the short term**, task-specific co-ordination of the participants has to be achieved within the system operating in its current form and within the actual institutional arrangement. The role of the network of village agronomists has to be clarified and it should be decided whether it also has to participate in the client support advising, beyond its regulatory responsibilities. **Parallel responsibilities should be eliminated without delay** and a **regular** (monthly or quarterly) forum should be established and operated that could strengthen co-operation of the participants and provide an opportunity for discussing any emerging problems and requirements of users and service providers under professional guidance for finding adequate solutions. A National Advisory Commission should be set up to serve the purposes of this forum; the possibility thereof exists theoretically within the Farm Advising System.
5. **Encouraging of research activities adjusted to needs** may lead to integration of research, education and advising. The regular forum proposed here, expediting co-operation among the participants of the current system, may also offer a possibility for shaping the needs and forwarding them to the research institutes. The domestic and foreign research achievements must be integrated into the education as soon as possible, what requires also **higher activity of the instructional side** (strengthening participation in foreign training, granting continuous contacts between researchers and professors). Research workers themselves should deliver lectures on their research achievements. Higher education institutes, participants of the system of registered advisers that have contacts both with the service providing and user side through the continuative training, may be an excellent possibility for strengthening research activities adjusted to the needs of farmers.
6. According to experiences of the regional advisory centres, the users' requirements are increasingly shifting towards advisory services of administrative and informative character and towards those related to subsidies, within the activities of registered advisers. Consulting on production technologies is practically provided by **input material distributors**; on the one hand this constitutes **strong competition** for the registered advisers, while it requires reevaluation of the objectives and tasks.
7. Through improving preparation of the users' and the service providing sides, the utilisation of services may be increased because, as experience shows, farmers with higher qualifications are able to identify the problems more quickly and they also are more inclined to seek assistance. By **strengthening the involvement of the research and educational institutes**, a more sector-oriented training system for advisers can be developed, first of all for the advis-

- ers providing services against payment. The different compulsory training requirements – set as prerequisite for obtaining certain subsidies – may be of assistance for improving the farmers' preparedness; however some producers – **mainly those of advanced age** – are reluctant to return to school. For them, by way of compromise, **a choice has to be offered**: if they do not wish to extend their own knowledge through participating in training, they should use special advisory services. Setting as condition for purchasing or inheriting cultivable land the existence or obtaining of agricultural qualifications – as is also applied in international practice – would be of assistance in improving the professional standard.
8. The trust of the user side and thus increasing the demand for advisory services subject to payment may be improved in the short term by making disbursement of the subsidies smoother and by strengthening the co-operation among the current participants of the existing system. It is suggested to develop the advisory system subject to payment on the basis and building upon the established clientele of the client support advising. Enhanced activity of the advisers granting services against payment (extensive propagation of their services, self-management) is necessary for developing **advisory services operated as a full time activity**. Thus, the advisory activity becomes the main source of income, **motivating the advisers** to establish and to retain the widest possible range of clients.
 9. Domestic experiences show that – though required by the EU regulations – it is **ill-advised** to compulsorily **establish the scope of activities to be covered by advisers** in the legislation. It is more favourable and better encouraging the demand for services if farmers can decide themselves when and in what matters they wish to require seek advice.

Kivonat

A mezőgazdasági tanácsadás, szaktanácsadás jelentős múltra tekint vissza hazánkban. A szolgáltatás legfőbb célja, hogy a gazdák részére továbbított legfrissebb információk és ismeretek közvetítésével hozzájáruljon a hatékony és eredményes gazdálkodáshoz. A hazai gazdálkodók szakmai felkészültségében jelentős hiányosságok tapasztalhatók. A különbségek nem kizárólag a gazdaságvezetők képzettségében mutatkoznak meg, de az üzemméretben, a tevékenység során elért eredményekben is tetten érhetők. A hatékonyan működő szaktanácsadási rendszer a hiányosságokat hivatott kiküszöbölni, illetve az említett különbségeket csökkenteni. A tanulmány először a szakirodalom elemzésével vizsgálja a hatékony szaktanácsadási rendszer kialakításának és működésének követelményeit a mezőgazdaságban. Ezt követően a szolgáltatói oldal és a felhasználók empirikus vizsgálatával tárja fel, hogy a hazai rendszer megfelel-e ezeknek a követelményeknek. A kutatás kimutatta, hogy a hatékony rendszerrel szemben támasztott követelmények hazánkban csak részben teljesülnek, a jelenlegi struktúra számos területen beavatkozást igényel. Úgy véljük hosszabb távon a tanácsadás piacvezérelt tétele szolgálja leginkább a hatékonyság megteremtését. Ehhez rövid távon a térítés nélkül és a térítés ellenében végezhető szolgáltatások pontos meghatározására, a szolgáltatók számának csökkentésére, a tanácsadásban részt vevő szolgáltatók közötti párhuzamosságok kiküszöbölésére, a rendszer szereplői közötti kapcsolatrendszer erősítésére, igényre szabott kutatásokra, az oktatás, a kutatás és a tanácsadás szorosabb együttműködésére, valamint a felhasználói igényekre szabott szolgáltatásokra van szükség.

Abstract

Institutional Conditions and Operational Experiences of Agricultural Advising

Agricultural consulting and professional advising have remarkable traditions in Hungary. The main purpose of the services is to contribute to the efficient and profitable farming activity through transmitting the most recent information and knowledge to farmers. There are big deficiencies in the professional preparedness of domestic farmers. Differences are observed not only in respect of the level of qualifications of the farm leaders, but also in the farm size and the success of their operation. An efficiently operating advisory system has the task of eliminating the inadequacies and reducing these differences. Firstly, the study has investigated the requirements for establishing and operating an efficient special advisory system in agriculture through analysing the relevant literature. It has then examined, through an empirical survey of the service providing side and of the users, whether the domestic system was in compliance with such requirements. The assessment has shown that the requirements of an efficient system are only partially met in Hungary; the existing structure needs intervention in several areas. We believe the transformation of the advisory activities towards being driven by the market would best contribute to improving their efficiency. For this purpose, in the short term, it is necessary to accurately define the services that may be provided free of charge or in return for payment, to reduce the number of service providers, eliminate parallel activities of the service providers participating in advising, to strengthen the relationships among the participants, to conduct research adjusted to the needs, to ensure stricter co-operation between education, research and advising and to provide services adjusted to the users' requirements.

Irodalomjegyzék

1. A Földművelésügyi Minisztérium pályázati felhívása a Mezőgazdasági Fejlesztési Alapból a szaktanácsadás céljára igényelhető támogatásokra. Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Értesítő 1993/4. szám. Budapest, 1993. március 19.
2. A. W. van den Ban – H. S. Hawkins (1988): Mezőgazdasági szaktanácsadás. Mezőgazda Kiadó. Budapest. 1996.
3. Az ÚMVP Irányító Hatóságának 2/2009 (I.28.) közleménye az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a szaktanácsadási szolgáltatások igénybevételéhez nyújtandó támogatásoknak a Területi Szaktanácsadási Központok ügyfelei részére 2009. évben rendelkezésre álló kvótáiról.
4. Cser János (2001): Regionális agrárszaktanácsadó hálózat modelljének kialakítása és működésének tapasztalatai az észak-nyugat-magyarországi régióban. PhD értekezés. Keszthely, 2001.
5. Dorgai László szerk. (2008): A közvetlen támogatások feltételezett leépítésének társadalmi-, gazdasági- és környezeti hatásai (első megközelítés). AKI Tanulmány 2008. 6. szám
6. Enese László (1997): A mezőgazdasági szaktanácsadás tudománya XXXVII. évfolyam, 7. szám.
7. Füsi Erzsébet (2009): Mezőgazdasági szaktanácsadás Magyarországon. A falu 2009. XXIV. Évf. 3. sz.
8. Gallusz László (2008): Agrogazdálkodás dán módra.
<http://archiv.magyarso.com/arhiva/2008/02/26/main.php?l=j13.htm>
9. Hamza Eszter – Tóth Erzsébet (2006): Az egyéni gazdaságok eltartó-képessége, megélhetésben betöltött szerepe. AKI Tanulmány 2006. 2. szám.
10. Hoffmann Volker et al. (1994): Landwirtschaftliche Beratung in der Bundesrepublik Deutschland – Organisationsformen und aktuelle Probleme. Universität Hohenheim, Egyetemi jegyzet. In Cser (2001)
11. <http://www3.ekf.tuke.sk/work/Konferencia%20Herlany/zbornikCD/doc/Mis.pdf>
12. Jacobsen Chanoch Dr. szerk. (1983): Principles and methods of extension work. The Israel association for International Cooperation. Israel, 1983.
13. Jelentés a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről. ÁSZ jelentés. 2007. június. http://www.fvm.gov.hu/doc/upload/200706/asz_fvm.pdf
14. Jelentés az ÚMVP végrehajtásának 2007. évi előrehaladásáról. Budapest, 2008. december.
15. Jelentés az ÚMVP végrehajtásának 2008. évi előrehaladásáról. Budapest, 2009. december.
16. Kapronczai István szerk. (2005): A mezőgazdasági termelők alkalmazkodóképességének jellemzői (gazdálkodói válaszok időszerű kérdésekre. AKI Tanulmány. 2005 6. szám.
17. Kozári József (2002): A szaktanácsadás rendszere az Európai Unióban és Magyarországon. <http://www.celodin.org/read.php?lang=hu&pid=3396>
18. Kozári József szerk. (2000): Szaktanácsadás a mezőgazdaságban. Dinasztia Kiadó Budapest.

19. Kőváriné dr. Bartha Ágnes (2009): Vásárokról, piacokról – avagy eladó az egész világ? Dél-Alföldi Regionális Gazda – Társ hírlevél. XIV/9. szám. 2009. október.
20. Lajkó Ákos (2009): Országos Falugazdász Emlékülés Szent István Egyetem, Gödöllő 2009. február 27. http://www.mgszh.gov.hu/index.html?akt_menu=14&hir_reszlet=124
21. Magda Sándor (2003b): A szaktanácsadás hozzájárulása a magyar mezőgazdaság beilleszkedéséhez és fejlődéséhez az Európai Unióban. Gazdálkodás XLVII. Évf. 2003. 2 szám.
22. Magda Sándor Dr. (2003a): Informatika a szaktanácsadásban és a felnőttképzésben. <http://miau.gau.hu/magisz/2003/mta/magda.ppt>
23. Majoros Pál Dr. (2004): A kutatás módszertani alapjai. Perfekt kiadó. Budapest, 2004.
24. Nagy Zoltán (2004): A szaktanácsadás új értelme és felelőssége a vidékfejlesztési munkában. Mezőhír 2004 VIII. évfolyam, május. Budapest, 2004.
25. Pályázati felhívás a Mezőgazdasági és Erdészeti Alapból a szaktanácsadás céljára pályázat útján igényelhető támogatásokról. Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Értesítő 1995/8. szám. Budapest, 1995. május 22.
26. Pályázati felhívás a Mezőgazdasági Fejlesztési Alapból a szaktanácsadás céljára igényelhető támogatásokról. Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Értesítő 1994/9. szám. Budapest, 1994. május 3.
27. Pető Károly – Nagy Géza (2002): A mezőgazdasági szaktanácsadás szerepe a vidékfejlesztésben. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok. Szaktanácsadási és Vidékfejlesztési Szekció. Debrecen, 2002.
28. Popp József– Potori Norbert – Udovecz Gábor szerk. (2009): A versenyesélyek javításának lehetőségei a magyar élelmiszergazdaságban. Alapanyag-termelő vagy nagyobb hozzáadott-értékű termékeket előállító ország leszünk? Kamarai anyag. AKI Budapest, 2009. május.
29. Pulai Gyula Dr. (2009): A felnőttképzési rendszerek hatékonysága nemzetközi összehasonlításban. ÁSZ Kutató Intézete Tanulmány. Budapest 2009. október.
30. Soltész Miklós (2000): Szaktanácsadás az agrárgazdaságban. Gazdálkodás XLIV. Évfolyam 1. szám.
31. Swanson B. (1984): Agricultural Extension. FAO, Rome. In: Kozári József szerk. (2000): Szaktanácsadás a mezőgazdaságban. Módszertani Útmutató. Dinasztia kiadó. Budapest, 2000.
32. Szendrő Péter et al. (1997): A minőség humánpolitikai dimenziói az agrárgazdaságban AGRO 21 FÜZETEK 13. (1997).
33. Székely Erika (2009): Nemzedékváltás a mezőgazdaságban. AKI Információs Kiadvány. 2009. 2. szám. Budapest, 2009.
34. Szilágyi Anetta (2009): A 2007-2013-as szaktanácsadói hálózat tagállami szintű összehasonlítása. FVM VKSZI kézirat.
35. Teresa Mis (2009): Agricultural Advisory institutions on European Union Countries. Ekonomická fakulta TU v Kosciach. Narodna a regionalna ekonomika VI. University of Rzeszow Faculty of Economics.
36. Tordai Péter (2004): Az eredmények terjesztése a strukturális alapok esetében. <http://www.celodin.org/search.php?lang=hu&pattern=tordai+p%E9ter>

37. Tóth Erzsébet et al (2002): Az agrárgazdaság átalakuló szerepe a vidéki foglalkoztatásban, különös tekintettel az EU-csatlakozásra. AKII Tanulmány 2002. 4. szám.
38. Tóth Krisztina (2005): Az agrár-szaktanácsadás helye a mezőgazdasági ismereti rendszerben, fejlesztési lehetőségeinek magalapozása Magyarországon. Doktori értekezés. Gödöllő, 2005.
39. Vámosi Sándor (1999): Gondolatok a magyar szaktanácsadói hálózat fejlesztéséhez. DATE Mezőgazdasági, Víz- és Környezetgazdálkodási Kar, Szarvas, kézirat.
40. Vér András – Karácsony Péter – Cser János (2007): A Nyugat-Dunántúli Regionális Szaktanácsadó Központ tevékenysége egy működő projekt tükrében.
<http://odin.agr.unideb.hu/AVA3/Beerkezett/Cser%20J%C3%A1nos/>
41. Vincze József (2008): Tájékoztató a Szaktanácsadói Névjegyzékben lévő szaktanácsadók 2007. évi tevékenységéről szóló jelentések tapasztalatairól és eredményeiről. Kézirat.
42. Vincze József (2009): Tájékoztató a Szaktanácsadói Névjegyzékben lévő szaktanácsadók 2008. évi tevékenységéről szóló jelentések tapasztalatairól és eredményeiről. Kézirat.
43. VKSZI (2009): szaktanácsadói névjegyzék 2009.08.31. állapot.
<http://www.vkszi.hu/cikk.php?id=959>

Kapcsolódó jogszabályok

1. 1698/2005 EK rendelet az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról.
2. 1782/2003 EK rendelet a közös agrárpolitika keretébe tartozó közvetlen támogatási rendszerek közös szabályainak megállapításáról és a mezőgazdasági termelők részére meghatározott támogatási rendszerek létrehozásáról, továbbá a 2019/93/EGK, 1452/2001/EK, 1453/2001/EK, 1454/2001/EK, 1868/94/EK, 1251/1999/EK, 1254/1999/EK, 1673/2000/EK, 2358/71/EGK és a 2529/2001/EK rendeletek módosításáról.
3. 1974/2006 EK rendelet az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról szóló 1698/2005/EK tanácsi rendelet részletes alkalmazási szabályainak megállapításáról.
4. 73/2009 EK rendelet a közös agrárpolitika keretébe tartozó, mezőgazdasági termelők részére meghatározott közvetlen támogatási rendszerek közös szabályainak megállapításáról és a mezőgazdasági termelők részére meghatározott egyes támogatási rendszerek létrehozásáról, az 1290/2005/EK, a 247/2006/EK és a 378/2007/EK rendelet módosításáról, valamint az 1782/2003/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.
5. 102/2001 (XII. 16.) FVM rendelet az agrárgazdasági célok 2002. évi költségvetési támogatásáról. Magyar Törvénytár
6. 109/1997 (XII. 30.) FM rendelet az agrárgazdasági célok 1998. évi költségvetési támogatásáról. Magyar Törvénytár
7. 13/2006 (II. 7.) FVM rendelet a 2004. évi nemzeti hatáskörben nyújtott agrár- és vidékfejlesztési támogatások igénybevételének feltételeiről szóló 25/2004. (III.3.) FVM rendelet módosításáról. Magyar Törvénytár.

8. 177/1995 Kormányrendelet egyes agrárgazdasági célok 1996. évi költségvetési támogatásáról. Magyar Közlöny 1995/117. szám.
9. 25/2004 (III. 3.) FVM rendelet a 2004. évi nemzeti hatáskörben nyújtott agrár- és vidékfejlesztési támogatások igénybevételének feltételeiről. Magyar Törvénytár.
10. 274/2006 Kormányrendelet a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal létrehozásáról és működéséről.
11. 3/1997 (I. 18.) FM rendelet az agrárgazdasági célok 1997. évi költségvetési támogatásáról. Magyar Törvénytár.
12. 3/2003 (I. 24.) FVM rendelet az agrárgazdasági és vidékfejlesztési célok 2003. évi költségvetési támogatásáról. Magyar Törvénytár.
13. 5/2001 (III. 3.) FVM rendelet az agrárgazdasági célok 2001. évi költségvetési támogatásáról. Magyar Törvénytár.
14. 52/2007 FVM rendelet az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a szaktanácsadási szolgáltatások igénybevételéhez nyújtandó támogatások részletes feltételeiről.
15. 6/2000 (II. 26.) FVM rendelet az agrárgazdasági célok 2000. évi költségvetési támogatásáról. Magyar Törvénytár.
16. 73/2007 FVM rendelet a közös agrárpolitika keretébe tartozó egyes támogatási rendszerek működését segítő mezőgazdasági szaktanácsadó rendszerről.
17. 79/2007 FVM rendelet az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról szóló 1698/2005/EK tanácsi rendelet 59. cikke szerinti készségek elsajátítására, ösztönzésére és végrehajtására igénybe vehető támogatás részletes feltételeiről.
18. 8/1999 (I. 20.) FVM rendelet az agrárgazdasági célok 1999. évi költségvetési támogatásáról. Magyar Törvénytár.
19. 90/2009 FVM rendelet az agrár-szaktanácsadói tevékenység engedélyezéséről.

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: Az egyéni gazdálkodók száma és aránya mezőgazdasági képzettség szerint	11
2. táblázat: A saját fogyasztáson felül és a kizárólag értékesítésre termelő egyéni gazdálkodók szakmai képzettségi szintje	12
3. táblázat: A tagországok gazdálkodóinak szakmai felkészültsége, 2005	16
4. táblázat: A mezőgazdasági képzettségi szintek arányainak változása 2000-2005 között.....	17
5. táblázat: A mezőgazdasági szaktanácsadás hazai támogatása 1993-2006 közötti időszakban.....	30
6. táblázat: Az ÚMVP szaktanácsadást támogató jogcím keretében benyújtott szerződések alakulása.....	32
7. táblázat: Tanácsadói rendszerek az Unió tagországaiban az állami szerepvállalás és a finanszírozás szerint	35
8. táblázat: Az interjúkérdésekkel megkeresett agrár-tanácsadásban részt vevők köre.....	41
9. táblázat: Az igényelt szaktanácsadási szolgáltatások előfordulási gyakorisága 2007-2009	49
10. táblázat: A TSzK szaktanácsadási szerződéseinek igényelt szolgáltatások szerinti megoszlása	50
11. táblázat: Az empirikus vizsgálatban részt vevő felhasználói oldal főbb jellemzői.....	54

Ábrák jegyzéke

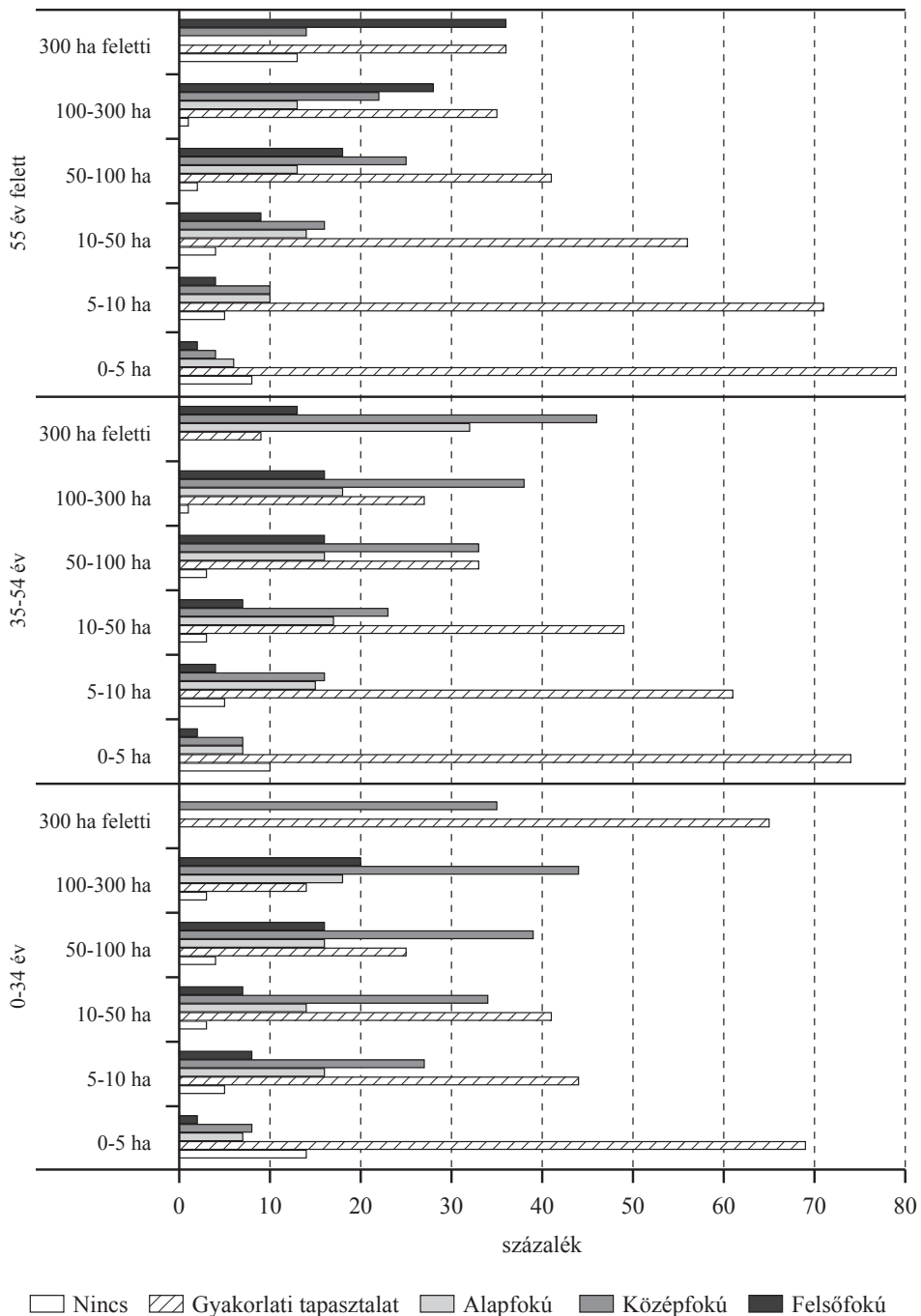
1. ábra: Az egyéni gazdálkodók mezőgazdasági végzettsége a gazdaság földterületének mérete szerint, 2007	13
2. ábra: Az egyéni gazdálkodók mezőgazdasági végzettsége korcsoportok szerint, 2007	14
3. ábra: A hazai mezőgazdasági tanácsadás formái, szereplői	22

MELLÉKLETEK

Mellékletek jegyzéke

1. melléklet: A saját fogyasztáson felül és a csak értékesítésre termelő gazdaságok vezetőinek iskolázottsági mutatói korcsoportok szerint, 2007.....	81
2. melléklet: A Mezőgazdasági Szaktanácsadó Rendszer (MSZR) szereplőinek feladatai	82
3. melléklet: A hazai agrár-tanácsadás SWOT-elemzése	84
4. melléklet: Interjúkérdések	85
5. melléklet: Kérdőív a gazdálkodók részére	87

A saját fogyasztáson felül és a csak értékesítésre termelő gazdaságok vezetőinek iskolázottsági mutatói korcsoportok szerint, 2007

Forrás: KSH adatszolgáltatása alapján saját számítás

A Mezőgazdasági Szaktanácsadó Rendszer (MSZR) szereplőinek feladatai

Az **Országos Szaktanácsadási Központ**, melynek szerepét a 73/2007 FVM rendelet értelmében az FVM-VKSZI látja el. Feladatai körében a mezőgazdasági szaktanácsadó rendszer hatékony működésének elősegítése érdekében ellátja:

- a) a mezőgazdasági szaktanácsadók képzésének, továbbképzésének és vizsgáztatásának szervezését,
- b) a mezőgazdasági szaktanácsadók munkájának értékelésével összefüggő feladatokat,
- c) az irányító hatóság nevében és megbízása szerint ellátja a területi szaktanácsadási központok szaktanácsadási tevékenységének ellenőrzésével kapcsolatos feladatokat,
- d) az Országos Szaktanácsadási Bizottság titkársági feladatait,
- e) a mezőgazdasági szaktanácsadók munkáját segítő informatikai rendszer működtetését, valamint
- f) az Európai Unió tagországainak mezőgazdasági szaktanácsadó szervezeteivel kapcsolatot létesít és tart fenn, a nemzetközi kapcsolatok keretében képviseli a magyar mezőgazdasági szaktanácsadást.

A **regionális szaktanácsadási központok (RSzK)**, melyek szerepét Magyarországon felsőoktatási intézmények (egyetemek, főiskolák töltik be). Feladatai:

- a) a régió határain belül szolgáltatásaival elősegíti a területi szaktanácsadási központok szaktanácsadási munkáját, tevékenységét,
- b) a régióban naprakész, régió-specifikus információkkal látja el a területi szaktanácsadási központokat és elősegíti a szaktanácsadók és az ügyfelek kapcsolatteremtését,
- c) az Országos Szaktanácsadási Központtal együttműködve végzi a szaktanácsadók rendszeres képzését és továbbképzését a régióban,
- d) közreműködik a területi szaktanácsadási központok kijelölésével kapcsolatos eljárásában,
- e) részt vesz a szaktanácsadók és területi szaktanácsadási központok tevékenységének folyamatos értékelésében,
- f) együttműködik az adott régió köztestületi és szakmai érdekképviseleti szervezeteivel és más civil szervezetekkel,
- g) kapcsolatot tart a szakmai szaktanácsadási központokkal, valamint a mezőgazdasági ismeretátadási és információs rendszer többi tagjával.

A **területi szaktanácsadási központok (TSzK)**, akkreditált szervezetek, gyakori, hogy a területi agrárkamarák alakítottak TSzK-t. Feladatai:

- a) a mezőgazdasági termelők és erdőgazdálkodók igényei alapján szaktanácsadási szolgáltatást nyújt, polgári jogi szerződés keretében,
- b) megrendelése teljesítéséhez szervezi és irányítja a szaktanácsadóinak a munkáját, kapcsolatot tart a témaspecialistákkal, a szakmai szaktanácsadási központokkal, támogatja azok munkáját,
- c) az RSzK-ból érkező információt szükség szerint továbbítja a szaktanácsadók felé,
- d) összegyűjti, értékeli és továbbítja a szaktanácsadói tevékenység során keletkezett, e rendeletben, valamint az 52/2007. (VI. 28.) FVM rendelet által előírt adatokat,

- e) együttműködik a helyi-, kistérségi-, köztisztületi- és szakmai érdekképviselői szervezetekkel,
 - f) mezőgazdasági szaktanácsadási tevékenysége minőségének biztosítására megfelelő szabályozást alakít ki,
 - g) munkája során gondoskodik az etikai normák betartásáról,
 - h) teljesíti az 1782/2003/EK, valamint az 1974/2006/EK rendeletben a szaktanácsadást szolgáltató szervezetekre vonatkozóan meghatározott követelményeket,
 - i) az Országos Szaktanácsadási Központ által meghatározottak szerint évenként írásos beszámolót készít az előző évi szaktanácsadási tevékenységéről, és azt elektronikus úton vagy gépi adathordozón minden év február 28-ig be kell nyújtania a székhelye szerint illetékes RSzK-hoz [a belföldön csak telephellyel rendelkező TSzK-nak ahhoz az RSzK-hoz kell a beszámolót benyújtania, amelyhez a 7. § (2) bekezdése szerint a TSzK-ként való elismerés iránti kérelmet benyújtotta],
 - j) a teljesített szaktanácsadási szolgáltatás minden eseményét naplóban rögzíti, amelyet a szolgáltatást igénybe vevő aláírásával igazol,
 - k) a nyújtott szaktanács lényegi elemeit írásban is átadja a szolgáltatást igénybe vevő mezőgazdasági termelőnek vagy erdőgazdálkodónak.
- (2) A TSzK a szaktanácsadási szolgáltatásról vezetett naplót, valamint a szaktanácsok írásba foglalt dokumentumait legalább 5 évig köteles megőrizni és az FVM VKSZI ellenőreinek kérésére bemutatni.

A hazai agrár-tanácsadás SWOT-elemzése

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> - Területileg kiterjedt, működőképes intézményi és informatikai háttér. - A térítésmentes (ügyfeleket kiszolgáló) tanácsadás a gazdálkodók jelentős hányadát (80%) eléri. - A gazdálkodók segítségkérési szándéka és hajlandósága fokozatosan (mérsékelten) javul. - Az oktatási, továbbképzési intézmények, kutatóhelyek megbízható szakmai bázist jelentenek a gazdálkodók és a tanácsadók részére egyaránt. - A piaci verseny erősödése mindkét oldalon ösztönző erővel hat. 	<ul style="list-style-type: none"> - A térítésmentes és a térítéses tanácsadás intézményi hálózata bonyolult, nehezen áttekinthető, feladataikban sok a párhuzamosság, az átfedés. - A szolgáltatók tevékenységében nincs feladat-specifikus koordináció, sok a szereplő, formális, vagy teljesen hiányzik az együttműködés. - A gazdálkodók segítségkérési hajlandósága a javuló tendencia ellenére alacsony. - A névjegyzéki szaktanácsadási szolgáltatást igénybe vevők támogatási igénye, a kérelmek száma csökken. - A szaktanácsadás potenciális ügyfeleit jelentő termelők szakmai felkészültsége hiányos. - A szaktanácsadók továbbképzése nem elég szakmaspecifikus, esetenként alacsony színvonalú, nem „életszerű”. - Hiányzik a közös, a termelés eredményeivel mérhető érdekelttség. - A tanácsadók zöme kiegészítő tevékenységként végzi munkáját. - A tanácsadók munkájának minősítése, az összeférhetlenség ellenőrzése nem megoldott (forráshiány). - Hiányzik a pozitív példa terjesztése.
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> - A feladatlehatárolt ingyenes és térítéses tanácsadás egymásra épülése fokozza a rendszer hatékonyságát. - Az ingyenes tanácsadás kiépült ügyfélkörével jelentősen bővíthető a térítéses tanácsadás piaca - A felhasználói oldal felkészültségi hiányosságai megerősítik a tanácsadás, szaktanácsadás szerepét. - A szaktanácsadók szakmai továbbképzése hozzájárul a felhasználói oldal bizalmának kialakulásához. - A szaktanácsadási módszerek szélesebb palettájával növelhető a szolgáltatás iránti kereslet. - A pozitív tapasztalatok bemutatása növeli a segítségkérési hajlandóságot. - Az éves nyilatkozattétellel csökkenthető az összeférhetlenség problémája. 	<ul style="list-style-type: none"> - Felhasználók bizalomvesztése. - Szolgáltatás iránti igények további csökkenése. - A kereslet visszaesése tovább csökkenti a felhasználók amúgy is igen alacsony felkészültségét. - A termelők piaci versenyeselejeinek romlása. - Romlik a felzárkózás lehetőségeinek kihasználása. - Uniós források elvesztése. - Visszaélések növekedése, adózás megkerülése. (A szaktanácsadói szolgáltatásokat a hivatalos utat megkerülve írásos szerződés nélkül végzik.)

Interjúkérdések

„A mezőgazdasági szaktanácsadás hazai feltételei és működési tapasztalatai – kritika és koncepció” munkatervi feladathoz

A kutatás/tanulmány célja megismerni a jelenlegi hazai mezőgazdasági tanácsadási rendszer felépítését, szereplőit, a szereplők feladatait, egymással és a szaktanácsadás mellett működő ügyfélszolgálati tanácsadással, valamint a termeléshez szükséges importgyártók és forgalmazók tanácsadóival meglévő kapcsolatait. Betekintést nyerni a rendszer gyakorlati működésébe, a szolgáltatói oldal tapasztalatain keresztül feltárni az elért eredményeket, a működés során felmerült nehézségeket, problémákat.

Interjúkérdések a hazai mezőgazdasági tanácsadásban részt vevő intézményeknél

1. Kérem, tájékoztasson az Önök intézményének/szervezetének tevékenységéről, a mezőgazdasági tanácsadásban való közreműködésük formájáról (államilag finanszírozott, piaci alapon működő profitorientált, vegyes, tanácsadók szolgáltatásának igénybevétele államilag támogatott).
2. A tanácsadás milyen szerepet tölt be az Önök intézményén/szervezetén belül? (Felépítésben, a bevételi forrásban való megjelenés.)
3. Intézetük/szervezetük milyen szerepet tölt be, milyen feladatokat lát el a hazai mezőgazdasági szaktanácsadásban? (Koordinátor, adminisztrációs tevékenység, megvalósítás – közvetlen tanácsadás a gazdáknak, ellenőrzés, képzés, továbbképzés stb.)
4. Milyen kapcsolatban van az intézetük/szervezetük a hazai tanácsadásban részt vevő egyéb intézményekkel/szervezetekkel? Ismerik-e a tanácsadás egyéb képviselőit, illetve tájékozódnak-e egymás munkájáról?
5. Véleménye szerint van-e verseny a tanácsadásban részt vevő intézmények/szervezetek között?
6. Mi a véleménye megfér-e egymás mellett a piaci alapon működő és az ingyenes tanácsadás? Milyen előnyei vannak, miben tud többet nyújtani az egyik, illetve a másik?
7. Milyennek ítéli meg a hazai mezőgazdasági tanácsadók/szaktanácsadók szakmai szintjét, tanácsadói kvalitásait?
8. Ön milyennek látja az oktatás, a kutatás és a tanácsadás kapcsolatát hazánkban? Mi ennek az oka?
9. Ön milyennek ítéli a gazdálkodók szakmai felkészültségét, illetve segítségkérési szándékukat, hajlandóságukat?
10. Milyen gazdálkodói kör (képzettség, kor, méret) keresi meg Önöket?
11. Ön hogy látja, a gazdálkodók milyen témában igénylik leginkább a tanácsadást?
12. A jelenlegi mezőgazdasági tanácsadói/szaktanácsadói rendszert megfelelőnek, átláthatónak, és kellően hatékonnak ítéli-e?

13. Van-e javaslata egy hatékonyabb (a gazdák számára még elfogadhatóbb, az elvárt funkcióknak megfelelőbb) tanácsadási/szaktanácsadási rendszer megvalósítására?
14. Véleménye szerint hogyan, mivel lehetne ösztönözni a gazdálkodókat arra, hogy nagyobb mértékben támaszkodjanak a tanácsadók munkájára?
15. Véleménye szerint hogyan lehet mérni a tanácsadás hatékonyságát? Mi a helyzet az Önök esetében?
16. Amennyiben mérik a hatékonyságot, úgy alkalmaznak-e konkrét mutatókat (objektív, szubjektív).
17. Amennyiben nem, úgy mit gondol, mi alapján lehetne mégis kimutatni a hatékonyságot, hogyan lehetne mégis valamilyen mérési rendszert kidolgozni?
18. A tanácsadást követően megismerik felmérik-e a gazdálkodók elégedettségét, kérnek-e visszajelzéseket?
19. Ön hogy látja a mezőgazdasági szaktanácsadásnak mekkora lehet a szerepe az ÚMVP prioritásainak közvetítésében, illetve a célkitűzések megvalósulásában? (A gazdaságok versenyképességének javításában, a fenntartható gazdálkodás megvalósulásában, a vidéki életminőség javításában, munkahelyek teremtése, megőrzése stb.)
20. Az eddig elhangzottakon túl van-e valamilyen véleménye, mondanivalója a tanácsadással/szaktanácsadással kapcsolatban?

Kérdőív a gazdálkodók részére

Gazdálkodót érintő kérdések:

1. Gazdálkodó kora: ____ év
2. Legmagasabb iskolai végzettsége:
 1. Alapfok
 2. Középfok
 3. Felsőfok
3. Mezőgazdasági végzettsége:
 1. Nincs
 2. Gyakorlat
 3. Alap
 4. Közép
 5. Felső
4. Gazdálkodás termelési tevékenységének iránya:
 1. Növénytermesztés
 2. Állattenyésztés
 3. Ültetvénygazdálkodás
 4. Egyéb, éspedig: _____
5. Gazdaságának mérete: ____ ha

Állatállomány: állatfaj: _____, ____ db

 állatfaj: _____, ____ db

 állatfaj: _____, ____ db
6. Vállalkozásának formája:
 1. Östermelő,
 2. Egyéni vállalkozó,
 3. Gazdasági társaság
7. Milyen státuszban tevékenykedik?
 1. főállás,
 2. részidő,
 3. nyugdíj mellett
 4. egyéb
8. Elegendőnek tartja-e a gazdálkodáshoz szükséges ismereteit?
 1. Igen
 2. Nem

9. Milyen formában bővíti ismereteit?

1. Továbbképzzi magát	☐
2. Szaktanácsadói szolgáltatást vesz igénybe	
3. Különböző szervezetekkel tart kapcsolatot	
4. Egyéb, éspedig _____	

10. Hajlandó-e anyagot hozni szakmai ismeretei bővítése érdekében?

1. Igen	☐
2. Igen, de jelenleg nincs rá lehetősége	
3. Nem	

Mezőgazdasági tanácsadást érintő kérdések

11. Ismeri-e Ön a mezőgazdasági tanácsadásban részt vevő szervezeteket?

1. Falugazdász hálózat:			
1. igen	2. hallott róluk	3. nem	☐
2. Kamarai tanácsadók:			
1. igen	2. hallott róluk	3. nem	☐
3. Névjegyzéki tanácsadás:			
1. igen	2. hallott róluk	3. nem	☐
4. Helyi Vidékfejlesztési Iroda (HVI):			
1. igen	2. hallott róluk	3. nem	☐
5. Input-anyaggyártók és forgalmazók ¹ :			
1. igen	2. hallott róluk	3. nem	☐
6. Szakmai szervezetek, érdekképviseltek:			
1. igen	2. hallott róluk	3. nem	☐

12. Ismeri-e az egyes szervezetek tevékenységi körét, feladatait?

1. Falugazdász hálózat:			
1. igen	2. hallott róluk	3. nem	☐
2. Kamarai tanácsadók:			
1. igen	2. hallott róluk	3. nem	☐
3. Névjegyzéki tanácsadás:			
1. igen	2. hallott róluk	3. nem	☐
4. Helyi Vidékfejlesztési Iroda (HVI):			
1. igen	2. hallott róluk	3. nem	☐
5. Input-anyaggyártók és forgalmazók:			
1. igen	2. hallott róluk	3. nem	☐
6. Szakmai szervezetek, érdekképviseltek:			
1. igen	2. hallott róluk	3. nem	☐

¹ (szaporító-, tenyészanyag, műtrágya, növényvédőszer stb.)

13. Ön igénybe veszi-e a szervezetek szolgáltatásait?

1. Falugazdász hálózat:

1. igen	2. nem	☐
a. Amennyiben nem, úgy ennek mi az oka?		☐
	1. Nem ismeri a tevékenységi körét	
	2. Nem tudja hol található meg a képviselő	
	3. Túl messze van a telephelyétől	
	4. Nem alakult ki a bizalma a szervezet felé	
	5. Nincs ideje ezzel foglalkozni	
	6. Nincs rá anyagi forrása	
	7. Egyéb, éspedig _____	

2. Kamarai tanácsadók:

1. igen	2. nem	☐
b. Amennyiben nem, úgy ennek mi az oka?		☐
	1. Nem ismeri a tevékenységi körét	
	2. Nem tudja hol található meg a képviselő	
	3. Túl messze van a telephelyétől	
	4. Nem alakult ki a bizalma a szervezet felé	
	5. Nincs ideje ezzel foglalkozni	
	6. Nincs rá anyagi forrása	
	7. Egyéb, éspedig _____	

3. Névjegyzéki tanácsadás:

1. igen	2. nem	☐
c. Amennyiben nem, úgy ennek mi az oka?		☐
	1. Nem ismeri a tevékenységi körét	
	2. Nem tudja hol található meg a képviselő	
	3. Túl messze van a telephelyétől	
	4. Nem alakult ki a bizalma a szervezet felé	
	5. Nincs ideje ezzel foglalkozni	
	6. Nincs rá anyagi forrása	
	7. Egyéb, éspedig _____	

4. Helyi Vidékfejlesztési Iroda (HVI):

1. igen	2. nem	☐
d. Amennyiben nem, úgy ennek mi az oka?		☐
	1. Nem ismeri a tevékenységi körét	
	2. Nem tudja hol található meg a képviselő	
	3. Túl messze van a telephelyétől	
	4. Nem alakult ki a bizalma a szervezet felé	
	5. Nincs ideje ezzel foglalkozni	
	6. Nincs rá anyagi forrása	
	7. Egyéb, éspedig _____	

5. Input-anyaggyártók és forgalmazók:

1. igen 2. nem
- e. Amennyiben nem, úgy ennek mi az oka?
1. Nem ismeri a tevékenységi körét
 2. Nem tudja hol található meg a képviselő
 3. Túl messze van a telephelyétől
 4. Nem alakult ki a bizalma a szervezet felé
 5. Nincs ideje ezzel foglalkozni
 6. Nincs rá anyagi forrása
 7. Egyéb, éspedig _____

6. Szakmai szervezetek, érdekképviselők

1. igen 2. nem
- f. Amennyiben nem, úgy ennek mi az oka?
1. Nem ismeri a tevékenységi körét
 2. Nem tudja hol található meg a képviselő
 3. Túl messze van a telephelyétől
 4. Nem alakult ki a bizalma a szervezet felé
 5. Nincs ideje ezzel foglalkozni
 6. Nincs rá anyagi forrása
 7. Egyéb, éspedig _____

7. Amennyiben nem, úgy milyen feltételek mellett venné igénybe mégis a szolgáltatást?

- a. Falugazdász hálózat
1. Jobban ismerné a feladatukat, a tevékenységüket
 2. Tudná hol érhetőek el
 3. Közelebb lennének Önhöz
 4. Nagyobb bizalommal lenne feléjük
 5. Több ideje lenne ezzel foglalkozni
 6. Lenne rá anyagi forrása
 7. Egyéb, éspedig _____
- b. Kamarai tanácsadók
1. Jobban ismerné a feladatukat, a tevékenységüket
 2. Tudná hol érhetőek el
 3. Közelebb lennének Önhöz
 4. Nagyobb bizalommal lenne feléjük
 5. Több ideje lenne ezzel foglalkozni
 6. Lenne rá anyagi forrása
 7. Egyéb, éspedig _____
- c. Névjegyzéki tanácsadók
1. Jobban ismerné a feladatukat, a tevékenységüket
 2. Tudná hol érhetőek el
 3. Közelebb lennének Önhöz
 4. Nagyobb bizalommal lenne feléjük
 5. Több ideje lenne ezzel foglalkozni
 6. Lenne rá anyagi forrása
 7. Egyéb, éspedig _____

d. HVI

1. Jobban ismerné a feladatukat, a tevékenységüket
2. Tudná hol érhetőek el
3. Közelebb lennének Önhöz
4. Nagyobb bizalommal lenne feléjük
5. Több ideje lenne ezzel foglalkozni
6. Lenne rá anyagi forrása
7. Egyéb, éspedig _____

8. Input-anyaggyártók és forgalmazók: igen nem

1. Jobban ismerné a feladatukat, a tevékenységüket
2. Tudná hol érhetőek el
3. Közelebb lennének Önhöz
4. Nagyobb bizalommal lenne feléjük
5. Több ideje lenne ezzel foglalkozni
6. Lenne rá anyagi forrása
7. Egyéb, éspedig _____

9. Szakmai szervezetek, érdekképviseltek

1. Jobban ismerné a feladatukat, a tevékenységüket
2. Tudná hol érhetőek el
3. Közelebb lennének Önhöz
4. Nagyobb bizalommal lenne feléjük
5. Több ideje lenne ezzel foglalkozni
6. Lenne rá anyagi forrása
7. Egyéb, éspedig _____

14. Amennyiben igénybe veszi a szolgáltatásukat, úgy kérem, értékelje a szolgáltatás szakmai minőségét, a tanácsadók felkészültségét 1-től 5-ig (1 = egyáltalán nem elégedett, 2 = inkább nem elégedett, 3 = közepesen elégedett, 4 = inkább elégedett, 5 = nagyon elégedett):

1. Falugazdász hálózat
2. Kamarai tanácsadók
3. Névjegyzéki tanácsadók
4. HVI
5. Input-gyártók, forgalmazók
6. Szakmai szervezetek, érdekképviseltek

15. Kérem értékelje 1-től 5-ig a szolgáltatás nyújtás módjával való elégedettségét (segítőkészség, udvariasság, gyorsaság, stb.):

1. Falugazdász hálózat
2. Kamarai tanácsadók
3. Névjegyzéki tanácsadók
4. HVI
5. Input-gyártók, forgalmazók
6. Szakmai szervezetek, érdekképviseltek

16. Kérem értékelje 1-től 5-ig a szolgáltatás összességében mennyire volt hasznos az Ön számára?

1. Falugazdász hálózat	☐
2. Kamarai tanácsadók	☐
3. Névjegyzéki tanácsadók	☐
4. HVI	☐
5. Input-gyártók, forgalmazók	☐
6. Szakmai szervezetek, érdekképviseletek	☐

17. Kérem határozza meg milyen előnnyel jár(járt) a szolgáltatás igénybevétele az Ön számára?
(Több válasz is adható)

1. Falugazdász hálózat
1. Informáltabb lett a gazdaságot érintő előírásokat tekintve	☐
2. Időt takarít meg	☐
3. Növekedett az árbevétel	☐
4. Növekedett a termelés volumene	☐
5. Javult gazdaság termékeinek minősége	☐
6. Nőtt az értékesítés biztonsága	☐
7. Könnyebben tud dönteni egy-egy gazdaságot érintő újabb kérdésben	☐
8. Egyéb, éspedig: _____	☐

2. Kamarai tanácsadó
1. Informáltabb lett a gazdaságot érintő előírásokat tekintve	☐
2. Időt takarít meg	☐
3. Növekedett az árbevétel	☐
4. Növekedett a termelés volumene	☐
5. Javult gazdaság termékeinek minősége	☐
6. Nőtt az értékesítés biztonsága	☐
7. Könnyebben tud dönteni egy-egy gazdaságot érintő újabb kérdésben	☐
8. Egyéb, éspedig: _____	☐

3. HVI:
1. Informáltabb lett a gazdaságot érintő előírásokat tekintve	☐
2. Időt takarít meg	☐
3. Növekedett az árbevétel	☐
4. Növekedett a termelés volumene	☐
5. Javult gazdaság termékeinek minősége	☐
6. Nőtt az értékesítés biztonsága	☐
7. Könnyebben tud dönteni egy-egy gazdaságot érintő újabb kérdésben	☐
8. Egyéb, éspedig: _____	☐

4. Névjegyzéki tanácsadás

1. Informáltabb lett a gazdaságot érintő előírásokat tekintve
2. Időt takarít meg
3. Növekedett az árbevétel
4. Növekedett a termelés volumene
5. Javult gazdaság termékeinek minősége
6. Nőtt az értékesítés biztonsága
7. Könnyebben tud dönteni egy-egy gazdaságot érintő újabb kérdésben
8. Egyéb, éspedig: _____

5. Input-anyaggyártók, forgalmazók

1. Informáltabb lett a gazdaságot érintő előírásokat tekintve
2. Időt takarít meg
3. Növekedett az árbevétel
4. Növekedett a termelés volumene
5. Javult gazdaság termékeinek minősége
6. Nőtt az értékesítés biztonsága
7. Könnyebben tud dönteni egy-egy gazdaságot érintő újabb kérdésben
8. Egyéb, éspedig: _____

6. Szakmai szervezetek, érdekképviseltek

1. Informáltabb lett a gazdaságot érintő előírásokat tekintve
2. Időt takarít meg
3. Növekedett az árbevétel
4. Növekedett a termelés volumene
5. Javult gazdaság termékeinek minősége
6. Nőtt az értékesítés biztonsága
7. Könnyebben tud dönteni egy-egy gazdaságot érintő újabb kérdésben
8. Egyéb, éspedig: _____

18. Továbbra is igénybe fogja-e venni a szolgáltatást?

1. Falugazdász hálózat:

1. igen	2. még nem döntött	3. nem	☐

2. Kamarai tanácsadók:

1. igen	2. még nem döntött	3. nem	☐

3. Névjegyzéki tanácsadás:

1. igen	2. még nem döntött	3. nem	☐

4. Helyi Vidékfejlesztési Iroda (HVI):

1. igen	2. még nem döntött	3. nem	☐

5. Input-anyaggyártók és forgalmazók:

1. igen	2. még nem döntött	3. nem	☐

6. Szakmai szervezetek, érdekképviseltek

1. igen	2. még nem döntött	3. nem	☐

19. Kérem állítsa sorrendbe az alábbi tanácsadási módszereket, az Ön által leginkább célravezetővel kezdve:

1. Személyes konzultáció a gazdaságban	☐
2. Személyes konzultáció a tanácsadó irodájában	☐
3. Telefonos konzultáció	☐
4. Internetes kapcsolat	☐
5. Előadásokon való részvétel	☐
6. Tanfolyamokon való részvétel	☐
7. Szakmai bemutatókon való részvétel	☐
8. Tanulmányutakon való részvétel	☐
9. Szakmai kiadványok hozzáférése	☐
10. Interneten való tájékozódás	☐
11. Médián keresztül való informálódás	☐
12. Egyéb, éspedig _____	☐

20. Kérem, néhány szóban írja le véleményét, tapasztalatait a jelenlegi ingyenes és térítéses tanácsadási rendszerről:

A könyvsorozatban megjelent kiadványok

(Az utolsó három év kötetei)

2007

2007. 1. Erdész Ferencné:
A magyar gyümölcs- és zöldségpiac helyzete és kilátásai
[The Situation and Prospects of the Hungarian Fruit and Vegetable Market]
2007. 2. Varga Tibor (szerk.), Tunyoginé Nechay Veronika (szerk.), Mizik Tamás (szerk.):
A mezőgazdasági árképzés elméleti alapjai és hazai gyakorlata
[Price Calculation in Agriculture: Theoretical Foundations and Current Practice in Hungary]
2007. 3. Bánáti Diána, Popp József, Potori Norbert:
A GM növények egyes szabályozási és közgazdasági kérdései
[Legal and Economic Aspects of GM Plants]
2007. 4. Kürti Andrea, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Kürthy Gyöngyi:
A magyar élelmiszergazdasági import dinamikus növekedésének okai
[The Reasons of the Dynamic Increase of Import in the Hungarian Food Economy]
2007. 5. Fogarasi József, Nyárs Levente, Papp Gergely, Varga Edina, Vőneki Éva:
A főbb állattenyésztési ágazatok és a takarmánytermelés helyzete Romániában
[Present State of the Main Livestock Production Sectors and Feed Production in Romania]
2007. 6. Popp József:
A bioüzemanyag-gyártás nemzetközi összefüggései
[Biofuel Production and its International Implications]
2007. 7. Udovecz Gábor (szerk.), Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.):
Alkalmazkodási kényszerben a magyar mezőgazdaság – Folytatódó lemaradás vagy felzárkózás?
[Hungarian Agriculture Under Pressure for Adjustment]

2008

2008. 1. Györe Dániel, Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), Kőnig Gábor, Kürti Andrea, Nyárs Levente, Radócné Kocsis Terézia, Stauder Márta, Varga Edina, Vőneki Éva, Wagner Hartmut:
A magyar élelmiszergazdasági export célpiacai és logisztikai helyzete
[Hungarian Food Economy Export - Target Markets and Logistic Situation]
2008. 2. Kovács Gábor (szerk.), Czárli Adrienn, Kürthy Gyöngyi, Varga Tibor:
Az agrártámogatások hasznosulása
[The Efficiency of Agricultural Subsidies]

2008. 3. Radócné Kocsis Teréz, Kürthy Gyöngyi, Pesti Csaba, Bukai Andrej:
A dohánypiac helyzete és a dohánytermelés lehetséges jövője Magyarországon és az Európai Unióban a kap reform tükrében
[The Tobacco Market and the Potential Future of Tobacco Production in Hungary and the European Union in the Light of the CAP Reform]
2008. 4. Erdész Ferencné, Kozak Anita:
A gyógynövényágazat helyzete
[Medicinal Plant Sector in Hungary - Production and Market Development]
2008. 5. Hamza Eszter:
A mezőgazdasági jövedelmek kiegészítésének lehetőségei
[Supplementary Sources of Income for Farmers in Hungary]
2008. 6. Dorgai László (szerk.):
A közvetlen támogatások feltételezett csökkentésének társadalmi- gazdasági- és környezeti hatásai (első megközelítés)
[The Social, Economic and Environmental Impacts of the Hypothetical Reduction of Direct Payments (first approach)]
2008. 7. Györe Dániel, Wagner Hartmut:
A termelői, fogyasztói és külkereskedelmi árak Magyarország és az EU közötti konvergenciája az élelmiszergazdaságban
[Convergence of the Producer, Consumer and Foreign Trade Prices in the Food Economy between Hungary and the EU]

2009

2009. 1. Bojtárné Lukácsik Mónika, Felkai Beáta Olga, Györe Dániel, Kapronczai István (szerk.), Kürti Andrea, Székelyné Raál Éva, Tóth Piroska, Vágó Szabolcs:
Tulajdonosi és szervezeti változások a hazai élelmiszeriparban
[Ownership and Organisational Changes in Hungarian Food Industry]
2009. 2. Györe Dániel, Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), König Gábor, Kürthy Gyöngyi, Kürti Andrea, Stauder Márta:
A hazai élelmiszer-kiskereskedelem struktúrája, különös tekintettel a kistermelők értékesítési lehetőségeire
[The Structure of the Hungarian Food Retail Trade, with Special Regard to the Marketing Possibilities of Small Producers]
2009. 3. Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.):
A főbb állattenyésztési ágazatok helyzete
[Status of the Main Animal Husbandry Sectors in Hungary]
2009. 4. Tóth Erzsébet (szerk.), Ludvig Katalin, Márkus Péter:
A vidéki megélhetés jellemzői és a tipikus modelljei a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben
[Characteristics of Rural Subsistence and Typical Models in the Most Disadvantaged Small Regions in Hungary]

2009. 5. Biró Szabolcs, Dorgai László (szerk.), Molnár András:
 Ártermelő állattartásunk és a „kölcsonös megfeleltetés” alkalmazása
[Commodity Producing Animal Husbandry Activities and the Application of the Cross Compliance in Hungary]
2009. 6. Kovács Gábor (szerk.), Aliczki Katalin, Bartha Andrea, Fogarasi József, Garay Róbert, Kemény Gábor, Kozak Anita, Kürthy Gyöngyi, Nyárs Levente, Potori Norbert, Varga Tibor, Vőneki Éva:
 Kockázatok és kockázatkezelés a mezőgazdaságban
[Risks and Risk Management in Agriculture]
2009. 7. Erdész Ferencné, Jankuné Kürthy Gyöngyi, Kozak Anita, Radóczné Kocsis Teréz:
 A zöldség- és gyümölcságazat helyzete
[Situation of the Hungarian Fruit and Vegetable Sector]
2009. 8. Wagner Hartmut (szerk.), Juhász Anikó, Darvasné Ördög Edit, Tunyoginé Nechay Veronika:
 A válság hatása a magyar élelmiszergazdasági külkereskedelemre nemzetközi összehasonlításban
[The Impacts of the Crisis in the Foreign Trade of the Hungarian Food Economy in an International Context]
2009. 9. Kapronczai István, Bojtárné Lukácsik Mónika, Felkai Beáta Olga, Gáborné Boldog Valéria, Székelyné Raál Éva, Tóth Piroska, Vágó Szabolcs:
 Az élelmiszerfeldolgozó kis- és középvállalkozások helyzete, nemzetgazdasági és regionális szerepe
[The Position, National Economic and Regional Role of Small and Medium-sized Enterprises in the Food Processing Sector]
2009. 10. Györe Dániel, Popp József, Stauder Márta, Tunyoginé Nechay Veronika:
 Az élelmiszer-kiskereskedelem beszerzési és árképzési politikája
[Supply Management and Pricing Policy of the Food Retail Trade]

2010

2010. 1. Juhász Anikó, Darvasné Ördög Edit, Jankuné Kürthy Gyöngyi:
 Minőségi rendszerek szerepe a hazai élelmiszergazdaságban
[The Role of the Quality Systems in the Hungarian Food Economy]
2010. 2. Kemény Gábor, Felkai Beáta Olga, Fogarasi József, Kovács Gábor, Merkel Krisztina, Tanító Dezső, Tóth Kristóf, Tóth Orsolya:
 A hazai mezőgazdaság finanszírozási csatornái és a pénzügyi válság ezekre gyakorolt hatása
[Financing Channels of the Hungarian Agriculture and Impacts of the Financial Crisis on Them]
2010. 3. Székely Erika, Halász Péter:
 A mezőgazdasági tanácsadás intézményi feltételei és működési tapasztalatai
[Institutional Conditions and Operational Experiences of Agricultural Advising]

